

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

YETİŞKİNLERDE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ

DİNİ BAŞA ÇIKMA VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

AYŞE BÜŞRA AYDEMİR

İstanbul 2022

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

YETİŞKİNLERDE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ

DİNİ BAŞA ÇIKMA VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

AYŞE BÜŞRA AYDEMİR

Danışman: PROF. DR. ALİ AYTEN

İstanbul 2022

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Ayşe Büşra AYDEMİR
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	: Din Psikolojisi
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ali AYTEN
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans-Ekim 2022
Anahtar Kelimeler	: İklim değişikliği, dindarlık, endişe, dini başa çıkma, psikoloji

ÖZET

YETİŞKİNLERDE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ, DİNİ BAŞA ÇIKMA VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ

Bu araştırmada yetişkinlerde iklim değişikliği endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık arasındaki ilişkisi ve etkileşim incelenmiştir. Bununla beraber araştırmaya yetişkinlerin iklim değişikliği endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık eğilimlerinde cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve sahip olunan çocuk sayısı gibi sosyo-demografik değişkenler de dâhil edilmiştir. 2022 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında yapılan araştırmaya 279'u kadın, 161'i erkek toplam 440 yetişkin katılmıştır. Araştırma verileri çevrimiçi anket tekniğiyle toplanmış ve anket formunda Kişisel Bilgi Formu, İklim Değişikliği Endişesi Ölçeği, Dini Başa Çıkma Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın temel sorularını cevaplamak amacıyla t testi, tek yönlü varyans (One-Way ANOVA), Regresyon ve Pearson Korelasyon analizleri yapılmıştır. Araştırma sonucu elde edilen bulgular incelendiğinde Dindarlık ve dini başa çıkma değişkenleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiş; dindarlık ve iklim değişikliği endişesi ile dini başa çıkma ve iklim değişikliği endişesi değişkenleri arasında ise istatistiksel açıdan anlamlı ilişkiler tespit edilememiştir.

Anahtar kelimeler: İklim değişikliği, dindarlık, endişe, dini başa çıkma, psikoloji

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Ayşe Büşra AYDEMİR
Field	: Philosophy and Religious Sciences
Programme	: Psychology of Religion
Supervisor	: Professor Ali AYTEN
Degree Awarded and Date	: Master - October 2022
Keywords	: climate change, religiosity, worry, religious coping, psychology

ABSTRACT

RELATIONSHIP BETWEEN CLIMATE CHANGE WORRY, RELIGIOUS COPING AND RELIGIOSITY AMONG ADULTS

In this study, the relationship and interaction between climate change worry, religious coping and religiosity in adults were examined. In addition, socio-demographic variables such as gender, age, marital status, educational status and number of children in adults climate change worry, religious coping and religiosity tendencies were also included in the study. A total of 440 adults, 279 women and 161 men, participated in the research conducted in July and August 2022. Research data were collected by online survey technique and Personal Information Form, The Climate Change Worry Scale, Religious Coping Scale and Individual Religiosity Scale were used in the questionnaire. In order to answer the basic questions of the research, t-test, one-way variance (One-Way ANOVA), Regression and Pearson Correlation analyzes were performed. When the findings obtained as a result of the research were examined, a positive and significant relationship was found between the variables of religiosity and religious coping; No statistically significant relationships were found between religiosity and climate change worry and religious coping and climate change worry variables.

Keywords: climate change, religiosity, worry, religious coping, psychology

ÖNSÖZ

Endüstri devrimi ile beraber dünyanın her noktasına parmak izlerini bırakan insan ve doğanın arası gün geçtikçe açılmış, insanın aşılması gereken bir engel, hâkim olunması gereken bir kaos olarak gördüğü doğaya karşı bilim ve teknolojiyi kuşanarak giriştiği savaşta bedel ödeme zamanı yaklaşmıştır. Tarih boyunca kimi zaman kutsalın yetkisini arkasına alarak kimi zaman bilimin gücünü eline alarak kendisini doğaya karşı konumlandıran insanın bugün de çevre ile kurduğu ilişki din ve dindarlığın etkilerini taşımaktadır. Bu varsayım ile 21. yüzyılın en önemli ekolojik ve politik gündemlerinden biri olan iklim değişikliğine dair yürütülen bu araştırmada yetişkinlerde iklim değişikliği endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma; giriş, kavramsal çerçeve, yöntem, bulgular ve sonuç olmak üzere toplam beş bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ortaya çıkma sürecinde başta bana eşlik eden danışman hocam Prof. Dr. Ali Ayten'e, lisansüstü eğitimim boyunca manevi desteklerini hissettiğim bölüm hocalarım Prof. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu ve Doç. Dr. Sevde Düzgüner'e teşekkür ederim.

Daimî yolcusu olduğum bu seyrüseferde yaratıcının hakkımdaki murâdını sâyesinde aradığım, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca gölgesine sığındığım, derdini yol azığı edip yanımıza katan kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Lütfi Arslan'a minnetlerimi sunarım.

Yıllardır tâdilâtını seyrettiğim, çekiç seslerinin ezan sesleriyle tebdil etmesini beklediğim komşum Ayazma Cami'ne ve bânisi Sultan III. Mustafa'ya nazarıma verdiği zevk-i selim için, yokuşlarında soluklandığım Üsküdar ve sokaklarına ise gönlüme verdiği sürur için müteşekkirim.

Hayatım boyunca ulvî bir gâyenin peşinde gayretlerine şahit olduğum ve bu uğurda gösterdikleri fedakârlıkları rehber edindiğim üç büyüğüme, başta İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün ilk talebelerinden olan mefkûreci hocam, muhterem dedem rahmetli Zeki Soyak'a, kerimesi muhtereme valideme ve talebesi muhterem pederime bütün emekleri için minnettarım.

Ayşe Büşra AYDEMİR

Üsküdar, 2022

İÇİNDEKİLER

GENEL BİLGİLER	ii
GENERAL KNOWLEDGE	iii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
I. BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMLER	2
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	2
3.HİPOTEZLER.....	3
3. 1. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERLE İLGİLİ HİPOTEZLER	3
3. 2. DİNDARLIK VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERLE İLGİLİ HİPOTEZLER	3
3.3. DİNİ BAŞA ÇIKMA VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERLE İLGİLİ HİPOTEZLER	4
4. VARSAYIMLAR VE SINIRLILIKLAR	4
4. 1. VARSAYIMLAR.....	4
4. 2. SINIRLILIKLAR	5
II. BÖLÜM.....	6
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1. İKLİM VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ	6
1.1 HAVA DURUMU VE İKLİM.....	7
1.2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ.....	8
1.2.1. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE ALTERNATİF BİR TERMİNOLOJİ: İKLİM KRİZİ	9
1.2.2. KÜRESEL ISINMA	10
1.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN TARİHİ SEYRİ.....	11
1.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN NEDEN VE SONUÇLARI.....	14
2.İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ.....	17
2.1. ENDİŞE.....	19

2.2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ (CLIMATE CHANGE WORRY) EKO-ANKSİYETE - EKO-KAYGI (ECO-ANXIETY)	20
3. DİNDARLIK	24
3.1. DİN	24
3.2. DİNDARLIK VE DİNDARLIK BOYUTLARI	26
4. DİNİ BAŞA ÇIKMA	28
4.1. BAŞA ÇIKMA.....	28
4.2. DİNİ BAŞA ÇIKMA	29
5. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ VE DİNDARLIK İLE İLGİLİ LİTERATÜR	31
5.1.İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ENDİŞE ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	31
5.2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	35
III. BÖLÜM	38
YÖNTEM	38
1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	39
2.ARAŞTIRMAYA KATILANLAR VE NİTELİKLERİ	40
3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	41
3. 1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU	41
3.2.İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ ÖLÇEĞİ	41
3.3 OLUMLU DİNİ BAŞA ÇIKMA ÖLÇEĞİ VE PUANLAMASI.....	42
3.4.DİNDARLIK ÖLÇEĞİ VE PUANLAMASI	42
4. VERİLERİN TOPLANMASI VE İSTATİKSEL ANALİZİ.....	43
IV. BÖLÜM.....	45
BULGULAR VE YORUMLAR	45
1.İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ, DİNİ BAŞA ÇIKMA VE DİNDARLIK EĞİLİMLERİNE DAİR GENEL GÖRÜNÜM	46
2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ, DİNİ BAŞA ÇIKMA, DİNDARLIK VE SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİKENLER İLE İLGİLİ BULGULAR. 47	
2.1. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ, DİNİ BAŞA ÇIKMA, DİNDARLIK VE CİNSİYET İLİŞKİSİNE DAİR BULGULAR	47
2.1.1.CİNSİYET VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ.....	47
2.1.2. CİNSİYET VE DİNDARLIK.....	49

2.1.3.CİNSİYET VE DİNİ BAŞA ÇIKMA.....	50
2.2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ, DİNİ BAŞA ÇIKMA, DİNDARLIK VE YAŞ İLİŞKİSİNE DAİR BULGULAR	51
2.2.1. YAŞ ARALIĞI VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ	52
2.2.2. YAŞ ARALIĞI VE DİNDARLIK	53
2.2.3. YAŞ ARALIĞI VE DİNİ BAŞA ÇIKMA.....	54
2.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ, DİNDARLIK, DİNİ BAŞA ÇIKMA VE MEDENİ DURUM İLİŞKİSİNE DAİR BULGULAR	55
2.3.1. MEDENİ DURUM VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ.....	55
2.3.2. MEDENİ DURUM VE DİNDARLIK	56
2.3.3..MEDENİ DURUM VE DİNİ BAŞA ÇIKMA	57
2.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ, DİNDARLIK, DİNİ BAŞA ÇIKMA VE EĞİTİM DURUMU İLİŞKİSİNE DAİR BULGULAR.....	58
2.4.1. EĞİTİM DURUMU VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ.....	58
2.4.2.EĞİTİM DURUMU VE DİNDARLIK	59
2.4.3. EĞİTİM DURUMU VE DİNİ BAŞA ÇIKMA	60
2.5. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ, DİNDARLIK, DİNİ BAŞA ÇIKMA VE EBEVEYNLIK İLİŞKİSİNE DAİR BULGULAR	62
2.5.1.ÇOCUK SAYISI VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ	62
2.5.2.ÇOCUK SAYISI VE DİNDARLIK	64
2.5.3. ÇOCUK SAYISI VE DİNİ BAŞA ÇIKMA.....	65
3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ, DİNDARLIK, DİNİ BAŞA ÇIKMA ARASINDAKİ İKİLİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ	67
3.1. DİNDARLIĞIN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	68
3.2. DİNİ BAŞA ÇIKMANIN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ..	70
3.3. DİNDARLIĞIN DİNİ BAŞA ÇIKMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	74
V. BÖLÜM	76
SONUÇ VE ÖNERİLER	76
KAYNAKÇA.....	82
EK 1: KİŞİSEL BİLGİ FORMU.....	103
EK 2: İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ ÖLÇEĞİ.....	104
EK 3: OLUMLU DİNİ BAŞA ÇIKMA ÖLÇEĞİ	105
EK 4: BİREYSEL DİNDARLIK ÖLÇEĞİ.....	106

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo-1: Katılımcı Grubuna Ait Demografik Özellikler

41

Tablo-2: İklim Değişikliği Endişesi, Dini Başa Çıkma ve Dindarlık Eğilimi Genel Profili

47

Tablo-3: Cinsiyete göre İklim Değişikliği Endişesi Düzeylerinin İncelenmesi (T test)

50

Tablo-4: Cinsiyete Göre Dindarlık Düzeylerinin İncelenmesi (T test)

51

Tablo-5: Cinsiyete göre Dini Başa Çıkma Düzeylerinin İncelenmesi (T test)

52

Tablo-6: Yaş Aralığına Göre İklim Değişikliği Endişesi (Tek Yönlü ANOVA)

54

Tablo-7: Yaş Aralığına Göre Dindarlık (Tek Yönlü ANOVA)

55

Tablo-8: Yaş Aralığına Göre Dini Başa Çıkma (Tek Yönlü ANOVA)

56

Tablo-9: Medeni Duruma Göre İklim Değişikliği Endişesi Düzeylerinin İncelenmesi

(T test)

57

Tablo-10: Medeni Duruma Göre Dindarlık Düzeylerinin İncelenmesi (T test)

58

Tablo-11: Medeni Duruma Göre Dini Başa Çıkma Düzeylerinin İncelenmesi (T test)

59

Tablo-12: Eğitim Durumuna Göre İklim Değişikliği Endişesi (Tek Yönlü ANOVA)

60

Tablo-13: Eğitim Durumuna Göre Dindarlık (Tek Yönlü ANOVA)

61

Tablo-14: Eğitim Durumuna Göre Dini Başa Çıkma (Tek Yönlü ANOVA)

62

Tablo-15: Çocuk Sayısına Göre İklim Değişikliği Endişesi (Tek Yönlü ANOVA)

64

Tablo-16: Tablo 16: Çocuk Sayısına Göre Dindarlık (Tek Yönlü ANOVA)

66

Tablo–17: Çocuk Sayısına Göre Dini Başa Çıkma (Tek Yönlü ANOVA)

67

Tablo–18: İklim Değişikliği Endişesi, Dindarlık, Dini Baş Etme Arasındaki İlişkiler

68

Tablo–19: Dindarlığın İklim Değişikliği Endişesine Etkisi

71

Tablo–20: Dini Başa Çıkmanın İklim Değişikliği Endişesine Etkisi

75

Tablo–21: Dindarlığın Dini Başa Çıkma Üzerine Etkisi

76

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No:

Şekil -1: Araştırma Modeli.....	40
---------------------------------	----

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Akt. : Aktaran

BMİDÇS: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

diğ. : Diğerleri

HİDP: Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli

IPCC :Intergovernmental Panel on Climate Change

M : Ortalama

N : Katılımcı Sayısı

P : Anlamlılık Düzeyi

r : Korelasyon Katsayısı

s. : Sayfa

Std. S : Standart Sapma

UNEP:Birleşmiş Milletler Çevre Programı

UNFCCC :United Nations Framework Convention on Climate Change

WHO: Dünya Meteoroloji Örgütü

WHO:Dünya Meteoroloji Teşkilatı

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMLER

Son yüzyılda finansal ekonomik krizler ve salgın hastalıklar yanında, Sanayi Devrimi ile beraber artarak uluslararası politikanın en önemli gündem maddelerinden biri olan insan kaynaklı iklim değişikliği uluslararası kuruluşların yaptığı çalışmalar neticesinde ciddi bir tehdit unusu olarak sağlam bilimsel dayanaklara sahiptir. Küresel iklim değişikliğinin; ekonomi, tarım, sağlık, eğitim, enerji, turizm, ulaşım, su kaynakları, kültür gibi çok çeşitli alanlarda etkisi olduğu kabul edilmektedir (Tüzer, Doğan, 2021, s: 654)

Bu araştırmanın konusu geniş bir etki alanına sahip olan iklim değişikliğinin insanlarda meydana getirdiği endişe ile başa çıkmada dindarlığın rolünün incelenmesidir. Çalışmada, “İklim değişikliği endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık arasında bir ilişki var mıdır?” sorusu temel problem olarak kabul edilmiştir. İlave olarak araştırmada şu sorulara da cevaplar aranmaktadır:

- a. Yetişkinlerin iklim değişikliği endişesi, dindarlık ve dini başa çıkma düzeyleri nasıldır?
- b. Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, çocuk sayısı gibi değişkenler iklim değişikliği endişesi, dinî başa çıkma ve dindarlık düzeylerinin yordayıcısı mıdır?
- c. Yetişkinlerde iklim değişikliği endişesi, dindarlık ve dini başa çıkma arasındaki ilişki nasıldır?

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yirmi birinci yüzyılın en büyük sorunlarından olan iklim değişikliği insanın sadece fiziksel sağlığı üzerinde değil ruh sağlığı üzerinde de olumsuz etkiler meydana getirmektedir. İklim değişiklikleri neticesinde ortaya çıkan aşırı hava olayları ve doğal afetler, travma sonrası stres bozukluğu, akut stres bozukluğu, ve depresyon gibi doğrudan etkilere sebep olmakla beraber endişe, kaygı gibi dolaylı sebeplerle de insan sağlığını olumsuz etkilemektedir. Çalışmamız, seçilen yetişkinlerde iklim değişikliği endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Literatürde iklim değişikliğinin etkileri çevre, sağlık, siyaset bilimleri, sosyoloji, ekonomi, psikoloji gibi çeşitli disiplinlerde ele alınmakla beraber din psikolojisi alanında çevresel davranış tutumları ve dindarlık ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarla sınırlı kalmaktadır.

Literatürdeki mevcut çalışmalarda dindarlığın çevre ve çevresel davranış tutumları ile ilişkisi olduğuna dair elde edilen bulgular (Ayten ve Hussain, 2017; Ayten, 2010) iklim değişikliği

ve iklim değışikliği endişesi ile dindarlık arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmaya sevk etmiş, ilk elde iklim değışikliği endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık ilişkisinin birlikte ele alındığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma sözü edilen boşluğın doldurulmasına katkı sunmayı, diğer taraftan da Türkiye'de ve dünyada her geçen gün gündemi daha çok meşgul eden iklim değışikliği ve buna bağlı olarak bireylerde geliştiği görülen iklim değışikliğine bağlı endişe ile doğrudan veya dolaylı ilişkisi olabilecek cinsiyet, yaşı, medeni durum, çocuk sahibi olma, eğitim durumu gibi unsurlarla ilgili bulguları literatür ışığında değerlendirmeyi hedeflemektedir. Literatürde gençlerin ve çocukların iklim değışikliğine ilişkin düşünce ve tutumlarını araştıran çalışmalar olmakla beraber çocuk, genç ve yetişkinlerin iklim değışikliği endişesine dair yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır.

3.HİPOTEZLER

İklim değışikliği endişesi, dinî başa çıkma ve dindarlık ilişkisini araştıran bu tez için 3 temel hipotez geliştirilmiştir.

H1: İklim değışikliği endişesini ile dindarlık arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H2: İklim değışikliği endişesini ile dini başa çıkma arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Dini başa çıkma ile dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

3. 1. İklim Değışikliği Endişesi ve Demografik Özelliklerle İlgili Hipotezler

H4: Kadınların iklim değışikliği endişesi erkeklere göre anlamlı derecede yüksektir.

H5: Yaşı ilerledikçe iklim değışikliği endişesi azalmaktadır.

H6: İklim değışikliği endişesi ile eğitim seviyesi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

H7: İklim değışikliği endişesi ile medeni durum arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H8: İklim değışikliği endişesi ile ebeveyn olmak arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3. 2. Dindarlık ve Demografik Özelliklerle İlgili Hipotezler

H9: Kadınların dindarlık düzeyi erkeklere göre yüksektir.

H10: Yetişkinlerde yaş ilerledikçe dindarlık düzeyi artmaktadır.

H11: İlkokul-ortaokul ve lise mezunları üniversite ve lisansüstü mezunlarına nazaran daha dindardırlar.

H12: Medeni durum ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır. Evliler, bekârlara göre daha yüksek dindarlık ortalamasına sahiptir.

H13: Ebeveyn olmak ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.3. Dinî Başa Çıkma ve Demografik Özelliklerle İlgili Hipotezler

H14: Kadınlar dini başa çıkma etkinliklerini erkeklere göre daha fazla kullanır.

H15: Yaş ilerledikçe dini başa çıkma etkinliklerini kullanma sıklığı artar.

H16: Ebeveyn olmak ile dini başa çıkma etkinliklerini kullanmak arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H17: Medeni durum ile dini başa çıkma etkinliklerini kullanmak arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H18: Eğitim düzeyi ile dini başa çıkma etkinliklerini kullanma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

4. VARSAYIMLAR VE SINIRLILIKLAR

4. 1. Varsayımlar

İklim değişikliği endişesi, dinî başa çıkma ve dindarlık arasında ilişki ve etkileşim olduğu varsayılmaktadır.

Araştırmada kullanılan İklim Değişikliği Endişesi Ölçeği, Dini Başa Çıkma Ölçeği ve Dindarlık Ölçeğinin gerekli verileri ölçmek için geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmaktadır.

Araştırma grubunu oluşturan 440 katılımcının ankette istenilen soruları samimiyetle ve doğru olarak cevapladıkları kabul edilmektedir.

Araştırma grubunun evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.

4. 2. Sınırlılıklar

Araştırma, 18 yaş ve üstü bireylerle sınırlıdır.

Araştırma, 440 kişilik bir örneklem grubu ile sınırlıdır

Araştırma kesitsel olarak belli bir zaman aralığını kapsadığından (Temmuz-Ağustos 2022) yapıldığı zaman ile sınırlıdır.

Araştırma elde edilen bulgular kullanılan iklim değişikliği endişesi, dinî başa çıkma ve dindarlık ölçeklerinin maddeleri ve ölçme kapasiteleri ile sınırlıdır.

Araştırma başvuru kaynaklarla sınırlıdır.

Araştırma anketinin Google Drive aracılığıyla çevrimiçi olarak uygulanması araştırmanın kısıtıdır.

II. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. İKLİM VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Dünya Meteoroloji Örgütü (WHO), hava ve iklimin insan sağlığına olan etkisini gündemine almak üzere 1999 yılı Dünya Meteoroloji Günü için "Hava, İklim ve Sağlık" konusunu seçmiştir. Bütün ulusal meteoroloji kuruluşlarının ana çalışma ve hizmet alanını hava ve iklim

oluşturmaktadır. Bunun ana sebebi hava ve iklimin; insanın bütün faaliyetlerini, refahını ve sağlığını çok çeşitli yönlerden etkilemesidir. İklim insanlığın hayatî ihtiyaçlarını sağlayan kaynağın bizatihi kendisi olduğundan insanoğlu yüzyıllardır barınma, beslenme ve enerji ihtiyacını karşılamak için değişen iklim şartlarına uyum sağlamak zorunda kalmıştır (Türkeş, 2000 s. 187). Bu yüzden iklimde meydana gelebilecek her değişiklik insanın bütün faaliyetlerini etkileyecektir. Bu etkinin kapsamını ve düzeyini anlamak ve özellikle araştırmanın konusu itibari ile iklimin ve mevcut iklim değişikliğinin insanın ruh sağlığına etkilerini kavrayabilmek adına hava durumu, iklim, iklim değişikliği, iklim krizi, küresel ısınma, iklim değişikliği endişesi, kaygı, ekolojik kaygı, solastalji gibi kavramların izah edilmesi gerekmektedir.

1.1 Hava Durumu ve İklim

Birbiri ile karıştırılan ve zaman zaman birbiri yerine kullanılan iki kavram olan hava durumu ve iklim, kapsadığı zaman ve bölge itibari ile birbirinden ayrılır. Hava durumu; atmosferde meydana gelen, belirli bir yerde, belirli ve kısa bir süre içinde etkin olan meteorolojik olaylara verilen addır (MGM, 2022).

İklim, *“yeryüzünün herhangi bir bölgesinde uzun seneler boyunca yaşanan ya da gözlemlenen hava şartlarının ortalama özellikleri ile onların meydana gelme frekanslarının zamansal dağılımlarının, gözlemlenen uç değerlerin, şiddetli olayların ve tüm değişkenlik tiplerinin bireşimi”* şeklinde tanımlanmaktadır (Türkeş, 1997 s. 36).

Türkeş (2019) bir başka ifade ile küresel iklimi, *"atmosfer (hava küre), buz küre, hidrosfer (su küre), biyosfer (yaşam küre) ve litosfer (taş küre) şeklinde isimlendirilen başlıca beş bileşenden oluşan ve bu bileşenler arasındaki karşılıklı etkileşimleri de kapsayan karmaşık bir yapıdır ve iklim sistemi"* olarak tanımlamaktadır.

Hava durumu ve iklim tanımları arasındaki en ciddi farkı "zaman" oluşturur. Kısa vadede olan atmosfer olayları hava durumu ile ilgiliyken, daha uzun süreli olanları iklimdeki gibi dönemsel bir doğaya sahiptir (Türkeş, 2000 s. 188).

Kısaca belirtmek gerekirse; hava durumu gün, saat hatta dakika kadar kısa zaman dilimlerinde bölgesel olarak oluşan yağmur, kar, bulut, rüzgar, sel, fırtına gibi atmosfer koşullarını ifade ederken; iklim, mevsimler, yıllar veya on yıllar boyunca uzun vadeli bölgesel veya hatta küresel sıcaklık, nem ve yağış düzeni ortalamasını ifade eder. Dünya Meteoroloji Örgütüne (WMO) göre iklim, değişkenlerin 30 yıllık periyotlarda alınan ortalamalarının

değerlendirilmesidir ve iklim sisteminin istatistikî olarak tanımlanması durumudur (NASA, 2022; WMO, 2022).

Güneşlenme, sıcaklık, basınç, rüzgâr, yağış, bulutluluk, buharlaşma, vb. iklim elemanları; enlem etkisi, kara ve denizlerin etkisi, yükseklik etkisi, yer şekilleri etkisi, bitki örtüsü etkisi, deniz akıntıları etkileri ile belirli oranlarda birleşerek bir bölgenin iklimini oluşturan atmosfer özellikleridir (MGM, 2022).

1.2. İklim Değişikliği

İklim değişikliği (climate change), *“iklimin ortalama durumunda ya da onun değişkenliğinde onlarca ya da daha uzun yıllar boyunca süren istatistiksel olarak anlamlı değişimler”* olarak veya; *“Nedeni ne olursa olsun iklim koşullarındaki büyük ölçekli (küresel) ve önemli yerel etkileri bulunan, uzun süreli ve yavaş gelişen değişiklikler”* biçiminde tanımlanabilir (Türkeş, 2008 s. 27; Türkeş, 1997 s. 37; IPCC, 2013).

İklim değişikliği kavramı, sorunu meydana getiren nedenler açısından ele alındığında farklı, sorunun doğurduğu neticeler açısından farklı tanımlanabilmektedir. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (HİDP) ve 1992 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (İDÇS) iklim değişikliğini farklı yönlerden ele almaktadır. HİDP raporlarında yapılan tanımlamaya göre iklim değişikliği; yeryüzü iklimindeki içsel doğal süreçler ya da güneşteki çevrimler (örn. güneş lekeleri), volkanik faaliyetler ve atmosferin bileşimini ve arazi kullanımını değiştiren kalıcı antropojen etkiler gibi dış kaynaklı zorlamalar etkisiyle meydana gelebilir. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin (İDÇS) 1. Madde'sinde iklim değişikliği; doğrudan veya dolaylı bir biçimde küresel atmosferin bileşiminde değişiklik meydana getiren insan kaynaklı sera gazlarının iklimde yaptığı değişim olarak tanımlanmaktadır. İDÇS, insan faaliyetleri neticesinde atmosfer bileşenlerinde oluşan iklim değişikliğini, doğal nedenlerle oluşan iklim değişikliklerinden ayıran bir tanım yapmıştır (www.iklimiduy.org/terimler-sozlugu, 2021). İDÇS 'nin iklim değişikliği tanımlaması insan kaynaklı iklim değişikliğini vurgularken, HİDP raporları daha bilimsel ve teknik ifadelerle iklim değişikliğinin doğal sebeplerini de ifade eden kapsamlı izahlar getirir (Tüzer ve Doğan, 2021 s.641).

Doğası gereği değişken bir yapıya sahip olan iklim, insan kaynaklı bütün etkilere, özellikle fosil yakıt tüketimi, ormansızlaşma ile neticelenen arazi kullanımı gibi faaliyetlere karşı oldukça duyarlıdır (Türkeş, 2000 s. 192). Sanayi devrimi ile beraber iklim sistemine dâhil olan insan kaynaklı zorlamalar ve etkilerin ön plana çıkması ile beraber, iklim değişikliği kavramı daha özel

bir ifade olan insan kaynaklı iklim değışikliğı olarak tarif edilmeye başlanmıştır (Türkeş, 2008 s.28). Türkeş, insan kaynaklı (antropojen) iklim değışikliğini, *“başta yerkürenin enerji bütçesinin bozulması ya da enerji dengesinin değıştirilmesi (insan kaynaklı zorlama), doğal fiziki coğrafyanın bozulması yoluyla yeryüzünün albedosunun (cisimlerin görünür ışıık bandındaki güneş ışığını yansıtma oranı) ve çeşitli nem-gaz akıllarının bozulması ve başta ormansızlaşma gelmek üzere, pek çok insan etkinliğı sonucunda iklim sisteminde ortaya çıkan önemli bölgesel ve küresel değışiklikler yoluyla iklimde ortaya çıkan önemli değışme olarak”* ifade eder. (2022a, s.199)

1.2.1. İklim Değışikliğıne Alternatif Bir Terminoloji: İklim Krizi

Küresel iklim değışikliğini ifade etmek üzere daha önceleri küresel ısınma kavramı kullanılsa da günümüzde iklim eylemcileri mevcut durumu ifade ederken “iklim değışikliğı” yerine “iklim krizi” (Climate Crisis) veya “İklim Acil Durumu” (Climate Emergency) terimlerini kullanmaktadırlar (Akyüz, 2019, s. 348). Küresel iklim değışikliğı yerine kavramsallaştırılan terimler içerisinde; İklim felaketi (climate catastrophe, climate calamity) (Baloch, 2022; Roth, S. 2022), iklim kaosu (climate chaos) (Shannon, 2019), iklim acil durumu (climate emergency) (Ripple; Wolf; Newsome; Barnard; Moomaw ve William, 2020), iklim kıyameti, (climate apocalypse) (Goldrick, 2019) gibi ifadelerin kullanıldığı geniş bir terminoloji mevcuttur (Jaskulsky ve Besel, 2013 s.38).

Oxford sözlükleri iklim hakkında konuşurken "daha fazla aciliyet" vurgusu ile 2019'da yılın kelimesini "iklim acil durumu" olarak ilan etmiştir. Sözlük bu kavramın kullanımının 12 ayda 100 kat arttığını ifade etmektedir (Zhou, 2019). Cambridge Sosyal Karar Verme Laboratuvarı yöneticisi sosyal psikolog Dr Sander van der Linden "iklim Değışikliğı" terimini bilimsel olarak uygun bulmasına rağmen insanları bu sorunun çözümüne katkı sağlamaya teşvik etmede yetersiz olduğunu ve çevreci bir eyleme yönlendirmediğini ifade etmektedir. Ona göre insanların krizleri önlenebilen ve çözümlenebilen sorunlar olarak görmesi nedeniyle hem harekete geçiren bir âciliyete hem de umut vericiliğe sahip olması nedeniyle iklim krizi kavramı tercih edilmelidir (Rigby, s. 2020; Mukheibir ve Mallam 2019).

İklim değışikliğı yerine daha çok çevreci aktivistlerin yöneldiğı iklim krizi veya iklim acil durumu gibi kavramların kullanılmasının birtakım dezavantajları bulunduğunu ifade ederek eleştiri getiren bilim insanları uzun vadede pratik bir fayda elde etmek yerine kullanılan dil gereğı kısa vadede beklenen etkilerin görülmemesi karşısında inançsızlık, çaresizlik, kriz yorgunluğu gibi

sebeplerin ortaya çıkabileceğine işaret etmektedir (Hodder P. ve Martin B. 2009, s.55).

İnsan kaynaklı iklim değişikliğinin etkileri azaltılsa bile muhtemelen asla durdurulamayacak bir çevre sorunu olmasından dolayı zamanla çözülebilen ve yok edilen sorunlar için kullanılan "kriz" sözcüğü ile açıklanamayacağı, iklim değişikliğinin geçici bir durum olmadığı, iklim krizi ifadesinin ise uzun bir zaman alsa da normale dönüşün mümkün olduğu izlenimini veren yanıltıcı bir kavramsallaştırma olduğu yönünde eleştiriler de getirilmiştir (Reimer, 2019). İklim değişikliğinin terminolojisi üzerine yapılan bir araştırmada iklim krizi ifadesi genç yetişkinlerde en az endişe uyandıran kavram olurken inanmama ve abartı algılarının bir ters tepme etkisi yarattığı iddia edilmektedir (Jaskulsky ve Besel, 2013 s.39).

Türkeş, (2022b) iklim değişikliği ile mücadele ve olası olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaç edinen en önemli anlaşma olan “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi” (BMİDÇS)’nin adına vurgu yaparak anlaşmanın iklim değişikliği odaklı olduğuna, iklim krizi odaklı olmadığına işaret eder. BMİDÇS Kyoto Protokolü ve BMİDÇS Paris Antlaşması da iklim değişikliği odaklıdır. İklim krizi kavramı, halen devam eden iklim değişikliği sürecinin nihayete ermiş bir olgu olarak ele alınmasına, iklim değişikliğinin bütün teknik ve bilimsel yönünün göz ardı edilerek iklim değişikliği ile mücadelenin daha siyasi ve diplomatik olarak yönetilmesine vurgu yapar. Bu sebeple iklim krizi bu çerçevenin dışına çıkıldığına anlamını yitiren içi boş bir kavram haline gelir.

1.2.2. Küresel Isınma

Günlük hayatta küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sık sık birbiri yerine kullanılan kavramlar olmasına rağmen iklim değişikliği biliminde bu iki kavram farklı süreçleri ifade eder (Aksay, Ketenoğlu & Kurt, 2005, s.31). NASA (2022) “*Küresel ısınma, dünya atmosferindeki ısı tutucu sera gazı seviyelerini artıran, başta fosil yakıt yakma olmak üzere insan faaliyetleri nedeniyle sanayi öncesi dönemden (1850 ile 1900 arasında) beri gözlemlenen Dünya yüzeyinin uzun süreli ısınmasıdır*” şeklinde bir tanım getirirken küresel ısınmanın iklim değişikliği yerine kullanılamayacağını belirtir.

Tarihçi Spencer Weart'a göre, 1800lü yıllardan günümüze gelinceye kadar yapılan çalışmalarda araştırmacılar sorunu zamanla daha iyi kavradıkça aynı olgunun farklı yönlerini tanımlamak için birden fazla terim kullanmaya başlamıştır. Bilim insanları sanayileşme ile beraber artan fosil yakıtların kullanılmasının iklim üzerinde potansiyel bir etkisi olacağını öngörüyorlardı. Fakat uzun yıllar boyunca atmosferdeki kirlilik nedeniyle güneş ışığının yansımaya bağlı bir

soğuma mı, yoksa sera gazları nedeniyle bir ısınma mı yaşanacağına dair yaşanan bir kararsızlık söz konusuydu. Bu, 1970'lerle beraber ısınmanın baskın olacağına dair daha fazla kanıt elde edilmesiyle yerini “küresel ısınma” konusunda bir uzlaşıya bırakmıştır (Kennedy ve Lindsey, 2015). Küresel ısınma ifadesinin ilk kullanımı, Columbia Üniversitesi'nin Lamont-Doherty Jeolojik Gözlemevi'nden jeokimyacı Wallace Broecker'ın kaleme aldığı “İklim Değişikliği: Belirgin bir Küresel Isınmanın Eşiğinde miyiz?” başlıklı 1975 Science makalesindedir (NASA, 2008).

Bilim insanlarının zamanla sera gazlarının tek etkisinin küresel bir ısınma olmadığını, yeryüzünde meydana gelen enerji dengesindeki bozulma sonucunda buzulların erimesi, deniz seviyesindeki artış, aşırı uç hava olayları gibi daha kapsamlı ve geniş bir zaman dilimine yayınlan değişikliklerin de mevcut olduğuna işaret eden bulgulara ulaşması küresel ısınmayı da kapsayan bir ifade olarak "iklim değişikliği" kavramını ortaya çıkarmıştır. Küresel ısınma yerküredeki mevcut enerji dengesi ile ilişkili olarak açıklanırken, dünyaya giriş yapan enerji miktarı ile dünyadan ayrılan enerji miktarı arasındaki bir dengesizliğin habercisidir (Farmer ve Cook, 2013; akt. Tüzer ve Doğan, 2021 s.641). Küresel ısınma insan faaliyetleri sonucu meydana gelen bir ısınmadan bahsederken, iklim değişikliği insan kaynaklı değişikliklerle beraber doğal sebeplerle meydana gelen değişiklikleri de kapsamaktadır. Küresel ısınma, artan sera gazı seviyesinin dünyanın ortalama yüzey sıcaklığındaki artışı ifade ederken, iklim değişikliği küresel ısınmayı ve artan sera gazı miktarlarının etkileyeceği her şeyi içerir (NASA, 2008, Shaftel, 2016). Dolayısıyla iklim değişikliği küresel ısınmayı da kapsayan bir kavram olmakla birlikte, küresel ısınma bir sebep iken iklim değişikliği bir sonuç olarak açıklanabilir (Incropera, 2016, s19; akt. Tüzer ve Doğan, 2021, s.641; Rigby, s. 2020).

1.3. İklim Değişikliğinin Tarihi Seyri

4.5 milyar yıllık ömrü boyunca atmosfer kimyasında meydana gelen farklılaşmalar yerküredeki iklim değişikliğinin doğal seyrini ortaya koyar. Bu değişiklikler dünyanın oluşmaya başladığı ilk zamanlardan itibaren hava ve iklimi, yeryüzü şekillerini, toprağı, bitki örtüsünü, yüzey ve yeraltı sularını, akarsuları, gölleri, buzulları, biyolojik çeşitliliği ve ekosistemi oluşturmuştur. Tarih boyunca meydana gelen doğal iklim değişiklikleri neticesinde günümüzde insanlığın ihtiyaç duyduğu temiz hava, tatlı su kaynakları, petrol, kömür yatakları ile yeraltı ve yerüstü zenginlikleri meydana gelmiştir. Bunun en önemli kanıtları bir arazi üzerine jeoloji, jeomorfoloji, coğrafya ve iklim incelemeleri ile ortaya konulabilmektedir. İnsanlığın ortaya çıkışı ve Sanayi Devrimi'nin başlamasına kadar geçen dönemde meydana gelen iklim değişiklikleri

doğal kaynaklı nedenlerle meydana gelmiştir. 1200'lü yıllarda sel, fırtına, şiddetli yağış ve kuraklık gibi doğal afetlerin gerçekleştiği değişken bir iklim hâkim olmuştur. 1550 ile beraber 300 yıl devam eden "küçük buzul çağı" şeklinde anılan bir dönem yaşanmıştır. 1816 yılında mayıs ve eylül ayları arasında yaşanan aşırı iklim olayları 1800 kişinin donarak ölmesine neden olan “yazsız yıl”da meydana gelmiştir (Ahrens, 1994, akt. Öztürk, 2002 s.51; Şen, 2022 s. 2; Türkeş, 2019 s.3).

İklimde meydana gelen doğal kaynaklı değişimler insanların sosyoekonomik ve günlük hayatını etkilemiştir. Bununla beraber bugün insanlığın doğal olmayan yollarla çevresine ve iklime yaptığı tesir 19. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi ile varlığını göstermiş, bilimsel ve teknolojik yeniliklerin, makineleşmenin beraberinde getirdiği çevreyi kirletici unsurlar atmosfere salınmaya başlanmıştır. 1970li yıllardan itibaren bu devrimlerin doğaya verdiği zarar artan bir eğilimle tartışılmaya başlanmış ve iklim değişikliği dünya ülke ve toplumlarının gündemine girmiştir. İklim değişikliğine uyum, gerekli tedbirlerin alınması ve etkilerinin azaltılması, uzun vadede ortadan kaldırılması için ulusal ve uluslararası ortak çözümler geliştirmek üzere toplantılar düzenlenmektedir. 1979 yılında Dünya Meteoroloji Örgütü tarafından düzenlenen Birinci Dünya İklim Konferansı’nda iklim değişikliği riski gündeme alınmıştır.

İklim değişikliğine bağlı oluşan tehdidin büyüklüğü ve ciddiyetine vurgu yapmak üzere uluslararası seviyede ortaya çıkan ilk somut yapılanma Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)’tir. 1988 yılında UNESCO ve Dünya Meteoroloji Teşkilatının (WMO) işbirliğinde kurulan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) ilk olarak 1989 yılında ve daha sonra 1996, 2001, 2007, 2014, 2021 yıllarında gerçekleştirilen toplantılarla kamuoyunu, politika yapıcıları ve ilgili kuruluşları iklim değişikliğine bağlı olarak orta ve uzun vadede meydana gelebilecek sorunlar hakkında bilgilendiren raporlar hazırlamaktadır. IPCC tarafından hazırlanan Değerlendirme Raporları, insan aktivitelerinden kaynaklanan sera gazı salınımları ve iklim değişikliği ilişkisini ortaya koyan bilimsel verilere yer verir ve bu raporlar küresel iklim değişikliğine dair en ciddi bulgular olarak kabul edilir (Şen, 2022 s. 2-4; Alpan-Atamer, 2008; Öktem, 2008 s.88-89).

Küresel bir sorun olan iklim değişikliğinin çözümü için 1992 yılında Rio de Janeiro’daki BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda tavsiye niteliğindeki “İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)-United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)” kabul edilmiştir. Sözleşmenin amacı; atmosferdeki tehlike arz eden sera gazı emisyonlarının ve antropojenik faktörlerin iklim sistemi üzerindeki olumsuz tesirlerini yok edecek bir düzeye sabitlemektir (www.iklimiduy.org/terimler-sozlugu, 2021; Çamur ve Vaizoğlu, 2007, s.303).

1997 yılında 187 ülkenin katılımı ile imzalanan Kyoto Protokolü, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin gelişmiş ülkelere yüklediği sorumlulukları yetersiz bularak yasal olarak bağlayıcı yükümlülüklerin olduğu ve sera gazı emisyon düzeyinin 1990 yılı seviyesinin en az %5 altına düşürme taahhüdünün alındığı bir strateji belirlemiştir. Protokolü imzalayan ülkeler fosil yakıt tüketimini azaltarak, karbondioksit ve sera etkisine sebebiyet veren gazların salınımını azaltmaya söz vermişlerdir. 2005 yılında yürürlüğe giren protokolü imzalayan ülkelere yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde cezai yaptırım öngörülmektedir. Protokolün hedefleri arasında, daha az enerji tüketen bir endüstri, insan faaliyetlerinde sürdürülebilir yaklaşımlar, sanayi atıklarının işlenmesinde çevreci yenilikler, solar sistemlerin yaygınlaştırılması, ormansızlaşma ile mücadele, fosil yakıt alternatiflerinin geliştirilmesi ve bunlarla ilgili yasal düzenlemelerin sağlanması öncelikli olarak belirlenmiştir. (Çamur ve Vaizoglu, 2007, s.304) İklim değişikliğine sebep olan insan kaynaklı faaliyetleri kontrol edememesi, ABD'nin anlaşmayı onaylamaması, sadece gelişmiş ülkelerin yükümlü kılınması, Çin, Brezilya, Hindistan gibi gelişmekte olan ancak ciddi karbon salınımına sebep olan ülkelerin yükümlülük altına alınmaması ve yükümlülüklerini yerine getirmeyen taraflara uygulanacak cezai yaptırımların belirlenmemesi Kyoto Protokolü'nün sınırlılıklarıdır ve 2012 yılında da yürürlükten kaldırılmıştır.

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olan devletler 2020 yılından sonrasını kapsayan ve yalnızca gelişmiş ülkelerin değil gelişmekte olan ülkelerin de geniş katılımıyla 2015 yılında Paris İklim Anlaşması'nı kabul etmişlerdir. Paris İklim Anlaşması büyük bir katılımı ve çok hızlı bir şekilde uygulamaya koyulması, dünya nazarında iklim değişikliğinin en önemli sorun olarak kabul gördüğünün kanıtı olmuştur. Paris İklim Anlaşması'nın odak noktası Kyoto Protokolü'nden farklı olarak sadece gelişmiş ülkelerin değil gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelere de toplam küresel ısınmanın 2 derecenin altına indirilmesidir. (MFA, 2022) Paris İklim Anlaşması BM şemsiyesi altında 197 ülkeye değişik düzeylerde sorumluluklar yüklemiş, yasal olarak bağlayıcı bir anlaşmadır. Paris Barış Anlaşmasıyla, iklim değişikliğinin insan faaliyetlerine son derecede duyarlı olduğu, çevre ve insanlığın geleceği için ciddi bir endişe kaynağı olduğu dünya liderleri tarafından topluca kabul edilmiştir. (Kaya, 2020 s. 182)

Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli raporlarına göre Paris İklim Anlaşması çerçevesinde verilen vaatler, iklim değişikliğini önlemek için belirlenen kritik hedefleri karşılamamaktadır. Robert Watson' a göre mevcut vaatler yerine getirilse dahi insanlığı mevcut durumdan 3-4 derece daha sıcak bir iklim, gıda ve temiz su kıtlığı yaşanan ve insan sağlığını tehdit

eden bir çevre, canlı çeşitliliğinin ciddi kayba uğradığı ve insanların göçlere mecbur kaldığı bir dünya beklemektedir. Özellikle ABD'nin Paris İklim Anlaşması'dan ayrılmasıyla tıpkı Kyoto Protokolü'nde olduğu gibi sera gazlarını azaltımı ve iklim değişikliğine uyum konusunda yaptırım olmayan bir çerçeve sözleşmeye dönüşme tehlikesi vardır. (Gustin, 2019; akt. Kaya, 2020 s.182-186).

1.4. İklim Değişikliğinin Neden ve Sonuçları

Yirminci asrın son çeyreğinde uluslararası politikanın en önemli gündem maddelerinden biri olan insan kaynaklı iklim değişikliği bir önceki bölüme belirttiğimiz uluslararası kuruluşların yaptığı çalışmalar neticesinde sağlam bilimsel dayanaklara sahiptir. İklimi etkileyen unsurlar ve atmosferin Dünya'nın mevcut enerji dengesine etkisi üzerine yapılan bilimsel araştırmalar ondokuzuncu yüzyıl başlarına uzanır. Inhofe (2015) madde, enerji ve hareket gibi temel fiziksel yasalar üzerine kurulu olmasından dolayı, atmosferin yeryüzü enerji dengesi üzerindeki etkisi, doğal sera etkisi, buzul çağları, iklim şartlarını belirleyen unsurlarla ilgili bilimsel tartışma ve çalışmaların temellerinin, modern bilimsel yöntemin ortaya çıktığı Aydınlanma Çağı'na kadar götürülebileceğini ifade eder. Hava ve iklim ilişkisi üzerine yapılan bilimsel çalışmaların tarihi süreci bize insan kaynaklı iklim değişikliği probleminin birdenbire ortaya çıkmadığını veya politik bir malzeme, bilimsel bir aldatmaca olamayacağını kanıtlar niteliktedir. (Akt.Tüzer ve Doğan, 2021 s.639-640)

Dünya nüfusundaki artış ve ekonomik faaliyetlerin hem sayıca hem çeşit olarak artması, bunun sonucunda artan enerji talebini karşılamak için girişilen aktiviteler iklim değişimini tetikleyecek çevre sorunlarının insan kaynaklı sebeplerini oluşturur. Sanayileşme ve ekonomik büyümeyle eş zamanlı olarak artan çevre sorunları ve ortaya konulan bilimsel kanıtlar, küresel iklim değişikliğini bir felaket senaryosu olmaktan çoktan çıkarmış, bütün dünyayı az ya da çok etkileyecek bir tehdit haline getirmiştir.

Yeryüzü iklimi, iklim değişikliği biliminde birbiriyle etkileşim halinde bulunan unsurların oluşturduğu fiziksel bir sistem olarak incelenirken bu fiziksel temel gereği, meydana gelen iklim ve hava olaylarını enerjinin korunumu ve hareket prensiplerine göre izah etmeye çalışır. (IPCC, 2007 s.96) İklim değişikliğine neden olan potansiyel "dış" sebepler, yer kabuğu levha hareketleri, Güneş etkinliklerindeki değişimler, yerküre ile güneş arasındaki astronomik ilişkilerdeki (Milankovitch döngüleri) değişimler gibi doğal olaylar ve antropojen zorlamalardır. (Türkeş, 2019 s.6)

Yeryüzü iklimine tesir eden unsurlar, iklim sistemi elemanlarının iklim zorlayıcılar karşısındaki tepkileri, doğal karbon döngüsü, atmosferin yeryüzü ısı ve enerji dengesini sağlamadaki rolü, yeryüzü ikliminin işleyişi ve yapısına dair genel bilimsel çerçevenin günümüzde büyük oranda tamamlandığı söylenebilir. İnsan kaynaklı iklim değişikliği teorisi, insan faaliyetleri sonucu atmosfere salınan sera gazlarının Dünya'nın enerji dengesini bozması üzerine kuruludur. Ancak insan kaynaklı iklim değişikliğini bu şekilde özetlemek küresel anlamda probleme kaynaklık teşkil eden birçok ayrıntının gözden kaçmasına sebep olabilir.

Küresel iklim değişikliğine neden olan en temel sorun insan aktivitelerine ve orman yangınlarına bağlı olarak atmosfere salınan sera gazlarının artmasıdır. Bunun sonucunda buzulların erimesi beraberinde deniz suyu seviyesinin yükselmesi, coğrafi konuma bağlı olarak bazı yerlerde sellerin, bazı yerlerde aşırı kuraklığın meydana gelmesi beklenen katastrofik felaketler arasındadır. (Öktem, 2008 s.88- 89)

İnsan kaynaklı (antropojen) iklim değişikliği tartışmalarının çıkış noktası atmosferdeki sera gazı yoğunluğunda meydana gelen artış ve yüzey sıcaklığındaki yükselme ilişkisidir. Yeryüzüne güneşten gelen kısa dalga boylu enerji girişi olurken, yeryüzünden yansıtılan uzun dalga boyu enerji sistemi terk etmektedir. Yeryüzü sisteminin ortalama sıcaklığını belirleyen bu enerji giriş ve çıkışında beşeri faaliyetler sonucu (atmosfere salınan sera gazları ve aerosoller sonucu yeryüzü ve atmosferin yansıtma ve soğurma işlevlerinde) meydana gelebilecek bir dengesizlik insan kaynaklı iklim değişikliği teorisinin temel dayanak noktasını oluşturur. Yaklaşık iki asırdır sürdürülen bilimsel çalışmalar yeryüzündeki ortalama sıcaklık ile atmosferde artan sera gazı miktarı arasındaki ilişkiyi işaret etmektedir. Sera etkisi normal şartlarda insan ve diğer canlıların hayati fonksiyonları için gerekli bir olgu iken, tehlikeli olan sera etkisinin dengesiz bir biçimde artmasıdır (Uzmen, 2007, s.49). Ormanlık arazilerin tahrip edilmesi, fosil yakıt kullanımı gibi insan etkinlikleri sonucunda atmosfere salınan sera gazı miktarı, doğal döngünün telafi edebileceği miktardan fazla olduğu için sera gazları atmosferde birikme gösterir. (Tüzer ve Doğan, 2021 s.640) Sanayi devriminden beri antropojen (insan tarafından yapılan faaliyetlerden kaynaklanan) zorlama sera gazlarının atmosferdeki birikimini arttırarak yeryüzüne yayılan uzun dalga boyu ışıının uzaya kaçmasını engellemektedir. Bu ise atmosferdeki doğal sera gazları olan karbondioksit, metan, azotoksit (CO_2, CH_4, N_2O, O_3 , su buharı) nedeniyle evrende süre gelen doğal sera etkisinin kuvvetlenmesi demektir. Fosil yakıt kullanımı ile ortaya çıkan CO_2 iklim değişikliğine sebebiyet veren sera gazları içinde % 80 oranı ile en büyük etkiye sahiptir. Atmosferdeki sera gazı örtüsünün kalınlaşması ısı radyasyonun atmosferden ayrılmasına engel

olarak tekrar yeryüzüne yayılmasına sebep olmaktadır. Bu şekilde kuvvetlenen sera etkisinin en ciddi sonucu, yerkürenin enerji dengesine ilave bir ışımsal zorlama yaparak dünya ikliminin daha sıcak ve istikrarsız bir hal almasıdır. Yani küresel ısınmaya sebep olmaktadır. (Türkeş, 2019 s.3-6; Türkeş, 2012 s. 4-5; Çamur ve Vaizoglu, 2007, s.303; Akçakaya ve diğerleri, 2015, s. 6).

1980 ve 1990'lı yıllarda yapılan araştırmalarda dünyanın her geçen gün daha da ısındığı, 19. yüzyıldan itibaren gezegenin ortalama sıcaklığının yaklaşık 0,6 santigrat derece arttığı ortaya konulmuş, 1970'li yıllara göre bahar mevsimin bir hafta önce başladığı uydu ölçümleri ile tespit edilmiştir. Yıllık küresel sıcaklık ortalamaları incelendiğinde 1998 yılı 1860 yılından beri en sıcak yıl, 2002 ise en sıcak ikinci yıl olarak kayıtlara geçmiştir. (WMO, 1999). İklim değişikliği üzerine yapılan çalışmalar önümüzdeki 40 yıl süresince küresel ısınmanın her 10 yılda bir 0,1⁰ C'den daha fazla artacağını beklemektedir. (Türkeş, Sümer ve Çetiner, 2000, s. 5)

Sanayi devrimi ile beraber karbondioksit, diazot monoksit, metan gibi sera gazlarının kaynağı olan petrol, kömür ve doğal gaz gibi fosil yakıt tüketimindeki artış atmosfere salınan aerosollar ve parçacıklar ciddi bir biçimde doğal olmayan sera etkisini kuvvetlendirmektedir. Ormansızlaştırma ile geniş tarım alanlarının açılması, çölleşme, metan gazına kaynaklık eden pirinç ekimi gibi tarımsal faaliyetler ve hidroelektrik barajlar, bataklıklar sürekli olarak sera etkisini artıran ve küresel ısınmaya neden olan faktörlerdir. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde " iklim değişimi" yalnızca insan kaynaklı faaliyetler sonucunda meydana gelen atmosferin kimyasındaki değişikliklere işaret eder. (Kadioğlu, 2009, s. 17-18).

Son yıllarda küresel iklim değişimine bağlı olarak buharlaşma ve yağmur miktarında artış, yağmur yağışlarının genellikle sağanak olması, buzullardaki erime, deniz seviyesindeki yükseliş, orman yangınlarındaki artış gözlenmektedir. IPCC'nin 2030 yılı için öngördüğü iklim değişikliğine bağlı tehditler şu şekilde sıralanabilir; sıcak hava dalgaları, orman yangınları, tarım alanlarında haşere istilası, kuraklık, salgın hastalıklar, canlılarda aşırı sıcak ve soğuklara bağlı olarak meydana gelebilecek genetik mutasyonlar, buzullardaki erime ve deniz suyu yüksekliğin artması, kutup bölgelerinde donmuş tundralardaki çözülme ve buna bağlı karbon salınımı, şiddetli yağışlara bağlı ani sel baskınları, asit yağmurları, tropikal fırtınaların şiddetinde ve sayısında artış, tarım ve hayvancılık üzerine olumsuz etkiler, aşırı ısınma ile göl ve nehir gibi tatlı su kaynaklarının kapasitesinin azalması. Kara, su ve havadaki canlı çeşitliliğini tehdit eden küresel çevre sorunlarında ciddi bir artış meydana gelecek tarım ve dolayısıyla ekonomi, insan sağlığı ve bütün biyolojik çeşitliliği olumsuz bir şekilde etkileyebilecektir. Küresel ısınma ile meydana gelen ani

iklim değışikleri insan bağışıklığını zayıflatacak ve ruhsal yapısında da bir takım anlaşılması güç psikolojik süreçlere sebep olacaktır. (Galip, A. 2006, s. 36-37, Türkeş, 2019 s. 59)

2.İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ

Her geçen gün daha fazla insanın aşırı hava olayları, orman yangınları ve sel gibi akut olaylara maruz kalması, kuraklık, deniz seviyesinin yükselmesi, buzulların erimesi gibi daha yavaş ve kronik değışikliklerle karşılaşması veya iklim değışikliği hakkında gerek medyadan gerekse eğitim kurumlarından bilgiler edinerek doğrudan veya dolaylı olarak iklim değışikliğini deneyimlemesi küresel bir sorun haline gelen iklim değışikliğine dair farkındalığın giderek artmasına sebep olmuştur. (Ojala, Cunsolo, Ogunbode, Middleton, 2021, s.36).

İklim değışikliği konusunda artan farkındalığın bazı bireylerde olumsuz duygusal tepkilere yol açtığına dair artan bir fikir birliği vardır. (Akt: Searle ve Gow, 2010s.362; Fritze ve diğerleri, 2008) Farklı birçok ülkede yapılan araştırma sonuçları insanların iklim değışikliği konusunda yüksek düzeyde endişe taşıdıklarını ortaya koymuştur.(Ballew ve diğerleri, 2018; Minor ve diğerleri, 2019) İklim değışikliğine bağlı gelişen aşırı hava olaylarına maruz kalmanın fiziksel sağlık, zihinsel sağlık ve sosyal ilişkiler üzerindeki zararlı etkilerini ortaya koyan araştırmaların yanı sıra kişisel olarak herhangi bir doğrudan etki yaşamamış insanlar bile iletişim teknolojisi ve medya aracılığı ile iklim değışikliğine bağlı iklim endişesi, eko-kaygı ve iklim kederi yaşayabilir. Hem akut hem de daha uzun vadeli iklim ve çevresel değışikliklerin bir sonucu olarak iklimle ilgili çok çeşitli olumsuz ruh sağlığı sonuçları kanıtlanmıştır. Yüksek kaygı ve duygu durum bozuklukları oranları, akut stres reaksiyonları ve travma sonrası stres bozuklukları, şiddet ve çatışmaların artması, uyuşturucu ve alkol kullanımının artması, umutsuzluk, korku, çaresizlik ve intihar düşüncesi gibi güçlü duygusal tepkiler, yer kaybından kaynaklanan benlik ve kimlik algısında azalma ve yas tepkileri bunlardan bazılarıdır.(Berry, 2009; Berry ve ark., 2010; Coyle & Susteren, 2012; Cunsolo Willox vd., 2012, 2013a, 2013b; Doherty & Clayton, 2011; Fritze vd., 2008; Page & Howard, 2010; Stanke vd., 2012; Swim vd. , 2010, 2011). İklim değışikliğinin psikolojik ve zihinsel sağlık üzerindeki etkilerine dair kanıtlar, kırsal Avustralya'dan Kuzey Kanada'ya kadar farklı coğrafi bölgelerdeki çeşitli popülasyonlardan alınmıştır. (Bourque ve Willox, 2014, s. 416).

İklim değışikliğiyle ilgili olumsuz psikolojik durumları ifade eden kavramlar medyada, kamuoyu araştırmalarında ve son yıllarda giderek artan bir şekilde tıbbi ve psikolojik literatürde yer almaktadır. (Searle ve Gow, 2010). Grist Dergisi'nin iklim *kaygısını* "2019 yılının en büyük

popüler kültür trendi" olarak duyurduğu haberin içeriğinde iklim endişesi yaşayan çok sayıda kişi söz konusudur. (Clayton, 2020, s.2). Amerikan Psikoloji Derneği (The American Psychological Association) tarafından 2017 yılında iklim değişikliği ve ruh sağlığına etkileri üzerine hazırlanan EcoAmerica, Mental Health and Our Changing Climate başlıklı raporda iklim değişikliğinin patolojik kaygıya olan etkilerinden ve travma sonrası stres bozukluğunu tetikleyebileceğinden bahsedilirken (Clayton ve diğerleri, 2017, s.22) 2021 yılında güncellenen yayında iklim değişikliği endişesi (climate change worry), eko-kaygı (eco-anxiety), ekolojik keder (ecological grief) gibi kavramlara iklim değişikliğinin doğrudan etkilerine maruz kalmamış insanların da kendileri ve gelecek nesilleri için hissedebileceği psikolojik olumsuz duygular açıklamasıyla yer verilmiştir. (Clayton ve diğerleri, 2021, s.37).

Kaygı ve endişe, iklim değişikliğini çevreleyen sorunlara bireylerin tepkisini tanımlamak için yaygın olarak kullanılan terimlerdir. Bununla birlikte iklim değişikliğine bağlı farklı patolojiler de ortaya çıkmaktadır. İklim değişikliğine bağlı obsesif ve depresif davranışlar üzerine yapılan çalışmalar "karborexia" ve "solastalgia" gibi terimlerin kavramsallaşmasına neden olmuştur. Karboreksi terimi ilk olarak Ekim 2008'de New York Times tarafından kullanılmış ve kişisel karbon ayak izini yaşam tarzlarını ve normal günlük aktivitelerini ciddi şekilde etkileyecek noktaya kadar azaltmak için fanatik bir arzuya sahip olan bireyleri ifade etmektedir. (Searle ve Gow, 2010). "Solastalgia" ise Avustralyalı çevre filozofu Albrecht (2005) tarafından kullanılmış, *"kişinin yaşadığı ve sevdiği yere dair bir tehdit altında olduğunun fark edilmesiyle hissedilen, belli bir yere ait olma duygusunun yıpranmasıyla ilgili psikolojik bir ıssızlık hali"* olarak tanımlanır. (Albrecht, 2005, s.17) Ekolojik keder (Ecological grief) sevilen yerlerin, ekosistemlerin ve türlerin kaybına tepki olarak hissedilen keder ve üzüntü olarak eko kaygı terminolojisinde yerini almıştır. (Cunsolo, Ellis, 2018) Eko-anksiyete, iklim değişikliğinin gözle görülür etkilerini deneyimleme sonucunda kişinin kendisi, çocukları ve gelecek nesiller için duyduğu yoğun endişe, küresel ısınmayı durduramayacağı düşüncesinin yol açtığı hayal kırıklığı ve buna eşlik eden yoğun çaresizlik duyguları ile tanımlanmaktadır (Akt: Cankardaş, ve Sofuoğlu, 2021, s.142;Swim ve ark., 2009).

Burada, iklim değişikliği konusunda eyleme geçmeleri sağlıklı davranış sınırları içinde olan kişilerle, davranışları aşırı hale gelen ve işlevlerini bozan kişiler arasında ayırım yapmak önemlidir. Bu sebeple öncelikle patolojik kaygı bozuklukları ve endişe arasındaki ayırımın da ortaya koyulması gerekmektedir.

2.1. Endişe

Endişe, “büyük oranda kontrol edilemeyen, sonucu olumsuz veya belirsiz algılanan gelecekteki bir durum ile ilgili olumsuz duygu yüklü, düşünceler ve imgeler zinciri” şeklinde tanımlanmıştır. (Borkovec ve ark. 1983). Geleceğe dair "ya çok kötü bir şey olursa" ihtimalini içeren endişe durumu farklı düzeylerde de olsa birçok kişinin tecrübe ettiği normal bir ruhsal süreç olarak kabul edilmektedir. (Akt; Loraz, 2022, s. 3; Dupuy ve ark., 2001)

Mathews (1990) toplum tarafından gereksiz bir durum olarak görülen endişenin olası tehditler karşısında teyakkuza kalmaya yardım eden bilişsel bir yönü olduğunu belirtir. Ayrıca endişenin tehdit unsuru oluşturan durumla ilgili değişik senaryoları kurgulayarak olası olumsuz neticelerden kaçınmak için diğer canlılardan farklı olarak insanlar tarafından kullanıldığını belirtir. (Loraz, 2022, s. 3)

İlk çalışmalarda kaygının bir belirtisi olarak görülen endişe durumu daha sonraki yıllarda kendi başına incelenen bir kavram haline gelmiştir. (Purdon ve Harrington, 2006) Çoğunlukla birbirini yerine kullanılmasına rağmen endişe ve kaygı farklı süreçler olarak tanımlanmaktadır. Endişe en öz haliyle muhtemel olumsuz neticelere yönelik sözel düşünceler ile tanımlanırken (Hirsch ve ark., 2015) kaygı ise stres kaynağına yönelik kendini gösteren kalp ritminin bozulması, terleme, titreme, baş dönmesi, mide bulantısı gibi fizyolojik semptomların eşlik ettiği gerginlik ve endişeli düşüncelerin tecrübe edildiği bir duygu olarak tanımlanmaktadır. (Encyclopedia of Psychology, 2000, <https://www.apa.org/topics/anxiety>)

Endişe üzerine yapılan ilk çalışmalar, normal endişe ile patolojik kaygı arasındaki farka odaklanmışlardır. Endişenin sıklığına ve yoğunluğuna odaklanan Dupuy ve ark. (2001) çalışmalarında patolojik kaygının, normal endişeye göre daha sık ve şiddetli olduğunu tespit etmişlerdir. Borkovec ve Prunzinsky (1990) de patolojik kaygı ile negatif düşüncelerin arasında irtibat kurmuş, patolojik kaygısı olanların normal düzeyde endişesi olanlara kıyasla daha fazla olumsuz tecrübe ve konsantrasyon güçlükleri yaşadıklarını ifade etmiştir. (Tunay, 2006, s.18).

Endişe aynı zamanda gelecekteki olumsuz olaylarla ilgili kaygıyı da içerir. Duygusal bir durum olarak endişe deneyimi, tümü stresin özellikleri olan gerginlik, sinirlilik ve sakin kalmadaki zorluklarla ilişkilidir. Normal endişe ile kalıcı, sorunlu endişe arasındaki ayırt edici özellikler, ikincisinin daha geniş bir endişe yelpazesine ilişkin endişeyi içermesi, endişe epizotlarının zaman içinde daha sık ortaya çıkması ve daha uzun sürmesi ve endişenin tekrarlayan ve kontrol edilemez olarak deneyimlenmesidir. Ayrıca, normal ve uyumsal endişe, çevredeki bir tehdiye dikkati içerir

ve düşünme ve problem çözme için kaynaklar sağlarken, aşırı ve uyumsuz endişe, tehdit altında problem çözme becerilerinin paradoksal bir şekilde ortadan kalkması gibi tekrarlayan düşünceden kurtulmada zorluklar içerebilir. Endişenin korku, kaygı ve depresyondan farkı; korku, bir şeyin ân, ortaya çıkan bir tehdit olarak değerlendirilmesini ve tehditle savaşıma veya ondan kaçma hizmetinde harekete geçirilen yüksek derecede somatik uyarılmayı içerir. Korku, bir tehdide yanıt vermede uyarlanabilir olan âni ve yoğun bir duygusal tepkidir. Anksiyete hem endişeyi hem de somatik, otonomik uyarılmayı kapsar. Bu nedenle, temel bir duygu olarak kaygı, endişeli olayların tekrarlayan sözel-dilsel düşüncelerini içerir ve artan kalp atış hızı, solunum, terleme ve benzerlerinin bedensel semptomlar eşlik eder. Korkudan farklı olarak kaygı, gelecekte daha yaygın tehditler oluşturan senaryolara bir yanıttır. Algılanan tehditlerle ilgili kaygı, bir kişinin Genel Anksiyete Bozukluğu yaşamasına neden olacak şekilde durumlara, ortamlara ve insanlara genellenebilir. (Stewart, 2021, s. 3-4)

Kaygı (Anksiyete) ve endişe çoğunlukla klinik bir bakış açısıyla incelenmiştir. Bu nedenle daha çok kaygı bozukluğu gibi olumsuz durumlarla ilişkilendirilseler de, daha sonraki çalışmalar klinik olmayan endişenin yapıcı problem çözme ile ilgili olduğunu ve duygusal bir motive edici olduğunu, kişinin harekete geçirmesini sağladığını, aynı zamanda analitik düşünmeye hazırlayan bir şey olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte farklı çalışmalar klinik olmayan endişenin sadece durum kontrol edilebilir olarak görüldüğünde uyarlanabilir davranışı kolaylaştırdığını bulmuştur. Bir durum kontrol edilemez olarak algılandığında, endişe bunun yerine strese yol açabilir. (Ojala, Cunsolo, Ogunbode, Middleton, 2021, s.38).

2.2. İklim Değişikliği Endişesi (Climate Change Worry) Eko-Anksiyete - Eko-Kaygı (Eco-anxiety)

İklim değişikliği endişesi; iklim endişesi, ekolojik kaygı gibi farklı şekillerde ifade edilse de genel olarak *"İklim değişikliğinden kaynaklanan mevcut ve tahmin edilen hasar, kayıp ve yıkımla ilişkili endişe ve buna eşlik eden stres ve kaygı* olarak tanımlanmıştır.

Clayton (2017) *"çevresel felaketin kronik bir korkusu"* şeklinde ifade etmiştir.

"Varoluşun ekolojik temellerinin çökme sürecinde olduğuna ilişkin genelleştirilmiş duygu" olarak da tanımlanmıştır. (Panu, P. 2020 s.4).

Bu tanımlar, kaygı, korku ve endişeyle yakından ilişkilidir ve genellikle "olumsuz" olarak etiketlenir. Ancak araştırmalar bu duyguların hayatta amaçları olduğuna, algılanan veya hissedilen

bir tehdidi ele almaya yardımcı olduğuna işaret eder. Ekolojik sorunlarla ilgili olarak Ojala,(2021) endişe, korku ve kaygının üretken biçimlerinin de olduğunu vurgular. Birbirinden farklı olsa da eko-kaygı tanımlarının ortak noktası geleceğe yönelik bir belirsizlik duygusu ve tehdit içermesidir. İklim krizi de dahil olmak üzere ekolojik kriz kaygının klasik bileşenleri olan belirsizlik, öngörülemezlik ve kontrol edilemezlik duygularına neden olur. İklim değişikliği endişesi öncelikle iklim sisteminde meydana gelebilecek değişiklikler ve bu değişikliklerin olası etkileri hakkında imgelerden ziyade sözel-dilsel düşünceleri içerir. Bu düşünceler kalıcı, tekrarlayıcı veya kontrol edilmesi zor olabilir. İklim endişesi, havanın şiddetindeki artışlara odaklanmayı içerebilir. Alternatif olarak iklim değişikliğinin bilinmeyen doğası endişe için bir odak noktası olabilecek hem başa çıkma hem de uyum tepkilerini gerektirebilir. İnsanlar ayrıca iklim değişikliğinin başkaları, yaşam alanları, yaşam tarzları, geçim kaynakları, sağlık vb. üzerindeki etkileri hakkında endişe duyabilirler (Clayton, 2020) Ölçülü olarak endişe, bir kişinin değişen bir iklime uyum sağlamasına yardımcı olabilir. Bununla birlikte aşırı endişe uyum sağlama çabalarını engelleyebilir ve bunun sonucunda gerilim, sıkıntı ve sorunları çözme becerilerinde azalmaya neden olabilir. Bu tür yüksek endişe seviyeleri, anksiyete veya depresyon gibi diğer duygusal zorluklara da katkıda bulunabilir. (Stewart, 2021, s. 4).

İklim değişikliğinin ruh sağlığı da dâhil olmak üzere insan sağlığına yönelik çeşitli tehditler oluşturduğu giderek daha fazla kabul edilmektedir. (Clayton & Manning, 2018; Clayton, Manning ve Hodge, 2014; Dodgen ve diğerleri, 2016, pp. 217–246; Doherty & Clayton, 2011; Manning ve Clayton, 2018). Akademisyenler makul miktarda endişenin ekolojik kaygılara rasyonel bir tepki olduğunu ileri sürmüşlerdir ve eko-endişenin mevcut zihinsel sağlık sorunlarından veya son derece güçlü kaygıdan muzdarip olmayan çok sayıda insan tarafından deneyimlendiği ortaya koymaktadır. Bulgular kaygı duyarlılığından daha ziyade belirli deneyimlerin, bilgilerin ve maruz kalma türlerinin kişinin eko-kaygı duymasında daha belirgin etkenler olduğunu işaret etmektedir. Örneğin, doğa bilimcileri ve iklim bilimcileri, bilgileri ve duygusal durumları nedeniyle eko-kaygıdan muzdariptirler. Bununla birlikte, aynı zamanda, önceki veya mevcut zihinsel sağlık sorunlarının ve kaygı duyarlılığının, bir kişinin yaşadığı eko-anksiyete olasılığına ve şiddetine katkıda bulunabileceği açıktır. (Panu, 2020, s 10). Olumsuz etki potansiyelinin bir kısmı doğrudan deneyimlerden gelebilir. Örneğin; büyük fırtınalar, kuraklıklar veya orman yangınları gibi. Bununla birlikte artan sayıda medya haberinin yanı sıra bazı bilimsel makaleler (örneğin, Berry & Peel, 2015; Helm, Pollitt, Barnett, Curran ve Craig, 2018; Reser, Bradley, Glendon, Ellul ve Callaghan, 2012; Searle & Gow, 2010), insanların belirli kişisel deneyimlerle bağlantılı olmayan soruna ilişkin farkındalığı olan iklim değişikliği algılarıyla ilişkili olumsuz duygusal sonuçları

tanımlar. İklim değişikliğine doğrudan deneyime dayanmayan duygusal tepkilerin sosyal bağlam tarafından yönlendirildiğini kabul etmek önemlidir. Risk değerlendirmesi öznel ve iklim değişikliğine tepki olarak ne kadar endişenin uygun veya aşırı olduğu sorusu sosyal yorumlardan etkilenecektir. Kültürel bağlam ayrıca, örneğin popüler medya aracılığıyla iletilen iklim değişikliği hakkındaki bilgilerin miktarı ve çerçevesi aracılığıyla iklimle ilgili kaygının ortaya çıkmasına katkıda bulunma potansiyeline sahiptir (Panu, 2019). Medya temsillerinin, kişinin sosyal bağlamının davranışları ve ifade edilen tutumları gibi, insanların risk algılarını belirlemede büyük bir rol oynaması muhtemeldir (Norgaard, 2006). Bir dereceye kadar, iklim değişikliği kültürel olarak oluşturulmuş bir tehdittir; hem algılar hem de tepkiler kültürler arasında farklılık gösterebilir. The American Psychological Association tarafından hazırlanan bir kitapçık (APA Benson, 2008, s.30) şunları belirtir: İklim değişikliğinden hemen ve doğrudan etkilenmeyen bireyler için bile sorun felaket, bunaltıcı ve kontrol edilmesi imkânsız görünebilir. Yükselen deniz seviyelerinin, kuraklıkların veya öngörülemeyen hava koşullarının etkilerinden muzdarip insanlar için, iklim değişikliğinin sonuçları şüphesiz önemli strese neden olacaktır. Örneğin, 2018 sonbaharında BBC haberlerinde bir makale Vietnamlı çocuklar arasında iklim değişikliği ile ilişkili korkuyu tanımladı (Shukman, 2018), bunu bir ay sonra Portland Press Herald'da iklim kaygısı üzerine bir yazı izledi (Pols, 2018) ve Aralık 2018'de NBC haberleri "iklim değişikliğinin artan duygusal bedeli" üzerine bir yazı yayınladı (Scher, 2018). 2019 yılının Aralık ayında Grist dergisi iklim kaygısını yılın "en büyük popüler kültür trendi" olarak belirledi. (McGinn, 2019, Akt; Clayton, 2020, s. 2).

Eko-anksiyete, varoluşsal kaygının güçlü unsurlarına sahiptir ve genellikle problem çözme tutumlarına yol açan "pratik kaygı" ile kendini gösterir. Bu yönüyle eko-kaygı biçimlerinin çoğu patolojik değildir. İklim değişikliğinin yarattığı tehdit, insanların önemseydiği şeylere zarar vermekten çok daha kapsamlı olarak tanımlanabilir. Tschakert, Ellis ve Anderson (2019), iklim değişikliği ile ilişkili kayıp algısını "kendilik ve güvenlik duygusunun, iklimle ilgili gerçek bir zarar olmasa bile, hissetme veya risk altında olma korkusu ve endişesi yoluyla aşınabileceğine" işaret ederek tanımlamaktadır. " (s. 59). Stoknes (2015), doğanın değişmekte olduğu duygusuyla ilişkilendirilen "büyük kedere" atıfta bulunmuştur. Reser ve Bradley (2017), iklim değişikliğinin oluşturduğu varoluşsal tehdidi tartışarak, onu tipik risk araştırmalarının odağından farklı bir büyüklük seviyesini temsil ediyor olarak nitelendiriyor. Uyarıcı bir dil kullanan Norgaard (2006), bu tehdidi potansiyel bir ontolojik güvenlik kaybı olarak tanımladı: "Doğal dünyanın görüldüğü gibi olduğuna dair güven eksikliği; doğal dünyada ve onunla olan ilişkimizde bir şeylerin yanlış

gittiğine dair derin ve rahatsız edici bir his." Stoknes ayrıca bunu basitçe kişinin bilgisinin artık doğru olmadığı duygusu olarak nitelendirdi. (Clayton ve Karazsia, 2020, s. 2)

Birçok bilim adamı, eko-kaygıyı derin varoluşsal kaygılarla ilişkilendirmiştir. Anthony Giddens'ın "ontolojik güvenlik" veya güvensizlik teorisi derin güvenlik veya güvensizlik duygularının insanların davranışları ve esenliği üzerinde derin sonuçları olduğuna işaret eder. Küresel ekolojik kriz, kolayca derin ontolojik güvensizlik duyguları uyandırabilir ve bu da kaygı, depresyon veya savunma tepkilerine neden olur. (Panu, P. 2020 s.7). Çevre sorunlarıyla ilgili yaşanan kaygı ve endişeyi, insanların benimsediği önemli değerlere yönelik tehditlere karşı insan olmak sorumluluğuyla yüzleşmenin olgun bir yolu olarak gören varoluşsal bakış açısı, iklim değişikliği endişesinin varoluşsal kaygı biçimi olarak görülebileceğini savunur. (Ojala, 2016, s. 44) Çünkü iklim değişikliği sorunu varoluşsal kaygının merkezinde olan üç hususa temas etmektedir. Ontolojik olarak insanlığın gelecekte hayatta kalmasına yönelik bir tehdittir, doğa ve diğer insanlarla sürdürdüğümüz mevcut yaşam tarzımızın doğru olup olmadığına dair ahlaki sorularla ilgilidir, bu sorunun ciddiyeti ve karmaşıklığı düşünüldüğünde aktif bir vatandaş olmanın herhangi bir anlamı olup olmadığı hakkında manevi sorular gündeme getirmektedir. İklim değişikliği ve diğer çevre sorunları dünya ve onunla olan ilişkimizin yanlış kurulduğuna dair varoluşsal bir kaygı hissinin olduğu, ontolojik güvenliğin kaybıyla ilgili olarak algılanmıştır. Varoluşsal endişeler, algılanan tehditlere karşı sağlıklı tepkiler olsa da, baş edilmesi zor olabilir ve potansiyel olarak iyi oluşu olumsuz etkiler. (Ojala, Cunsolo, Ogunbode, Middleton, 2021, s.39)

Çeşitli tanımları olan bir diğer geniş çaplı olgu olan depresyon da kaygı ile yakından ilişkilidir. Bazı bilim adamları uzun zamandır ekolojik sorunların ciddi depresyona neden olabileceğini öne sürmüşlerdir (Kidner, 2007) Psychiatric Times'da yazan Woodward, "iklimle ilgili umutsuzluğu" (klinik olarak tanımlandığı gibi) "depresyon"dan ayıran bir çerçeve sunar. Bu çerçeve, yas ve depresyon ilişkisinin analizinden uyarlanmıştır. Berry ve diğerleri tarafından savunulan sistem düşüncesi yaklaşımı anksiyete, depresyon ve bu tür fenomenleri etkileyen çoklu faktörlerin bağlantılarını incelemek için araçlar sunar. (Berry ve diğerleri, 2018).

Ek olarak, anksiyete ve depresyon birleştirilebilir. (Spielberger ve Reheiser, 2009). Anksiyete araştırmacıları Grupe ve Nitschke [22] şunu belirtiyorlar: "Karma kaygı ve depresyon, olumsuz olayların ortaya çıkmasıyla ilgili belirsizlik ve bu olaylar üzerindeki kontrole ilişkin çaresizlik duygularıyla karakterizedir" (s. 489). Bu, güçlü eko-endişesi olan kişilerle ilgili araştırmayı yansıtmaktadır. Bu kişiler genellikle gelecekle ilgili belirsizliğe katlanmanın zor

olduğunu bildirirler ve küresel ekolojik sorunlar karşısında çaresizlik duygularıyla boğuşurlar. (Panu, 2020, s 10).

Özetlemek gerekirse: eko-anksiyetenin patolojik biçimleri hakkında daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır, ancak vaka örnekleri, ekolojik kaygıların en azından kısmen birçok türde ruh sağlığı sorununu şekillendirebileceğini göstermektedir. Patolojik eko-kaygı, “sağlıklı” eko-kaygıdan ayırt edilmeli ve bir bütün olarak eko-kaygı patolojikleştirilmemelidir. Eko-kaygıyı pek çok duyguyla ilişkilendirmenin sayısız yolu olduğu açıktır. Korku, endişe ve kaygı arasındaki ilişkiler çok yakındır, ancak kaygı, öfke, hayal kırıklığı, umutsuzluk, suçluluk, utanç ve keder arasında da yakın ilişkiler vardır. Bilim adamları arasında, eko-kaygı teriminin ilgili fenomenler için genel bir terim olarak mı kullanılması gerektiği veya sıkıntı, stres veya korku gibi diğer terimlerin daha mı iyi olacağı konusunda farklı görüşler vardır. Eko-kaygı ve iklim kaygısı terimlerinin yalnızca daha güçlü kaygı belirtileri için mi kullanılması gerektiği, yoksa bu terimlerin aynı zamanda daha az şiddetli kaygı ve korkuyu içermesi mi gerektiği konusunda da farklı görüşler vardır. Bilim adamları eko-kaygı ve iklim kaygısının patolojikleştirilmesine karşı uyarıda bulunduğundan, bu kaygının geniş bir şekilde tanımlanması gerekir. (Panu, 2020, s 12).

3. DİNDARLIK

3.1. Din

İnsanın varoluş serüvenine eşlik eden en önemli kavramlardan biri olan din, bireyin hayatta kendini nerede ve nasıl konumlandığına göre farklı anlamlar kazanması ile beraber birçok disiplin tarafından incelenmiştir. Psikolojik, sosyolojik, teolojik, felsefî yönleri ile anlaşılmalı ve tanımlanmaya çalışılan din insanın davranışlarını, sosyal hayattaki tutumlarını, hayata dair tasavvurlarını derinden etkilemiştir. İnsanın içinde yaşadığı evrene, çevreye, hayatına yön veren olaylara, hayata ve ölüme bir anlam giydirme çabası olarak yöneldiği din insanlık tarihi boyunca her toplumda kendini göstermiş bir olgudur. (Karabulut, 2010; Kıracı, 2007).

Dine ait literatürde birbirinden çok farklı ne tamamen yanlış ne de mükemmel denilebilecek nitelikte yapılmış birçok tanım mevcuttur. Bu tanımlar dinin bireysel bir tecrübe olması, çok boyutlu olması, dinlerin farklılaşması, tanımlamanın yapıldığı dönemin iklimi, tanımlama yapan kişinin bakış açısı, farklı disiplinlerin kavramı tek boyutlu olarak incelemesi nedeniyle ortaya çıkmıştır ve dinin mahiyeti üzerine ortak bir tanımlama getirilememiştir.

(Hökelekli, 1996, s.69; Mehmedoğlu, 2013, s. 177; Peker, 1993: 22).

Etimolojik olarak din kavramı Arapça "deyn" kökünden gelmektedir. Kelimenin pek çok anlamı olmakla beraber âdet ve durum, ceza ve mükâfat, itaat gibi üç grup anlam öbeğinin kullanımı yaygındır. Bunlara; hesap, hâkimiyet, huy, millet, islam gibi anlamlar da eklenebilir. Arapça dışında Farsça "daenâ" terim anlamı itibari ile din demektir. Sanskritçe'de dharmadan darm veya drm "din, inanç" manasında kullanılır. Ârâmî-İbrânî lisanında din "hüküm", daino ise Arapça'daki deyyân ifadesine benzer olarak "hüküm sahibi" anlamı ile kullanılır. (Tümer, 1994, s. 312-313). Din kelimesinin batıdaki yaygın karşılığı "religion" ifadesidir. Latince "kendini tutmak, sınırlamak, menetmek anlamlarına gelen "religio ve religare" köklerinden geldiği kabul edilir. Birleştirmek, bağlamak, bağlanmak gibi anlamları olan "legare" kökünden geldiğini iddia edenler de vardır. (TDK, 2005, s. 531)

Terim olarak din "*Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum; bu nitelikteki inançları kurullar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen, inanılıp çok bağlanılan düşünce, inan veya ülkü.*"(TDK, 2005, s.531) şeklinde tanımlanabileceği gibi dinin kökeni, işlevi, tanımlama yapan disiplinin ilgi alanına göre değişen bir çok tanım mevcuttur.

Clark'a (1958) göre dini tanımlamak şu üç nedenden dolayı güçtür; "*Dini deneyimin daha çok insanın iç dünyasıyla ilgili öznel bir niteliğe sahip olması, birinci zorluktur. İnsanların kendi dinlerine karşı hissettikleri çok güçlü duygular, dinin anlamı tartışmasına her zaman potansiyel bir duygusal tepki gösterme ihtimalini doğurmakta ve bu da onu tanımlamayı zorlaştıran ikinci nedeni oluşturmaktadır. Üçüncü zorluk ise; dini tarif eden kişilerin, amaçlarının birbirinden farklı olmasıdır*" (Clark, 1958; Akt. Kırarç, 2007).

İslamî literatürde din, bir kavram olmaktan ziyade insanî ve derunî bir tecrübe olarak ele alınmıştır. Yazır (1979, I, s. 81-91; II, s. 1061-1062) dini "*akıl sahiplerini hüsn -i ihtiyarlarıyla bizzat hayır ve nimete sevk eden bir vaz-ı ilahî, şariat ve millet, beşerin ihtiyarî fiillerinin hayır ve saadet gayesine doğru cereyanını temin eden bir yol, bir kanun, bir âmil -i mânevi dir.*" şeklinde tarif eder. (Akt. Mehmedoğlu, 2004, s. 15-16). Gazali, dini, "*akıl sahibi insanları, kendi arzu ve iradeleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren, peygamberin tebliğine dayanan, kemal gayesine ermek için en doğru ve nurlu yolu gösteren ilâhî kanun.*" olarak ifade eder (Gazali, 1967 s: 150). İkbal, dini ulvi bir gaye olarak görür ve insan şuuru bu ulvi gaye ile aydınlanır. (Akt. Mehmedoğlu, 2004, s. 15-16).

Psikoloji literatüründeki tanımlamalar dini hem köken itibari ile hem de işlevi itibari ele alan ve dinin ne olması gerektiğinden çok, insanlar tarafından nasıl algılandığı ile ilgili bir bakış açısıyla yapılmıştır. (Köse ve Ayten, 2016 s. 110). Din Psikolojisinin en önemli isimlerinden kabul edilen William James dini "*fertlerin tek başlarına hayatlarında kutsal olarak kabul ettikleri şeylerle ilgili anlayışları çerçevesinde duyguları, fiilleri ve tecrübeleri*" olarak tanımlamaktadır (Akt. Mehmedoğlu, 2004, s. 22). Dinin insan hayatına sağladığı katkıya odaklanan James herhangi bir inancın mutlak doğruluğunu tartışmaz, bireye pratikte sağladığı faydaya odaklanır. (Ayten, 2017, s. 25). James gibi Erich Fromm da dinin işlevine yönelir. Ona göre dinin temel fonksiyonu kişinin karakterini pozitif yönde geliştirmesi ve iyiye sevk etmesidir. Böyle olduğu takdirde kişinin hangi dine inandığı çok da önemli değildir. Dini, otoriter ve hümaniter dinler olarak kategorize eden Fromm, insanın gelişimine engel olan, itaat kültürünü barındıran otoriter din yerine, insanın değerini muhafaza ettiği ve gelişimine katkıda bulunan hümaniter dini gerçek din olarak görür. (Köse ve Ayten, 2016 s. 44-45). Dinin kökenine yaptığı eleştiriler ve onu bir yanılsama, nevroz ve tabu olarak göre Freud'un aksine Carl Gustav Jung, Tanrı inancını ve dine bağlılığı kişiyi nevrozdan kurtaran bir araç olarak görür. Jung'a göre din; kişiliğin sağlıklı bir şekilde gelişip olgunlaşmasına, nevrozların sağaltılarak dengeli bir kişiliğe dönüşmesine katkı sağlayan bir güçtür. (Köse ve Ayten, 2016 s. 32-36).

3.2. Dindarlık ve Dindarlık Boyutları

Dinin tanımını yaparken karşılaşılan güçlükler dindarlık tanımı için de söz konusu olmuştur. Bunun en önemli sebeplerinden biri dindarlığın "*dinin sübjektif yaşantı hâli*" olmasıdır. (Subaşı, 2002, s. 19) İnsan hayatına, davranışlarına, düşüncelerine her yönüyle etki eden, çok boyutlu kompleks bir olgu olan dinin etkisi her toplum ve kültürde kendisini göstermektedir. (Akt: Işık, 2018, s. 26; Yalom, 2006, s. 33). Bergson "geçmişte olduğu gibi bugün de ilimsiz, sanatsız, felsefesiz toplumlar olacaktır, fakat dinsiz bir toplum asla" şeklinde ifade ettiği gibi din insan hayatında tecrübe edilen ve kendisini mutlak surette gösteren en köklü unsurlardan biridir. (Akt: Işık, 2018, s. 26; Bergson, 1949, s. 137).

Dindarlık batı dillerinde din anlamındaki "religion" kelimesinden türetilen "religiosite, religiosity ve religiousness" kavramları ile ifade bulurken, Türkçe'de kullanılan "dindarlık" kavramı Arapça *din* ve Farsça *dar* (sahip olmak) kelimelerinin terkibinden oluşmaktadır. (Ayverdi, 2008, s. 726, Akt. Vural, 2016, s. 25) Dindar "Din inancı güçlü, din kurallarına uyan" anlamında kullanılmaktadır (TDK, 2005, s.533). Dindarlık ise "Dindar olma durumu, mütebedeyinlik" şeklinde anlam kazanmıştır.(TDK, 2005, s. 533). Dindarlık "geleneksel ve kutsal bir bağlam

içerisinde açıklanan, kişisel veya grup halindeki kutsal arayışı”, “kutsalla bir şekilde bağlantılı olan anlam arayışı” olarak da tanımlanabilir. (Zinnbauer & Pargament, 2013, s. 89-91).

Dindarlık, bir dine mensup kişilerin dine dair yaşantılarını içerdiği için din ve dindarlık kavramları birbirinden ayrı düşünülemez. Kişinin hayatına biçim veren prensipler bütünü olan din subjektif bir gerçeklik iken; dindarlık dini prensiplerin bireysel ve toplumsal yaşantıya aktarılmasıyla kendini gösterir. Ancak dine inanan her birey dini içselleştirip yaşantıya dönüştürürken çeşitli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu da dindarlığın dinamik bir süreç olarak dinden ayrıldığını gösterir. (Köse ve Ayten, 2016, s. 111)

Dini inanç ve davranışların oluşumu ve dindarlığın şekillenmesinde genellikle aile içi faktörler, cinsiyet, yaş, medeni durum, cinselliğe bakış gibi kişisel faktörler, dahil olunan inanç sistemi, eğitim düzeyi, yaşanılan coğrafi bölge, kırsal-kentsel hayat, sosyo ekonomik statü, sosyo kültürel yapı gibi faktörler etkilidir. (Kurt, 2009, s. 3).

Dindarlık çok çeşitli inanç ve uygulama biçimlerini içeren birçok unsurdan oluşan kompleks bir yapıya sahiptir. Her bireyin dini algılama biçimleri toplum ve kültür içerisinde pratiğe dönüştürme şekilleri farklı olabilmektedir. Nitekim dindarlık üzerine yapılan ilk çalışmalarda kiliseye gitmek tek başına dindarlık göstergesi iken zamanla dindarlığı ölçmek için bunun yeterli olmadığı yapılan kapsamlı çalışmalarla ortaya koyulmuştur. Dindarlığı, çok boyutlu bir tarzda tanımlama ve araştırma fikri birçok bilim adamı tarafından ifade edilmiştir. Bunlar içerisinde Glock ve Stark'ın beraber ve Stark'ın bireysel olarak yürüttüğü çalışmalar neticesinde ortaya koyduğu beş boyutlu dindarlık tanımlaması yaygın bir kabul görmüştür.(Hökelekli, 2010, s. 33). Bütün dinlerin yaşantıda kendini gösteren ortak boyutları şu şekilde sıralanır; 1) İnanç, 2)İbadet, 3)Duygu, 4) Etki, 5)Bilgi.

Kişinin bir din ile bağ kurabilmesinin ön şartı o dinin inanç esaslarını kabul etmesidir. Kutsal bir varlık, aşkın bir güç veya Tanrı inancı birçok dinde kendini gösteren inanç boyutu ile ilgilidir. İnanç boyutu, nihai anlam arayışında birçok soruya cevap teşkil eder, kişinin hayatında merkezi bir konumda yer alır. (Köse ve Ayten, 2016, s. 113)

Bireysel veya toplumsal dini pratikleri, ibadetleri, dua veya ayinleri içine alan bu boyut biçimseldir ve toplumda sık sık kendini gösterir. Din mensuplarının ibadetlere katılma sıklığı ve biçimi farklılık gösterebilir. (Köse ve Ayten, 2016, s. 113) Dinin belirlediği bu pratikleri yerine getirme sıklığı, devamlılığı, bu konuda gösterilen çaba ve gayret kişinin dindarlığındaki bir samimiyet göstergesi olarak kabul edilir. (Hökelekli 2010, s. 33).

Duygu ve tecrübe boyutu, bireyin kutsal alanla birebir iletişimi sonucu yaşadığı duygusal tecrübeyi ifade eder. Tamamen kişiye has olan bu tecrübe ibadet esnasında olabileceği gibi günlük akışta hissedilen lütuf, şükür, minnet, sevgi şeklinde de kendini gösterebilir. Bilgi boyutu, her dinde mevcut olan kutsal metinler, ibadetler, inanç esasları ve çeşitli öğretilere dair bilgileri içerir. Bilgi boyutu ve inanç boyutu, aynı zamanda bilgi ve ibadet boyutlarının birbiri ile yakından ilişkisi vardır. Bilgi sahibi olmadan o inanca tabi olmak mümkün değildir ve bu bilgi de ibadet edebilmek için gereklidir. Dinin inanç, ibadet, duygu ve bilgi boyutlarının kişinin duygu, düşünce ve davranışlarında meydana getirdiği etki ise dinin etki boyutunu oluşturur. Kişinin yaşam tarzının, sosyal hayatını dini inançlarını merkeze alarak şekillendirmesi dinin etki boyutu ile ilgilidir. (Köse ve Ayten, 2016, s. 113-114-115; Arslan, 2011, s. 41)

Allport'un çalışmaları da çok boyutlu dindarlık yaklaşımını destekler niteliktedir. Allport, 1950'lerde; *"kurumsallaşmış ve içsel dindarlıktan bahsetmiş, daha sonra iç güdümlü ve dış güdümlü dindarlık olmak üzere iki dindarlık tipi ortaya koymuştur"* Allport'a göre; *"dış güdümlü dindarlık eğilimine sahip bireyler, dinlerini; kendi emellerine ulaşmak için kullanmaktadırlar."* (Roof, 1979; Akt. Kırac, 2007). Dini yaşantı bir amaç değil araç olarak görülür. İç güdümlü dindarlıkta ise bireyler; temel motivasyonlarını, dinin bizzat kendisinde bulmaktadırlar. Dini inanç ve buyrukları içselleştirmiş, dine bir bütün olarak bakan ve referans olarak gören samimi bir dini yaşantı sürme halidir. (Köse ve Ayten, 2016, s. 115)

4. DİNİ BAŞA ÇIKMA

4.1. Başa Çıkma

İnsanlar hayatın akışı içerisinde zaman zaman bu akışı bozan ve kendisini sıkıntıya sokan birçok durumu tecrübe edebilmektedir. Bir yakının kaybı, sağlık sorunları, ekonomik problemler, aile içi sıkıntılar, trafik kazası, doğal afetler, küresel boyuttaki salgınlar kişiyi hedeflerinden uzaklaştırabilir. Birey kendisini zorlayan bu yeni durumlar karşısında kendisini tehdit altında hissedebilir. (Ayten, 2012, s: 37) Bireysel veya toplumsal sorunlar çoğu zaman kişide kaygıya sebep olur. Kaygı, engellenme durumunda kendisini gösterir ve insanı belirlediği hedeflerden uzaklaşma, onlara ulaşamama fikrine sevk eder. Bu tehdit insanda sağlığını etkileyecek bir strese sebep olur. (Bahadır, 2018, s. 64) Kişi sorunlarla karşılaştıkça, onları bir şekilde çözüme ulaştırmalıdır.

"Bireyin bu süreç içinde engellenmesi ve kaygı duyması olağandır. Bir sorun tanımı gereği hoş değildir, çünkü amaca ulaşmada engel oluşturur. O halde, kaygı ve engellenme genellikle bir

arada bulunurlar. Kaygı, aynı zamanda nahoş bir durumdur. Kaygıyı gidermenin kendisi başlı başına başa çıkılması gereken bir sorundur." (Clifford, 2019, s. 298)

Bu durumda birey tecrübe ettiği problemi gidermek için çözüm yolları bulmaya ve bu sorunlarla uzlaşmaya çalışır. Bireyin yaşadıklarını anlamlandırma ve karşılaştığı beklenmedik durumları kontrol altına alma çabasına başa çıkma ve bu sürece de başa çıkma süreci denir. Ayten, Lazarus ve Folkman'dan aktardığı üzere başa çıkma sürecini "*bireyin zor zamanlardaki anlam arayışı*" şeklinde ifade etmektedir. (Ayten, 2012, s. 38)

Başa çıkma sürecinde dikkate alınması gereken bazı hususlar vardır.

1) İnsan anlam arayışı içerisinde. Bu arayış hayatta birçok şeyin üzerinde yükseldiği bir temeli oluşturur.

2) Tecrübe edilen durum kişinin onu nasıl algıladığına bağlı olarak bir kaygı ve endişe unsuruna dönüşür.

3) Sorunları algılama ve mücadele biçimi, kişinin alışkanlıkları, değer dünyası, inançları ve kişiliğe göre farklılaşır. Bu değişkenlerle beraber başa çıkma sürecinde geliştirilen yönelim sistemleri insanları aynı durumlarda farklı tepkiler göstermeye yöneltir.

4) Yönelimler başa çıkma süresinde sıkıntıyı gidermek için tek başına yeterli değildir. Örneğin yönelim sistemi olarak iyimserlik dikkate alınırsa, bir kanser hastasının hastalığı kabullenip, iyileşeceğine dair bir inanç geliştirmesi ve dua etmesi yönelimlerle beraber özel bir başa çıkma metoduna da ihtiyaç olduğunu gösterir.

5) İnsanlar karşılaştıkları zorluklarla baş etme sürecinde öncelikle anlam dünyalarını korumaya, onu yeniden yapılandırıp dönüştürmeye çalışırlar.

6) Başa çıkma etkinliği kültürden bağımsız gerçekleşemez. Kültür anlam arayışında insanlara arka plan oluşturur.

7) Başa çıkma etkinliğine süreç ve sonuç beraber değerlendirilmelidir. (Ayten, 2012, s. 38-39)

4.2. Dini Başa Çıkma

Birey yaşadığı engellenmeden ve yüz yüze kaldığı çaresizlikten kurtulmak için mücadele

ederken, karşılaştığı negatif olayların duygu ve düşünce dünyasında yaratacağı olumsuz etkilerine karşı kendini korumaya alır. Bireysel ve çevresel faktörler, bireyin dış dünyayı algılama biçimi ve güdülerini onu sorunlarla başa çıkma sürecinde bir yönelim sistemine sevk eder. Bireyin yöneldiği baş etme biçimi baş etme sürecini ve yöntemini belirler. (Akt: Genç, 2020, s.27; Folkman, 1986). Kendine özgü geliştirdiği yönelim sistemi kutsal veya seküler bir biçimde tezahür edebilir. Eğer din bireyin yönelim sisteminde aktif rol oynuyorsa, karşı karşıya kaldığı sorunları nasıl algılayacağını ve anlamlandıracağını da belirler. (Ayten, 2012, s. 40)

Literatürde din ile insanların problem çözme süreçleri arasında irtibat kuran ve başa çıkma kavramını ilk kez kullanan kişi Kenneth Pargament'tir (Pargament, 1988, s. 90)

Pargament (1997) *"stresli yaşam koşullarının olumsuz duygusal sonuçlarını hafifletmek veya önlemek için problem çözme kolaylaştırıcı dini inanç veya davranışların kullanılması"*nı dini başa çıkma "religious coping" olarak tarif eder. Dini başa çıkma üzerine yapılan birçok araştırma, dinin hayatta karşılaşılan birçok sorunla özellikle varoluşsal sorunlarla baş etmede önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Dini bir yönelime sahip birey sıkıntılı bir durumla karşılaştığında din başa çıkma sürecinde dâhil olmaktadır. Bireyin yönelim sistemine din ne kadar dâhil olmuşsa başa çıkmada da dinin etkisi o derece büyük olmaktadır. (Pargament, 2003, s. 23)

Pargament'e göre birey değiştiremeyeceği ve kontrol edemeyeceği durumlarla karşılaştığında dini başa çıkma tutumlarına yönelmektedir. Dini başa çıkma tutumları, dini olmayan başa çıkma tutumlarına göre, daha başarılı sonuçlar vermektedir. Çünkü dini yönelimler, dini olmayan başa çıkma davranışlarının da aktif hale gelmesine yardımcı olmaktadır. Böylece kişiler dini ve dini olmayan başa çıkma tutumlarını aynı anda kullanmaktadır. (Pargament, 2003, s. 66)

Pargament ve arkadaşları dinin insanlara hayatın normal akışında veya kriz anlarında değişik şekillerde destek olabileceğini ifade ederek dinin beş işlevine vurgu yapmışlardır. (Akt: Kızılgeçit ve ark. 2021, s.29; Pargament, 2000, s.521–524) Karşılaştıkları zorlukları anlamlandırma sürecinde din bireye bir dayanak olurken, kendi sınırlarını aşan bir problemle karşılaştıklarında kontrol ve hâkimiyet duygusu da sağlar. Kişinin aşkın bir varlığa bağlanarak teselli bulması ve rahatlamasını sağlar. Din bireyin anlam değer dünyasında gerçekleştirdiği dönüşümlerle toplumsal kimlik inşasına ve toplumsal dayanışmaya da etki eder. Dua, şükür, tevekkül, affetme, itaat, alçakgönüllülük, sabır, en sık yönelinen dini başa çıkma unsurları arasındadır. (Ayten, 2012, s. 49)

Dinamik bir süreci ifade eden dini başa çıkma yönelimi, farklı koşullarda ve durumlarda farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Kişinin kutsal olanla ilişkisine bağlı olarak olumlu veya olumsuz sonuçlanabilecek bir niteliğe sahiptir. Pargament dini başa çıkma sürecini olumlu ve olumsuz dini başa çıkma şeklinde değerlendirir. (Akt: Kızılgeçit ve ark. 2021, s. 29, K. Pargament, 2011, s.54). Birey kutsal olanla güvenli bir ilişki geliştirdiğinde olumlu dini başa çıkma (dua, hayra yorma, dini istikamet arayışı gibi) birey kutsal olanla gerginlik, çatışma ve mücadeleye dayanan bir ilişki tesis ettiğinde ise (şerre yorma ve manevi hoşnutsuzluk) olumsuz dini başa çıkma sürecine yönelir. Olumlu dini başa çıkma, olumsuz durumların olumlu bir açıdan değerlendirilmesini, işbirlikçi başa çıkmayı, Tanrı'dan manevi destek arayışını, diğerlerine yardımı ve affetmeyi içermektedir. Olumsuz dini başa çıkma ise, Tanrı'nın gücünü sorgulamayı, Tanrı'ya karşı kızgınlık ifadelerini ve din adamlarına yönelik hoşnutsuzluk içerir (Akt: Kızılgeçit ve ark. 2021, s. 29, Batan, 2016, s. 69)

5. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ VE DİNDARLIK İLE İLGİLİ LİTERATÜR

5.1.İklim Değişikliği ve Endişe Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yirminci yüzyılda Sanayi Devrimi ile beraber yeryüzü sıcaklığında meydana gelen artış iklim üzerinde birçok farklılıklara sebep olmuştur. İklim değişikliği olarak adlandırılan bu değişikliklerin daha çok ekolojik, toplumsal veya ekonomik olması öngörülmüştür. Ancak günümüzde iklim değişikliği yalnızca ekosistem üzerinde değil insan sağlığı üzerinde de ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.(Akt: Cankaradaş ve Sofuoğlu, 2021 s.140, Padhy, Sarkar, Panigrahi ve Paul, 2015; Trombley, Chalupka ve Anderko, 2017) İklim değişikliğinin canlı ve cansız varlıklar üzerindeki olumsuz etkileri ilk kez 1824 yılında Fransız Doktor Jean Fourier tarafından 'Annales de la Chimie et de Physique' adlı makalede vurgulanmıştır. (Akt: Aras ve Demirci (2020, s.78, Vlassopoulos, 2012: 106) Dünya Sağlık Örgütü'nün (1948) yapmış olduğu sağlık tanımına göre ruh sağlığı, sağlığın önemli bir bileşeni olmasına rağmen iklim değişikliği ve sağlık üzerine yapılan araştırmalar daha çok fiziksel sağlık üzerine yoğunlaşmış psikolojik sağlık üzerindeki etkilerinin daha az çalışıldığı görülmüştür. İklim felaketlerinden kaynaklanan fiziksel zararın genellikle psikolojik zarardan çok daha az olduğunu belirten The Union of Concerned Scientists “Şiddetli hava koşullarıyla baş eden kişilerin travma sonrası stres, depresyon ve anksiyete gibi ciddi zihinsel sağlık semptomları yaşayabileceğini belirtmişlerdir. (Arcanjo, 2019, s.3).

Uluslararası literatürde çevre ve ruh sağlığı üzerine yapılmış çeşitli araştırmalar mevcuttur. Bunlardan ilki sayılabilecek bir çalışma olan *The Non-human Environment* 1960 yılında psikanalist Harold F. Searles tarafından kaleme alınmıştır. Searles'in çalışmaları Paul Shepard'ın insan ve doğa ilişkisi üzerine yaptığı çalışmaları etkilemiş, çevre sorunlarının kökeninde insanın varoluşsal yolculuğuna ve kolektif bilince işaret eden *Nature and Madness* kitabı eko-psikoloji tarihinde yerini almıştır. Theodore Roszak eko psikolojiyi yaygınlaştıran ilk kitap olan *In The Voice of the Earth* (1992) isimli eserinde; "Ruh sağlığını çevresel bir bağlamda nasıl yeniden tanımlayabiliriz? Modern toplumun irrasyonel tüketim alışkanlıklarının altında yatan nedir? Çevreciler tüketimi azaltma ihtiyacından söz ettiklerinde neden bu kadar kaygı, depresyon, öfke ve panik uyandırıyorlar? Çevre hareketi, halkın kalbini ve aklını kazanmak için durmaksızın korkutmaktan, utandırmaktan ve suçlamaktan daha etkili yolları nasıl bulabilir? " gibi sorular sormuş ve cevapları çevre psikolojisi literatüründe önemli kavramsallaşmalara zemin hazırlayacak nitelikte olmuştur. (Roszak, 2001).

Günümüze daha yakın bir çalışma ise, iklim değişikliği ile psikoloji arasındaki bağı ekomelankoli terimi ile kavramlaştıran Renee Lertzman'ın 2015 yılında yazmış olduğu *Çevresel Melankoli: Angajmanın Psikanalitik Boyutları* kitabıdır. Lertzman, katılımcıların ekolojik olarak tehlikeli zamanlarda yaşamakla ilgili endişelerini ifade etmelerini beklediği çalışmasında elde ettiği bulgular endişeden ziyade bir takım "kayıp anlatıları" olmuştur. Bu çalışma neticesinde "Ekolojik bozulmaya tepki olarak merkezinde eylemsizliğin yer aldığı, gelişmemiş bir yas biçimi" olarak tanımlanan çevresel melankoli ifadesi eko psikoloji literatüründe yer almıştır. (Fisher, 2016, s: 222).

Bir bütün olarak, psikiyatri alanı, 1960'larda ve 1970'lerde Harold Searles gibi bazı önemli -ve genellikle fark edilmeyen- öncüler olmasına rağmen, ekolojik krizin etkilerine ancak son zamanlarda dikkat etmeye başlamıştır. Şu anda, İklim Psikiyatri İttifakı adlı kuruluş, iklim değişikliğinin kaygı da dâhil olmak üzere ruh sağlığı üzerindeki etkilerine dikkat çekmek için çalışmaktadır.

İklim değişikliğinin besin, su ve diğer doğal kaynaklar için ciddi bir tehdit olmasıyla beraber insanların ruh sağlığını da olumsuz yönde etkilediğine dair yapılan çalışmalar (Berry ve diğerleri, 2010; Bourque ve Willox, 2014; Cankardaş ve Sofuoğlu, 2021; Cianconi ve diğerleri, 2020) literatürde iklim değişikliğinin insanlarda meydana getirdiği eko duygulardan biri olan endişe üzerine yazılan makaleler(Cankardaş ve Sofuoğlu, 2021; Clayton, 2020; Clayton ve Karazsia, 2020; Wullenkord vd., 2021) ve kitaplar (Weintrobe, 2013) iklim değişikliği endişesinin

giderek daha da dikkat çeken bir konu olduğunu ortaya koymaktadır. Amerikan Psikoloji Derneği (The American Psychological Association) tarafından 2017 yılında iklim değişikliği ve ruh sağlığına etkileri üzerine hazırlanan EcoAmerica, Mental Health and Our Changing Climate başlıklı raporda iklim değişikliğinin patolojik kaygıya olan etkilerinden ve travma sonrası stres bozukluğunu tetikleyebileceğinden bahsedilirken (Clayton ve diğerleri, 2017, s.22) 2021 yılında güncellenen yayında iklim değişikliği endişesi (climate change worry) eko-kaygı (eco-anxiety), ekolojik keder (ecological grief) gibi kavramlara iklim değişikliğinin doğrudan etkilerine maruz kalmamış insanların da kendileri ve gelecek nesilleri için hissedebileceği psikolojik olumsuz duygular açıklamasıyla yer verilmiştir. (Clayton ve diğerleri, 2021, s.37) Ekolojik duygular ve ekolojik etki üzerine yapılan çalışmalar, çeşitli terminolojilerle de olsa eko-kaygıyı sıklıkla tartışmaktadır. Eko-endişe üzerine disiplinler arası araştırmaları (ekolojik) duygu ve duygulanım araştırmalarıyla bütünleştirmek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır. Eko-kaygı ile güçlü bağları olan duygular arasında keder, solastalji, suçluluk, utanç, umutsuzluk ve öfke yer alır. (Panu, 2020, s 11). Böhm (2003) meydana gelmiş çevresel sorunlara bağlı olarak insanların pişmanlık veya suçluluk yaşadığını; henüz gerçekleşmemiş ancak gelecekte olması muhtemel olumsuz sonuçlar için ise korku, endişe veya umutsuzluk gibi duygular yaşadığını belirtmiştir. Kişilerin çevre riskleri ile ilgili yaşayabilecekleri olumsuz duyguları sınıflandıran bu çalışmadan sonra tespit edilen olumsuz duygulardan kaygı ve endişe, iklim değişikliğinin psikolojik etkilerine ilişkin araştırmaların odağı haline gelmiştir. (bkz. Clayton, 2020; Panu, 2020; Stewart, 2021).

“Kronik çevresel kıyamet korkusu” olarak tanımlanan eko-kaygı (Clayton ve diğerleri, 2017 s. 68) Pihkala Panu tarafından "antropojenik iklim değişikliği ile önemli ölçüde ilişkili olan kaygı" olarak tanımlamıştır (2020, s. 3). Clayton ise iklim değişikliği kaygısını “*kişisel olarak herhangi bir doğrudan etki yaşamamış insanlar arasında bile iklim değişikliği algılarıyla ilişkili kaygı*” olarak tanımlar. (2020, s. 2) Clayton ve Karazsia (2010) iklim değişikliği kaygısını değerlendirmek için 13 maddelik bir ölçek geliştirmişler. Bu araştırmanın sonuçlarına göre iklim değişikliği ile ilişkili olarak biri bilişsel-duygusal bozulmayı ve diğeri işlevsel bozulmayı değerlendiren iki alt boyut tespit edilmiştir. Bilişsel-duygusal bozulma, “İklim değişikliğini düşünmek uyumamı zorlaştırıyor” veya “İklim değişikliği yüzünden kendimi ağlarken buluyorum” gibi maddelerle temsil edilmektedir. Fonksiyonel bozulma, “İklim değişikliği ile ilgili endişelerim ailem veya arkadaşlarımla eğlenmemi zorlaştırıyor” ve “İklim değişikliği ile ilgili endişelerim potansiyelimi kullanma yeteneğimi baltalıyor” gibi maddelerle değerlendirilmiştir. Her iki alt ölçek de iklim değişikliğine olumsuz duygusal tepkiler ve genel bir kaygı ve depresyon ölçeği ile ilişkilendirilir.

İklim değışikliği endişesini ölçen bir başka çalışma ise Stewart (2021) tarafından geliştirilen İklim Değişikliği Endişesi Ölçeği'dir (İDEÖ). Amerika Birleşik Devletleri'ndeki büyük bir devlet üniversitesinden 600 lisans ve yüksek lisans öğrencisinden oluşan örnekleme 300 erkek ve 300 kadın yer almıştır. Örnekleme yaşları 18 ile 51 arasında değışmektedir. Bu ölçek İklim Değişikliği Endişesi Ölçeği olarak Gezer ve İlhan (2021) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. İDEÖ'nün orijinal formundaki tek faktörlü yapının Türkçeye uyarlama araştırmasında kaygı ile çaresizlik hissi şeklinde iki faktörlü bir yapıda ortaya çıktığı görülmektedir. 10 maddeden oluşan ölçekte iklim değışikliğinin geleceğe dair oluşturduğu belirsizlik düşünceleri, iklim değışikliği hakkında bilgi sahibi olma ve medya etkisi, iklim değışikliği ile beraber olası kayıp endişesi ve çaresizlik duygularını belirlemeye çalışan maddeler bulunmaktadır.

Avustralyalı psikolog Joe Reser ve meslektaşları (Reser, Bradley, Glendon, Ellul ve Callaghan, 2012), Avustralyalılardan oluşan büyük ulusal örneklemeler üzerinde yapılan anketler aracılığıyla Avustralya'nın iklim değışikliğine tepkisini ölçmüşlerdir. Araştırmacılar, psikolojik sıkıntı olarak tanımladıkları “iklim değışikliği tehdidi ve öngörülen sonuçları nedeniyle yaşanan endişe, kaygı, keder veya kayıp” duygusal tepkilerinin yanı sıra nesnel bilgi ve kişisel deneyimlerini de değerlendirmişlerdir. Örneklemelerinin %86'sının bir miktar endişe duyduğunu ve %20'sinin iklim değışikliği ile ilgili “kayda değer bir sıkıntı” hissettiğini bildirdiğini tespit etmiştir. (Clayton, 2020, s.3)

Diğer araştırmalar, iklim değışikliğinin dünya çapında bir endişe kaynağı olduğunu göstermektedir. Ükelere göre değışen Avrupalıların yüzde yirmi ila kırkı arasında, 2016'da kendilerini “çok endişeli” olarak tanımlamıştır (Steentjes ve diğerleri, 2017). 2018 yılında yapılan araştırmasında (Minor ve diğerleri, 2019), Grönlandlıların %38'i “orta derecede” veya çok güçlü bir şekilde korku hissettiklerini bildirmiş; %19'u orta veya şiddetli üzüntü bildirmiş ve %18'i orta veya şiddetli umutsuzluk bildirmiştir. İklim değışikliği nedeniyle önemli risk altında olan Tuvalu'da, %95'i iklim değışikliğinden kaynaklanan sıkıntıları bildirmiş; vakaların %87'sinde normal işlevselliği bozan olarak tanımlanmıştır. (Clayton, 2020, s. 3; Gibson, Barnett, Haslam ve Kaplan, 2020).

Yıllar içinde iklim değışikliğine duygusal tepkileri ortaya koyan Yale İklim Değişikliği İletişimi Programı, 2018'de Amerikalıların %69' unun küresel ısınma konusunda en azından "biraz endişeli" olduğunu ve %29'unun "çok endişeli" olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların neredeyse yarısı (%49) bundan kişisel olarak zarar göreceğini düşünmektedir (Leiserowitz ve diğerleri, 2018). Amerikan Psikoloji Derneği'nin 2018 "Amerika'da Stres" araştırmasında, katılımcıların

%51'i iklim değişikliğini "biraz veya önemli bir stres kaynağı" olarak belirtmiştir. (Amerikan Psikoloji Derneği, 2018). Amerikan Psikoloji Derneği'nin (Amerikan Psikologlar Birliği, 2020) daha yakın tarihli bir araştırması, yanıt verenlerin yaklaşık üçte ikisinin en az biraz "eko-kaygı" (iklim değişikliği ve etkileri hakkında hissettikleri endişe veya endişe olarak tanımlanır) hissettiğini ve yaklaşık dörtte biri, çok fazla eko-kaygı hissettiklerini söylemiştir. (Clayton, 2020, s.3)

İklim değişikliğinin psikolojik etkileri, özellikle peyzaj veya çevresel bozulmadaki uzun vadeli değişiklikler, sıkıntılı bir kayıp duygusu ve kişinin 'yer duygusuna' yönelik tehdit yoluyla da kendini gösterebilmektedir. Albrecht ve ark. (2007), New South Wales'te yaşayan sürekli kuraklığa maruz kalan sakinler ile Avustralya'daki açık maden alanlarında yaşayanlar arasındaki saha çalışmasına dayanarak, çevresel değişikliklerin nasıl psikolojik sıkıntıya yol açabileceğini nostaljiye benzer şekilde "solastalji" olarak kavramsallaştırdığı araştırmasında evlerinden uzakta olan ve geri dönmeyi özleyen insanların yaşadığı bir tür melankoliden bahsetmektedir. Kişi hâlâ 'evde' iken yaşanan benzer bir yer değiştirme ve ev hasreti hissini tanımlamıştır Solastalji deneyiminin çiftçi toplulukları ve yerli halklar gibi topraklarına daha güçlü bağlılığı olan insanlar arasında özellikle belirgin olduğu düşünölmektedir (Albrecht ve diğerleri, 2007) ve hızla değişen iklim ve çevreye bir tepki olarak kuzey Kanada'da gözlemlenmiştir. (Bourque ve Willox, 2014, s. 419)

Avustralya, Amerika, İngiltere, Kanada, gibi birbirinden farklı iklim koşullarına sahip ölkelerde iklimin değişikliğinin ruh sağlığı üzerindeki etkilerini inceleyen birçok çalışma (Akt: Cankardaş, ve Sofuoğlu, 2021, s.143; Hayes, Berry ve Ebi, 2019; Obradovich, Migliorini, Paulus, ve Rahwan, 2018; Paavola, 2017) yapılmasına rağmen; Türkiye'de alan yazına bakıldığında bu konu ile alakalı yapılmış bir çalışmaya rastlanılmadığı gözlenmektedir.

5.2. İklim Değişikliği Endişesi ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Birçok araştırmacı iklim değişikliği endişesini diğer psikolojik veya demografik değişkenlerle ilişkili olarak incelemiştir. Dindarlık, çevresel kaygı araştırmalarında en az kullanılan sosyal düzey değişkeni gibi görünmektedir (Schultz ve diğerleri, 2000; Yuchtman-Yaar ve Alkalay, 2007).

Çevre sorunlarına dair literatürün dayandığı 'Lynn White tezi' (White, 1962), Yahudi-Hristiyan geleneğinde insanı doğanın efendisi olarak takdim eden batı toplumlarının, doğayı sömürmesinin önünü açtığını hatta teşvik ettiğini iddia eder. Hristiyanlar, doğanın insanların

çıkarları için kullanılabileceğine inandıklarından, çevre sorunlarına karşı oldukça şüpheli görüşlere sahiptirler. (Woodrum, 1994). Sachdeva, doğanın kutsal yönlerine olan inancın, iklim değişikliğine ilişkin bir inkâr duygusu olarak ifade edildiğini açıklamıştır. Bu inkâr, iklim değişikliği öncülünün açıkça reddedilmesinden eskatolojik inançların ilahi bir onayına kadar farklı biçimlerde kendini göstermektedir. Ampirik bir çalışmada Truelove ve Joireman katılımcıların Hristiyan Ortodoksluğuna bağlılıkları ne kadar güçlüyse, iklim değişikliğine karşı o kadar olumsuz ve bencil davranışlar sergilediklerini bildirmiştir. Eckberg ve Blocker Hristiyan teolojisinin çevre sorunları konusundaki şüpheliğinin köktendincilikten ve mezhepçilikten kaynaklandığını savunmuştur. Guth ve diğerleri (1995) tarafından İncil'deki literalizme bağlı bir Hristiyan söyleme sahip olmak ile çevresel kaygı arasında negatif bir ilişkiye işaret edilir. (Biel & Nilsson, 2005; Hand & Van Liere, 1984; Eckberg & Blocker, 1989; Greely, 1993; Schultz, Zelezny & Dalrymple, 2000; Truelove, H.B.; Joireman, J. (2009). Radikal dini yönelimler ve küresel ısınma endişesi arasında istatistiksel olarak negatif bir ilişki mevcuttur. (Wood & Vedlitz; 2007) Benzer şekilde daha sık ibadet edenlerin iklim değişikliğinin etkilerini algılama olasılığını düşürdüğü de bulgular arasındadır. (Hamilton ve Keim 2009). Bir dizi araştırma, Yahudi-Hristiyan inançlarının çevresel kaygıyı bastırdığını desteklese de, hiçbir etki bulamayan çok sayıda başka çalışma da vardır (Koehrsen, 2015), İnsanların Tanrı tarafından yaratılmış bir çevrenin vekilharçları olduğu fikri gibi belirli Hristiyan yönelimlerinin çevre yanlısı eylemi bile teşvik edebileceğini bulmuşlardır. (Chuvieco, 2012, Sachdeva, 2016).

Kvaløy ve ark. (2012) dindarlık ve çevreye yönelik endişe arasındaki negatif ilişkiye dair bulguları Amerika Birleşik Devletleri özelinde değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çeker. Güney Kore'de 2017 yılında 714 kişi üzerinde yapılan bir başka araştırma da iklim değişikliğinde dini inançların pasif rolünü doğrulamaktadır. (Kwon, Kim, S., & Lee, 2019)

Ancak Woodrum ve Wolkomir politik muhafazakârlık kontrol edildiğinde, dindarlığın iklim değişikliğinin çevresel etkilerine verilen yanıt üzerinde olumlu etkileri olduğunu bulmuşlardır.

ABD'de yapılan bir başka çalışmada ise dindarlık ve çevre kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. (Dietz, Stern ve Guagnano, 1998)

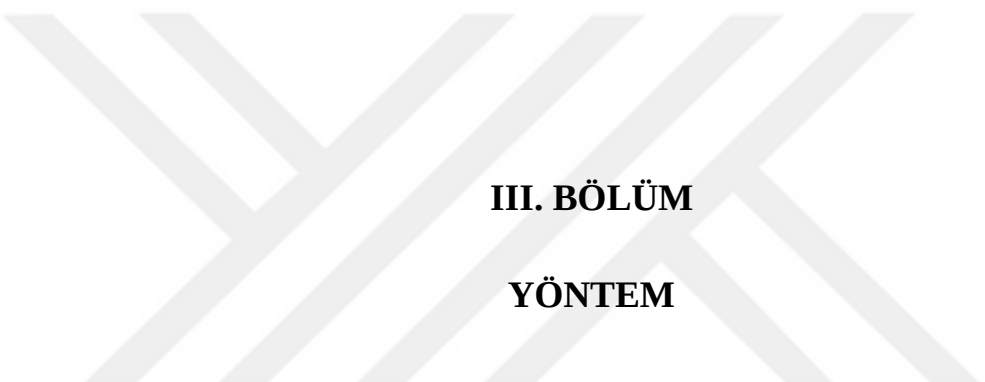
İklim değişikliği endişesi ve dindarlık ilişkisi üzerine Avustralya'da Searle, ve Gow, (2010) tarafından 275 yetişkinin kişilik faktörlerinin yanı sıra çevresel inançları ve dindarlık ilişkisini inceleyen bir araştırma yapılmıştır. Hipotezinde öngördüğünün aksine dindarlık ne bu

Çalışmada yer alan bireylerin iklim değişikliği konusunda sıkıntı yaşamasını önlemede koruyucu bir faktördür ne de iklim değişikliğinin kıyamet senaryoları ile ilişkilendirildiği versiyonları, dini inanca sahip olanlar için sıkıntı duygularını artırmamaktadır. Bu sonucu Avrupa lkeleri ve Amerika'da yapılan çalışmalara kıyasla Avustralya'nın daha düşük dini bağlılığa sahip olması ile açıklamaktadır.

Dindarlığın, dini vecibeleri yerine getirenlerin, dua, meditasyon ve tefekküre zaman ayıranların, Tanrı'yı hayatında önemli bir noktada konumda olduğunu düşünenlerin iklim değişikliği endişesi düzeyini artırdığına dair bulgular içeren çalışmalar da yapılmıştır. . (Kanagy ve Willits (1993), Kvaly ve ark. (2012)

29 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyi içine alan bir çalışmada dindarlık ve evre kaygısı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. (Melgar ve ark. , 2013).

Türkiye'nin de dâhil olduğu Altı İşlam lkesini (Türkiye, Mısır, Fas, Ürdün, Endonezya, Malezya) içine alan bir başka çalışmada da dindarlık ve iklim değişikliği endişesi arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur (Mostafa, 2017; Ergun, & Rivas,2019, Rice, 2006).

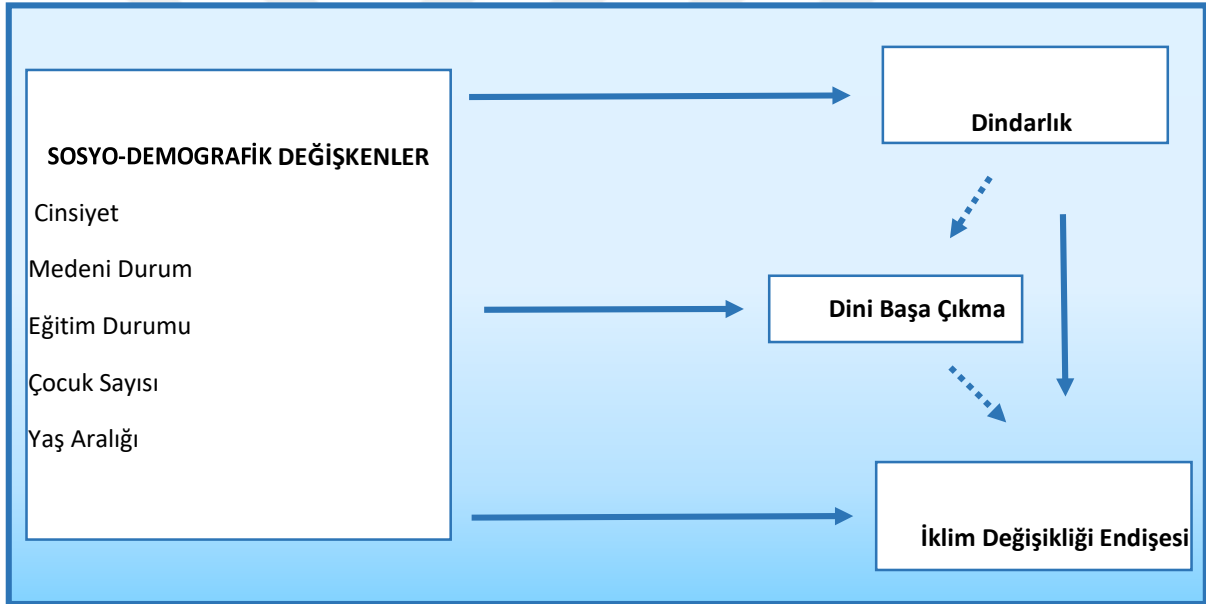
III. BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmada iklim değişikliği endişesi ile dindarlık arasındaki ilişkide dini başa çıkmanın aracılık rolünün incelenmesi amaçlanmaktadır. Bununla birlikte araştırma değişkenlerinin sosyo-demografik özelliklere göre incelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma nicel yöntemle yürütülmüştür. Araştırmanın deseni nicel yöntem arasında yer alan ilişkisel tarama yöntemidir. İlişkisel tarama yönteminde araştırmacı katılımcıların ilgi, tutum veya görüşlerine herhangi bir müdahalede bulunmaz; var olan durumun fotoğrafını çeker. İlişkisel tarama araştırma desenlerinde değişkenlerin birlikte artma ya da azalma durumları incelenir (Karasar, 2008). Belirli bir zaman dilimiyle sınırlı olması yönünden kesitsel tarama türünde bir araştırma modelidir. Aşağıda araştırmanın modeli sunulmuştur.

Şekil 1. Araştırma Modeli

2.ARAŞTIRMAYA KATILANLAR VE NİTELİKLERİ

Araştırmanın yapılan grup, Türkiye’deki 18-84 yaş arasındaki bireylerdir. Katılımcılara uygulanan kişisel bilgi formu verilerine göre oluşturulan ve katılımcıların demografik özelliklerini yansıtan tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. Katılımcı Grubuna Ait Demografik Özellikler

Değişken	Grup	f	%
Cinsiyet	Kadın	279	63,4
	Erkek	161	36,6
Medeni Durum	Bekar	145	33,0
	Evli	288	65,5
Eğitim Durumu	İlkokul	6	1,4
	Ortaokul/Lise	20	4,5
	Lisans	284	64,5
	Lisansüstü	130	29,5
Çocuk Sayısı	0	190	43,2
	1	50	11,4
	2	102	23,2
	Üç ve daha fazla	98	22,3
Yaş	Ergenlik Dönemi (18-21)	12	2,87
	İlk Yetişkinlik Dönemi (22-34)	182	43,54
	Orta Yetişkinlik Dönemi (35-49)	146	34,92
	İleri Yetişkinlik Dönemi (50-84)	78	18,66

Tablo 1’de katılımcılara ilişkin demografik özellikler sunulmuştur. Katılımcılar üniversite öğrencisi, öğretmen, akademisyen, doktor, mühendis, ev hanımı gibi çeşitli meslek gruplarına mensup 440 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların (%63) 279 ’u kadınlardan, 161’i (%36) erkeklerden oluşmaktadır. Çalışma grubunun % 65.5 (288 kişi) evlilerden, %33 ’ü (145 kişi) bekârlardan oluşmaktadır.

Araştırma grubunun büyük çoğunluğunu % 64,5 (284 kişi) ile lisans mezunları oluşturmaktadır. Onları sırasıyla lisansüstü eğitim mezunları (130 kişi, %29,5), ortaokul veya lise mezunları (20 kişi, %4,5) ve ilkokul mezunları (6 kişi, %1,4) izlemektedir.

Araştırma grubunun % 43,2 (190 kişi) ’si çocuk sahibi değilken, %11,4 (50 kişi) ’ü 1 çocuk sahibi, % 23,2 (102 kişi) ’si 2 çocuk sahibi % 22,3 (98 kişi) üç yada daha fazla çocuğa sahiptir.

3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada veri toplama amacıyla online anket tekniği uygulanmıştır. Bu sayede araştırmanın amacına uygun olarak farklı demografik özelliklere sahip geniş bir katılımcı kitlesine kısa bir zamanda uygulama imkânı oluşmuştur. Ankette, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla kişisel bilgi formu ve tutumlarını ölçmeye yönelik ölçekler kullanılmıştır. Anket formunda yer alan ölçekler ekte (Bkz. Ek-1) sunulmakta ve ölçeklere ilişkin açıklamalar aşağıda detaylıca incelenmektedir.

3. 1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından uygulanan ve toplamda beş sorudan oluşan kişisel bilgi formundan faydalanılmıştır. Araştırma grubunun cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve sahip olduğu çocuk sayısı gibi bilgileri bu form aracılığıyla toplanmıştır.

3.2.İklim Değişikliği Endişesi Ölçeği

Katılımcıların iklim değişikliği endişe düzeyini ölçmek için Stewart (2021) tarafından geliştirilen ve Gezer ve İlhan (2021) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan iklim değişikliği endişesi ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin geneline ait iç tutarlılık değerini gösteren Cronbach Alpha katsayısı, 0,91 olarak kestirilmiştir. Madde analizinde, ölçekteki tüm maddeler için madde korelasyonlarının 0,30 ölçüt değerini aştığı sonucuna varılmıştır. Buna göre, ölçeğin araştırmada kullanmak için istatistiki açıdan uygun ve oldukça güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

Ölçek, bireylerin iklim değişikliği endişe düzeylerini ölçen 10 maddeden oluşmaktadır. 5’li likert tipte hazırlanan ölçekte, katılımcılara her bir soru için, “*her zaman*” (5), “*çoğu zaman*” (4), “*bazen*” (3), “*nadiren*” (2), “*hiçbir zaman*” (1) olmak üzere 1’den 5’e kadar olan bir puanlama seçeneği sunulmuştur.

Bu araştırmada kullanılmak üzere ölçek için tekrar yapılan iç tutarlılık analizinde Cronbach Alpha değerleri $\alpha=,950$ olarak tespit edilmiştir. Bu veriler, ölçeğin araştırmada kullanılmasının istatistikî açıdan uygun ve güvenilir olduğunu göstermiştir.

3.3 Olumlu Dini Başa Çıkma Ölçeği ve Puanlaması

Araştırmada katılımcıların hayatın zorlukları karşısında dini başa çıkma tutum ve davranışlarına başvurma düzeylerini ölçmek amacıyla Pargament, Koenig ve Perez (2000) tarafından geliştirilen ve Ayten (2012) tarafından kısaltılarak uyarlanan Türkçe ölçek kullanılmıştır. Ayten tarafından yapılan faktör analizinde ölçeğin toplam 33 madde ve 9 alt ve iki üst boyuttan oluştuğu görülmüştür. Tekrar faktör analizi yapılan bu alt boyutlar olumlu ve olumsuz dinî başa çıkma olarak iki üst boyutta birleştiği ortaya çıkmış ve bu araştırmada Olumlu dini başa çıkma tutumlarını ölçen tek boyutlu ölçek kullanılmıştır." Zorluklarla karşılaştığınızda ne yaparsınız?" sorusuna "1. Allah’a yakın olmak isterim" , "2. Allah’ın inancımı test ettiğini düşünürüm.", "3. Allah’ın rahmet ve sevgisini ararım."4. Ferahlamak için Kur’an okurum.", "5 . Allah’tan bağışlanma dilerim", "6. Allah’ın sabrı emrettiğini kendime hatırlatırım.", "7. Yapabileceğimi yapar gerisini Allah’a bırakırım." maddelerine ilişkin yanıtlarını 1 ile 4 arasında değişen bir değerlendirme parametresini kullanarak vermeleri istenmiştir: ‘1: Asla, ‘2: Nadiren’, ‘3: Bazen’, ‘4: Çok sık. Buna göre, ortalamaların 4’e yaklaşması kişinin dinî başa çıkma etkinliklerini kullanma sıklığının arttığına, 1’e yaklaşması ise kişinin dinî başa çıkma etkinliklerini kullanma sıklığının azaldığına işaret etmektedir. Ölçek için tekrar yapılan iç tutarlılık analizinde Cronbach Alpha değerleri ölçek genel $\alpha=,871$ olarak tespit edilmiştir. Elde edilen istatistiki veriler, bu araştırmada Olumlu Dinî Başa Çıkma Ölçeği’nin kullanılmasının uygun olduğunu göstermiştir. (Ayten ve Yıldız, 2016)

3.4.Dindarlık Ölçeği ve Puanlaması

Bu araştırmada katılımcıların dindarlık düzeyleri Zagumny, Pierce, Adams ve Fallos tarafından geliştirilen ve psikometrik analizleri yapılan Bireysel Din Envanteri (Individual Religion Inventory) aracılığıyla tespit edilmiştir. 6 maddeden oluşan tek boyutlu olarak geliştirilmiş bu ölçek dinin kişinin hayatında teşkil ettiği değeri, kişinin bireysel hayatında dinin

tesirini ve katılımcının dine dair bilgi düzeyini ölçmeyi amaçlamaktadır. (Ayten, 2014a, s.13). Ayten (2013) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçeğin güvenirlik geçerlilik çalışması yapılmıştır. Ölçekteki altı soru faktör analizine tabi tutulmuş, ölçeği oluşturan maddelerin tek boyutta toplandığı, ölçeğin varyansı açıklayıcılık oranının %57,7 olduğu görülmüştür.

5'li likert tipte hazırlanan ölçekte maddelerin her biri için 'bana hiç uygun değil (1 puan), bana uygun değil (2 puan), bana biraz uygun (3 puan), bana oldukça uygun (4puan) ve bana çok uygun (5 puan) şeklinde bir puanlama yapılmıştır. Ölçek "*Sıklıkla dinim hakkında bilgiler okuyorum.*", "*Kendi dinimi daha çok anlamaya çalışıyorum.*", "*Hayatın anlamıyla ilgili birçok sorunun cevabını içerdiği için, din benim için önemlidir.*", "*Dini inançlarım, yaşama karşı bütün bakış açımı etkilemektedir.*", "*Din, hayatımdaki bütün uğraşları etkilemektedir.*", "*Kişisel olarak dini düşünce ve dualara belirli bir süre ayırmak benim için önemlidir.*" şeklindeki 6 maddeden oluştuğundan ölçekten alınan en düşük puan 6, en yüksek puan ise 30'dur. Ölçek için tekrar yapılan iç tutarlılık analizinde Cronbach Alpha değerleri ölçek genel $\alpha=,949$ olarak tespit edilmiştir. Bu veriler, ölçeğin araştırmada kullanılmasının istatistikî açıdan oldukça güvenilir olduğunu göstermiştir

4. VERİLERİN TOPLANMASI VE İSTATİKSEL ANALİZİ

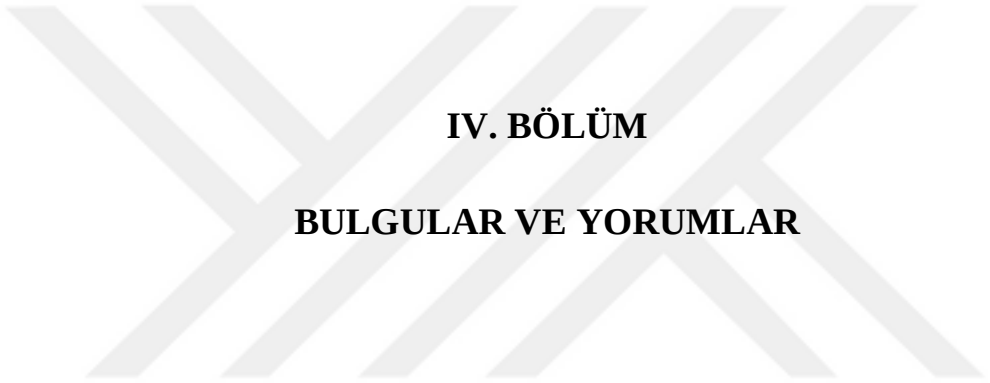
Bireylerin iklim değişikliği endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışma 2022 Temmuz ayında Google Drive aracılığıyla online olarak uygulanmıştır. Araştırma anketi, 18 yaş ve üzeri kişilere yönelik olarak hazırlanmıştır. Ankete, toplam 440 kişi katılmıştır.

Araştırma sorularını analiz etmeye geçilmeden önce veri seti kayıp değer, uç değer ve normallik varsayımı gibi birtakım gereklilikler açısından incelenmiştir. Tek yönlü uçdeğerler Z puanı ve kutu-çizgi grafikleri ile incelenirken çok yönlü uç değerler Mahalanobis uzaklık değerleriyle incelenmiştir. Buna göre veri setinde uç değerler analiz dışı bırakılmıştır. Değişkenlerin normal dağılıp dağılmadığı histogram ve çarpıklık/basıklık katsayısıyla incelenmiştir. Buna göre, çarpıklık/basıklık katsayıları +2 ila -2 aralığında olmasından dolayı normal dağılıma sahip oldukları söylenebilir (Çokluk ve diğerleri, 2018; George ve Malley, 2010; Pallant, 2005).

Çalışmada ortalama farklılıkları Bağımsız Örneklem T Testi (Independent Samples Test) ve Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way Anova) ile test edilmiştir. Sürekli iki değişken arasındaki ilişkinin derecesini belirlemek için, Pearson korelasyon katsayılarından (Pearson

Correlation Coefficients) yararlanılmıştır. Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki yordayıcılığını tespit etmek amacıyla Regresyon analizi yapılmıştır. Verilerin analizi SPSS IBM istatistik programıyla gerçekleştirilmiştir.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

BULGULAR VE YORUMLAR

İklim değışikliğı endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık ilişkisini inceleyen araştırmanın bu bölümünde, mevcut literatürdeki bulgular ışığında bu çalışmada öne sürülen hipotezler test edilecek ve yapılan analizler sistematik bir biçimde sunulacaktır.

"Bireyin iklim değışikliğı endişesi ile başa çıkma sürecinde cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, eğitim durumu, sahip olduğu çocuk sayısı ve dindarlık düzeyi etkili midir?" sorusuna cevap arayan bu araştırma bahsi geçen değışkenler arasında ilişkiyi tespit etmek için çeşitli analizler tekniklerine başvurulmuştur. Katılımcıların ilgili ölçeklere verdikleri cevaplar sonucunda elde edilen genel profil ait bulgular tablo halinde verilmiştir. Devamında iklim değışikliğı endişesi, dini başa çıkma, dindarlık ile demografik özellikler arasındaki analiz edilmesi ile elde edilen bulgulara ait tablolar aktarılmaktadır. Son olarak İklim değışikliğı endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık ilişkisine dair bulguların analizi yapılmaktadır.

1.İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ, DİNİ BAŞA ÇIKMA VE DİNDARLIK EĞİLİMLERİNE DAİR GENEL GÖRÜNÜM

Araştırmada katılımcıların İklim değışikliğı endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık düzeylerini ölçmek üzere kullanılan ölçeklerde maddelerin belirttiğı genel niteliklerin toplam puanları değerdendirilecek ve yorumlanacaktır.

Tablo 2. İklim Değışikliğı Endişesi, Dini Başa Çıkma ve Dindarlık Eğilimi Genel Profili

Değışkenler	<i>N</i>	<i>Min-Max</i>	$\bar{x} \pm ss$	<i>Çarpıklık</i>	<i>Basıklık</i>
Dini Başa Çıkma	440	7,00-28.00	24,63 $\pm$ 3,90	-1,120	1,053
İklim Değışikliğı Endişesi	440	10,00-50.00	30,01 $\pm$ 10,31	-,227	-,810
Dindarlık	440	6,00-30.00	25,54 $\pm$ 5,33	-1,283	1,785

Tablo 2’de araştırma değışkenlerine ait betimleyici istatistikler sunulmuştur. Buna göre dini başa çıkma değışkenine ait ortalama 24.63 iken standart sapma 3.90’dır. İklim değışikliğı endişesi değışkenine ait ortalama 30.01 iken standart sapma 10.31’dir. Dindarlık değışkenine ait

ortalama 25.54 iken standart sapma 5.33'tür. Yaş değişkenine ait ortalama 37.79 iken standart sapma 11.99'dur. Katılımcıların yaşları 18-70 aralığındadır. Son olarak tüm değişkenlere ait çarpıklık/basıklık değerleri +2 ila -2 aralığında (George ve Mallery, 2010) olmasından dolayı değişkenlerin normal dağıldığı ve parametrik testlerin kullanılabileceği yorumu yapılabilir.

2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ, DİNİ BAŞA ÇIKMA, DINDARLIK VE SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİKENLER İLE İLGİLİ BULGULAR

Bu başlıkta araştırma grubunun iklim değişikliği endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık düzeyleri ile başta cinsiyet olmak üzere yaş, medeni durum, eğitim durumu sahip olduğu çocuk sayısı gibi demografik değişkenlerle olan ilişkisine dair elde edilen bulgulara yer verilmekte ve ilgili hipotezler test edilmektedir. Araştırmanın hipotezlerine ve araştırma modeline uygun iklim değişikliği endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık düzeylerinin demografik özelliklere bağlı olarak farklılık gösterip göstermediği tespit edilmeye çalışılmış, değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) ve bağımsız grup t-testi (independent samples t-test) uygulanmıştır. Elde edilen bulgular tablolar halinde verilmiştir.

2.1. İklim Değişikliği Endişesi, Dini Başa Çıkma, Dindarlık ve Cinsiyet İlişkisine Dair Bulgular

Bu bölümde cinsiyet demografik değişkeninin iklim değişikliği endişesi, dindarlık ve dini başa çıkma değişkenleriyle ilişkisi incelenmiştir. Araştırma değişkenleri ile cinsiyet faktörü ilişkisinin belirlenmesi için uygun analizler tablolar halinde ilgili bölüm başlıkları altında sunulmuştur.

2.1.1.Cinsiyet ve İklim Değişikliği Endişesi

İklim değişikliği farkındalığı ve buna bağlı olarak iklim değişikliği endişesi üzerine yapılan çalışmalarda özellikle ekonomik olarak gelişmekte olan ülkelerde kadınların erkeklere oranla iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha endişeli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.(Crona ve diğerleri, 2013 s. 525, Korkmaz, 2018 s: 4044) Benzer şekilde Birleşik Krallık ve Almanya'da da kadınlar erkeklerden daha fazla iklim değişikliği endişesi taşımaktadır.(Shi ve ark. 2016 s. 760) Kadınların daha fazla çevresel veya iklim değişikliği endişesi taşıdığına dair bir çok çalışma mevcuttur. (Aasen, 2017; Gifford & Nilsson, 2014; Hamilton, 2011; Blocker & Eckberg, 1997; Melgar, Mussio, & Rossi, 2013; Olofsson & Öhman, 2006; Torgler, Garcia-Valiñas ve Macintyre, 2008;

McCright, Dunlap ve Marquart-Pyatt, 2016; Sundblad, Biel, Garling, 2007; Ergun, S. J. & Rivas, M. F. (2019); O'Connor ; Bard; Fisher, (1999) ; Kwon, Kim, S., & Lee, (2019). Searle ve Gow (2010) yaptıkları araştırmada; kadınların, 35 yaşın altındaki bireylerin, çevreci yönelime sahip ve yüksek düzeyde gelecek kaygısı taşıyan kişilerin iklim değişikliği hakkında daha fazla endişelendiğini ortaya koymuştur.

İklim değişikliğine dair farklı bilgi düzeylerine sahip olmak iklim değişikliği endişesine etki eden bir faktördür. (McCright, 2010, s. 80) Bazı araştırmalarda kadınların iklim değişikliği konusunda daha fazla bilgi sahibi olduğu bulunmuştur. Kadınların iklim değişikliği endişe düzeylerinin erkeklere oranla fazla olması konu hakkında bilgilerinin fazla olması ile açıklanabilir.

Mevcut literatürde cinsiyetin iklim değişikliği endişe düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığını tespit eden çalışmalar da vardır. (Bodur & Sarıgöllü, 2005; Gelissen, 2007; Lucas, 2018; Mostafa, 2013)

Umman'da kadınların erkeklerden daha düşük bir seviyede iklim değişikliği endişesi taşıdıkları tespit edilmiştir. (Abdul-Wahab ve Abdo 2010). Türkiye'de de kadınların erkeklere oranla daha düşük düzeyde iklim değişikliği endişesi taşıdığı görülmüştür. (Ergun, & Rivas, 2019, s. 760) Ayrıca Knight(2018), zengin ülkelerde kadınların erkeklerden daha fazla iklim değişikliği endişesi taşıdığını, fakir ülkelerde ise bunun tam aksi bir durumun mevcut olduğunu ortaya koymuştur.

İklim değişikliği endişesi düzeyinin cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı Bağımsız Örneklem T Testi ile incelenmiştir. Bu araştırmada, "*H4: Kadınların iklim değişikliği endişesi erkeklere göre anlamlı derecede yüksektir.*" hipotezi ileri sürülmektedir. Hipotezin testi için t-testi kullanılmış, elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 3. Cinsiyete göre İklim Değişikliği Endişesi Düzeylerinin İncelenmesi (T test)						
	Cinsiyet	N	M	SD	t	p
İklim Değişikliği Endişesi	Kadın	279	30.91	9.89	2.42	.016

	Erkek	161	28.45	10.85		
--	-------	-----	-------	-------	--	--

Tablo 3’te sunulan iklim değışikliğı endişesi ortalamaları incelendiğinde kadınlara ait ortalamanın (M=30.91) ve erkeklere ait ortalamadan (M=28.45) yüksek olduğu görülmektedir. Kadınlara ait ortalama yüksekliğı istatistikî açıdan anlamlı ($p < .05$) bir fark oluşturmaktadır. Buna göre kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek düzeyde iklim değışikliğı endişesi yaşadıkları söylenebilir. Buradan hareketle "*H4: Kadınların iklim değışikliğı endişesi erkeklere göre anlamlı derecede yüksektir.*" şeklindeki hipotezimizi desteklemektedir. Bu durum iklim değışikliğı konusunda kadınların erkeklerden daha fazla endişe duyduğunu (Sundblad ve diğeri, 2007) ve gelecek korkusunun en yüksek sıklığa 20-29 yaş grubunda sahip olduğunu öne süren önceki araştırmalarla tutarlıdır (Susulowska, 1985).

2.1.2. Cinsiyet ve Dindarlık

Dindarlık üzerine yapılan çalışmalarda cinsiyetin etkisi oldukça sık araştırılan bir değışkendir. Mevcut literatürde hâkim olan görüş kadınların dindarlık düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu yönündedir. (Kayıklık, 2003, s. 130-146; Yapıcı, 2007 s. 60-61; Saroglou, 2000 s. 134; Şahin, 1999 s. 60, Kimter, 2008 s. 189, Akt, Ayten, 2009 s. 119; Şentepe & Guven, 2015, s. 35; Cirhinlioğlu ve diğ., 2013, s. 210; Koc, 2010, s. 226; Uysal, 2015, s. 46; Ayten, 2013, s. 18; Francis 1997; Gallup and Lindsay 1999)

Amerika'da yapılan çalışmalara ait bulgular da ülkemizdekine benzer şekilde kadınların dindarlık düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu hipotezini destekler niteliktedir. . (Krause, 2004, s. 1215-1222; Levin ve Chatters, 1998, s. 504-531) Brezilya'da da benzer sonuçlar tekrar etmiştir. (Moreira-Almeida ve ark. ,2010, s. 23) Danimarka'da da Kadınların dindarlık eğilimi erkeklere oranla fazladır. (Akt, Hvidtjörn, Hjelmberg, SkyttheA., Christensen, & Hvidt, 2014 s. 1329; Ausker 2008; Iversen and Højsgaard 2005; Gundelach 2008)

Literatürde kadınlar ve erkeklerin dindarlık eğilimlerinin birbirine benzer sonuçlar verdiği çalışmalar da mevcuttur. (Uysal; 1996 s:122, Mehmedoğlu, 2004 s: 136-137, Akdoğan 2002 s: 126, Akt, Ayten, 2009 s: 119)

Dindarlığın inanç boyutunda erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir farklılığın olmadığına dair bulgular da mevcuttur. (Ayten, 2004, s. 84; Kıraç, 2007, s. 128; Uysal, 2006, Akt. Kurt, 2009, s. 8; Yıldız-Türker, 2018, s. 80; Demir, 2017, s. 55; Ayten, & Hussain, 2017).

Bu araştırmada dindarlık üzerine yapılan pek çok araştırmanın bulguları doğrultusunda "*H9: Kadınların dindarlık düzeyi erkeklere göre yüksektir.*" hipotezinin doğruluğu test edilmiştir. Dindarlık düzeyinin cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı T Testi ile incelenmiştir. Araştırma sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Cinsiyete Göre Dindarlık Düzeylerinin İncelenmesi (T test)						
	Cinsiyet	N	M	SD	t	p
Dindarlık	Kadın	264	25.98	4.00	8.07	.005
	Erkek	155	27.06	3.23		

Tablo 4'te görüleceği üzere erkeklere ait dindarlık ortalaması 27.06 iken kadınlara ait dindarlık ortalaması 25.98'dir. Cinsiyete göre dindarlık düzeyi anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($t = 8.07$, $p < .05$). Buna göre erkeklerin kadınlara kıyasla dindarlık düzeylerinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu ifade edilebilir. Buradan hareketle "*H9: Kadınların dindarlık düzeyi erkeklere göre yüksektir.*" hipotezi bulgularla desteklenmektedir.

2.1.3.Cinsiyet ve Dini Başa Çıkma

Dini başa çıkma konusunda yapılan birçok araştırmada tecrübe edilen olumsuz olaylara hayatın akışı içerisinde bir anlam kazandırma ve üstesinden gelme sürecinde cinsiyetin anlamlı bir farklılık oluşturduğuna dair pek çok bulguya ulaşılmıştır.

Dindarlık eğilimi üzerine yapılan çalışmalarda kadınların dindarlık düzeyinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu yönündeki bulgular nedeniyle kadınların dini başa çıkmaya erkeklere oranla daha fazla başvuracağı beklentisini oluşturur (Akt. Ayten, 2012, s. 94; Szweczyk ve Windmuller, 2006; Maria, Vefaie ve Abiari, 2007; G. Mahmoudi, Ebadi, Akbarzadeh, 2007)

Mevcut literatürde gerek olumlu dini başa çıkma, gerekse dini hoşnutsuzluk ifade eden olumsuz dini başa çıkma etkinliklerini kadınların erkeklerden daha sık kullandığı yönünde bir çok araştırma sonucu vardır. (Akt. Ayten, 2012 s. 94; Klaassen, McDonald, & James, 2006; Pargament, Ano, G. G., & Wachholtz, 2013)

Kadın ve erkeklerin dini başa çıkma etkinliklerini kullanma düzeyleri arasında anlamlı bir

farklılık olmadığını ortaya koyan çalışmalar (Ayten, A., Öztürk E., Göcen G., Sevinç K., 2012 s. 58). olduğu gibi; mevcut literatürün aksine olumsuz bir tecrübe karşısında erkeklerin daha sık dini başa çıkma etkinliklerini kullandığına dair bulguların olduğu çalışmalar da mevcuttur.

(Ayten, 2012 s. 95)

Bu araştırmada cinsiyete göre dini başa çıkma puanlarının anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı Bağımsız Örneklem T testiyle incelenmiştir. Araştırmada mevcut literatür bulguları ışığında *"H14: Kadınlar dini başa çıkma etkinliklerini erkeklere göre daha fazla kullanır."* hipotezi test edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Cinsiyete göre Dini Başa Çıkma Düzeylerinin İncelenmesi (T test)						
	Cinsiyet	N	M	SD	t	p
Dini Başa Çıkma	Kadın	264	25,32	2,36	.003	.955
	Erkek	155	25,33	2,32		

Tablo 5'te sunulduğu biçimde erkeklerin dini başa çıkma ortalamaları 25.33 iken kadınların dini başa çıkma ortalamaları 25.32'dir. Buna göre cinsiyete göre dini başa çıkma anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($t = .003$, $p > .05$). Bu bağlamda kadın ve erkeklerin dini başa çıkma düzeylerinin istatistiksel açıdan birbirinden farksız olduğu ifade edilebilir. Buradan hareketle *"H14: Kadınlar dini başa çıkma etkinliklerini erkeklere göre daha fazla kullanır."* desteklenmemiştir.

2.2. İklim Değişikliği Endişesi, Dini Başa Çıkma, Dindarlık ve Yaş İlişkisine Dair Bulgular

Bu bölümde yaş demografik değişkeninin iklim değişikliği endişesi, dindarlık ve dini başa çıkma değişkenleriyle ilişkisi incelenmiştir. Bu bölümde yaş aralığına göre iklim değişikliği endişesi puanlarının en az iki grup arasında anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Verilerin analiz edilmesinde Tek Yönlü ANOVA kullanılmıştır. ANOVA testi sonucunda elde edilen anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenebilmesi için post-hoc testlerinden

yararlanılmıştır. Araştırma değişkenleri ile yaş faktörü ilişkisinin belirlenmesi için uygun analizler tablolar halinde ilgili bölüm başlıkları altında sunulmuştur.

2.2.1. Yaş Aralığı ve İklim Değişikliği Endişesi

Mevcut literatürde çevresel kaygı ile yaş arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu ortaya koyan bazı çalışmalar mevcuttur. (Melgar et al., 2013; Abdul-Wahab & Abdo, 2010). Yaşlıların çevreye yönelik kaygılarının daha düşük olduğunu gösteren araştırma sonuçları vardır. (Torgler et al., 2008; Carmichael & Brulle, 2018; Gifford & Nilsson, 2014; Hamilton, 2011; Lucas, 2018; McCright, 2010; McCright et al., 2016; Gelissen, 2007; Susulowska, 1985) İklim değişikliği endişesi ve yaş ilişkisi üzerine Gallup tarafından 1989 ve 2003 yılları arasında yapılan ilk çalışma ankete katılanların sadece %20 -%40 'ının iklim değişikliğini büyük bir endişe kaynağı olarak algıladığını gösterirken (Lorenzoni ve Pidgeon, 2006, s.73-95) 2015 ve 2018 aralığında yapılan son çalışmada ise katılımcılarından 18-34 yaşları arasında olanların %70'i, 35-54 yaşları arasında olanların % 62'si ve 55 yaşından büyüklerin %56'sının artık iklim değişikliğinin etkileri konusunda daha fazla endişe duyduğunu açığa çıkarmıştır (Reinhart, 2018, akt. Ağıralan ve Sadioğlu, 2021, s. 632). Shi ve ark. (2016), Birleşik Krallık'taki ileri yaşı yetişkinlerin gençlere kıyasla iklim değişikliği konusunda daha az endişeli olduğunu tespit etmiştir.

Kvaloy et al. (2012) 30 ila 60 yaş arasındaki katılımcıların küresel ısınma konusunda genç ve yaşlı katılımcılara göre daha fazla endişe gösterdiğine dair doğrusal olmayan bir ilişki bulmuştur.

Gelişmiş ülkelerde yaşlıların gençlere oranla daha yüksek düzeyde çevre ve iklim kaygısı taşıdığına dair bulgular da mevcuttur. (Melgar, Mussio , & Rossi, 2013; O'Connor; Bard; Fisher, 1999; Kwon, Kim, & Lee. 2019). Mevcut bulgu yaşlı bireylerin gençlere oranlara daha fazla maddi birikime sahip olması ve onları tehdit eden iklim değişikliğine karşı endişe duymaları ile ilişkilendirilebilir. Benzer şekilde Ergun, S. J., & Rivas, M. F. (2019) sosyo demografik değişkenlerin Türkiye'deki iklim değişikliği endişesini nasıl etkilediğini araştırdığı çalışmasında yaşlı bireylerin iklim değişikliği endişesini daha fazla taşıdığı yönüne bulgular elde etmiştir. Genç nüfusun fazla olduğu Türkiye'de gençlerin iklim değişimi konusunda yaşlılara oranla daha az endişelenmesi, Weber' in (2006) “sonlu endişe havuzu” hipotezi ile açıklanabilir. Bireyin yalnızca belli sayıda sorun için endişelenebileceğini ifade eden hipoteze göre gençler işsizlik, ekonomi gibi sorunlarla mücadele ederken eğitim sistemi, çevre gibi konularda endişelenemezler.

İklim değışikliğı endişesi ve yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık bulmayan çalışmalar da mevcuttur. (Korkmaz, 2018, s. 4044; Bodur & Sarigöllü, 2005)

Tablo 6: Yaş Aralığına Göre İklim Değişikliği Endişesi (Tek Yönlü ANOVA)							
	Yaş Aralığı	N	M	SD	F	p	Farklar
İklim Değişikliği Endişesi	Ergenlik Dönemi (18-21)	12	30,75	6,91	.377	.769	
	İlk Yetişkinlik Dönemi (22-34)	182	30,31	10,34			
	Orta Yetişkinlik Dönemi (35-49)	146	29,15	10,00			
	İleri Yetişkinlik Dönemi (50-84)	78	29,85	11,02			

Tablo 6 incelendiğinde ergenlerin iklim değışikliğı endişesi ortalaması 30.75, ilk yetişkinlerin iklim değışikliğı endişesi ortalaması 30.31, orta yetişkinlerin iklim değışikliğı endişesi ortalaması 29.15 ve son olarak ileri yetişkinlerin iklim değışikliğı endişesi ortalaması 29.85'dur. Tek yönlü ANOVA testi sonucuna göre en az iki grup arasında yaş aralığına göre iklim değışikliğı endişe puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = .377$, $p > .05$). Buradan hareketle "*H5: Yaş ilerledikçe iklim değışikliğı endişesini azalmaktadır.*" hipotezimiz mevcut bulgular ve literatürdeki bazı sonuçları destekler niteliktedir.

2.2.2. Yaş Aralığı ve Dindarlık

Kişinin fiziksel ve ruhsal gelişimini temelden etkileyen en önemli faktör olan yaş aynı zamanda dini hayatın şekillenmesinde de bir o kadar kritik konumdadır. Dindarlık üzerine yapılan araştırmaların genelinde yaş ile ilişkisi de ele alınmaktadır. Literatürde bireyin yaş aldıkça dindarlık eğiliminin arttığına dair oldukça fazla bulgu mevcuttur. (Koktaş,1993, s. 214; Kayıklık, 2003, s. 159; Taş, 2004, s. 67-68; Kavas, 2013, s. 12; Mehmedoğlu, 2004, s. 138-162; Yapıcı, 2007, s.187; Koç, 2008, s. 128).

Yurtdışında yapılan çalışmalar da benzer bulgular söz konusudur. Amerika'da yapılan birçok araştırmada yaş ile dindarlık arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. (Levin ve Chatters,

1998, s. 504-531; Krause, 2004, s. 1215-1222) Yaş aldıkça dindarlık düzeyinin arttığını tespit eden hipotezimizi de destekleyen birçok çalışma mevcuttur. (Fiori ve diğ., 2006, s. 242; Moreira-Almeida ve ark. 2010, s. 23; Levin ve diğ., 1994; Ainlay, Singleton ve Swigert 1992; Taylor ve diğ., 1999)

Bu çalışmada yaş ve dindarlık arasında pozitif bir ilişki olduğunu gösteren literatürde ki bulgulara dayanarak, dindarlığın yaş ilerledikçe artacağı öngörülmüştür.

Tablo 7: Yaş Aralığına Göre Dindarlık (Tek Yönlü ANOVA)							
	Yaş Aralığı	N	M	SD	F	p	Farklar
Dindarlık	a) Ergenlik Dönemi (18-21)	12	25,50	3,28	10.510	.000	d > a d > b
	b) İlk Yetişkinlik Dönemi (22-34)	182	25,68	4,05			
	c) Orta Yetişkinlik Dönemi (35-49)	146	26,23	3,69			
	d) İleri Yetişkinlik Dönemi (50-84)	78	28,41	2,46			

Tablo 7 incelendiğinde ergenlerin yaş aralığı ortalaması 25.50, ilk yetişkinlerin dindarlık ortalaması 25.68, orta yetişkinlerin dindarlık ortalaması 26.23 ve son olarak ileri yetişkinlerin dindarlık ortalaması 28.41'dir. Tek yönlü ANOVA testi sonucuna göre en az iki grup arasında eğitim durumuna göre dindarlık puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = 10.510$, $p < .05$). İleri yetişkinler ergenler ve ilk yetişkinlere kıyasla daha yüksek dindarlık düzeylerine sahiptir ($p < .05$). Bulgular araştırmanın "*H10: Yetişkinlerde yaş ilerledikçe dindarlık düzeyi artmaktadır.*" hipotezini desteklemektedir.

2.2.3. Yaş Aralığı ve Dini Başa Çıkma

Yaş aldıkça dindarlığın arttığına dair mevcut bulgular (Koktaş,1993, s. 214; Kayıklık, 2003, s. 159; Taş, 2004, s. 67-68; Kavas, 2013, s. 12; Mehmedoğlu, 2004 s. 138-162; Yapıcı, 2007 s.187; Koç, 2008 s.128; Ayten, 2010) dindarlıkla beraber dini başa çıkma eğiliminin de arttığını gösterir. (Ayten, 2012 s.97)

Tablo 8: Yaş Aralığına Göre Dini Başa Çıkma (Tek Yönlü ANOVA)							
	Yaş Aralığı	N	M	SD	F	p	Farklar
Dindarlık	a) Ergenlik Dönemi (18-21)	12	24,41	2,06	6,014	,001	d > a
	b) İlk Yetişkinlik Dönemi (22-34)	182	25,06	2,45			
	c) Orta Yetişkinlik Dönemi (35-49)	146	25,21	2,30			
	d) İleri Yetişkinlik Dönemi (50-84)	78	26,28	1,95			

Tablo 8 incelendiğinde ergenlerin dini başa çıkma ortalaması 24.41, ilk yetişkinlerin dini başa çıkma ortalaması 25.06, orta yetişkinlerin dini başa çıkma ortalaması 25.21 ve son olarak ileri yetişkinlerin dini başa çıkma ortalaması 26.28'dir. Tek yönlü ANOVA testi sonucuna göre en az iki grup arasında yaşa göre dini başa çıkma puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = 6.014$, $p < .05$)

Dunnett T3 testi sonucuna göre ileri yetişkinler ergenlere kıyasla daha yüksek dini başa çıkma düzeylerine sahiptir ($p < .05$). Bulgulara göre "*H15: Yaş ilerledikçe dini başa çıkma etkinliklerini kullanma sıklığı artar.*" desteklenmektedir.

2.3. İklim Değişikliği Endişesi, Dindarlık, Dini Başa Çıkma ve Medeni Durum İlişkisine Dair Bulgular

Bu bölümde medeni durum demografik değişkeninin iklim değişikliği endişesi, dindarlık ve dini başa çıkma değişkenleriyle ilişkisi incelenmiştir. Araştırma değişkenleri ile medeni durum faktörü ilişkisinin belirlenmesi için uygun analizler tablolar halinde ilgili bölüm başlıkları altında sunulmuştur.

2.3.1. Medeni Durum ve İklim Değişikliği Endişesi

Mevcut literatürde evlilerin bekârlara oranla daha fazla iklim değişikliği endişesi duyduğuna dair bulgular mevcuttur. (Melgar ve ark. 2013) Bunun temel nedeni evli katılımcıların

mevcut veya gelecekte olması muhtemel çocuklarının iklim değişikliğinin etkilerini gösterdiği bu dünyada yaşamaya devam edecekleri endişesidir. (Korkmaz, 2018, s. 4045)

Medeni durumla ilgili olarak, evli, ayrılmış, boşanmış veya dul olanların bekârlara oranla daha az iklim değişikliği endişesi taşıdığına dair bulgular da vardır. (Ergun, & Rivas, 2019).

Bu araştırmada "*H7: İklim değişikliği endişesi ile medeni durum arasında anlamlı bir ilişki vardır.*" hipotezi ileri sürülmektedir.

Bu bölümde medeni duruma göre iklim değişikliği puanları incelenmiştir. Hipotezin testi için t-testi kullanılmış, elde edilen sonuçlar Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Medeni Duruma Göre İklim Değişikliği Endişesi Düzeylerinin İncelenmesi (T test)						
	Medeni durum	N	M	SD	t	p
İklim Değişikliği Endişesi	Bekar	133	30,57	9,81	1.070	.301
	Evli	281	28,52	10,87		

Tablo 9’da sunulduğu biçimde bekârlara ait iklim değişikliği ortalaması 30.57 iken evlilere ait ortalama 28.52’dir. Buna göre medeni duruma göre iklim değişikliği düzeyleri anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($t = 1.070$, $p > .05$). Bu bağlamda bekâr ve evlilerin iklim değişikliği endişelerinin istatistiksel açıdan farksız olduğu ifade edilebilir. Buradan hareketle, literatürün aksine araştırma sonuçları "*H7: İklim değişikliği endişesi ile medeni durum arasında anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezini desteklememektedir.

2.3.2. Medeni Durum ve Dindarlık

Dindarlık ve medeni durumu ilişkisini inceleyen araştırmalara dair bulgular çoğunlukla evlilerin bekârlara oranla daha dindar olduğu yönündedir. (Köktaş, 1993, s. 109; Taş, 2004, s. 75; Uysal, 2006, s. 147; Demir, 2017, s. 65 ; ; Ayten, 2010, s. 146 Baynal, 2015, s. 214).

Literatürde dindarlık ve medeni durum arasında anlamlı bir ilişki kurulamayan bulgular da mevcuttur. (Yıldız-Türker, 2018, s. 81; Mehmedoğlu, 2004, Akt. Koç, 2010, 242; Akdoğan, 2004; Elifoğlu Çurum, 2015, s. 48;).

Bu bölümde medeni duruma göre dindarlık puanları incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 10'de sunulmuştur.

Tablo 10. Medeni Duruma Göre Dindarlık Düzeylerinin İncelenmesi (T test)						
	Medeni durum	N	M	SD	t	p
Dindarlık	Bekar	133	25.03	27.04	27.790	.000
	Evli	281	27.04	3.09		

Tablo 10'de sunulduğu biçimde bekârlara ait dindarlık ortalaması 25.03 iken evlilere ait ortalama 27.04'dir. Buna göre medeni duruma göre dindarlık düzeyleri anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($t = 1.070$, $p > .05$). Bu bağlamda bekâr ve evlilerin dindarlık düzeyleri istatistiksel açıdan farksız olduğu ifade edilebilir. Buradan hareketle, "*H12: Medeni durum ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır. Evliler, bekârlara göre daha yüksek dindarlık ortalamasına sahiptir.*" hipotezimiz desteklenmemiştir.

2.3.3..Medeni Durum ve Dini Başa Çıkma

Medeni durum ve dini başa çıkma arasında anlamlı bir ilişki öngörülmüştür. Bizatihi dini motivasyonların oldukça etkilediği bir kurum olan evlilikle beraber artan ve farklılaşan sorunlarla baş etme sürecinde dini başa çıkma etkinliklerine ne sıklıkla başvurulduğu ve bekârlarla bir farklılaşma olup olmadığı dini başa çıkma araştırmalarında cevap aranan hususlardandır.

Mevcut literatürde evlilerin bekârlara oranla daha sık dini başa çıkma etkinliklerine başvurduğunu gösteren bulgular mevcuttur. (Ayten, (2012 s.100)

Dini başa çıkma eğilimlerinde evli ile bekârlar arasında anlamlı bir fark bulunamayan çalışmalar da mevcuttur. (Şentepe, , & Guven, 2015; Ayten , & Yıldız, (2016).

Bu bölümde medeni duruma göre dini başa çıkma puanları incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 11. Medeni Duruma Göre Dini Başa Çıkma Düzeylerinin İncelenmesi (T test)

	Medeni durum	N	M	SD	t	p
Dini Başa Çıkma	Bekar	133	24.71	2.82	-3.82	.000
	Evli	281	25.63	1.99		

Tablo 11’de sunulduğu biçimde bekârlara ait dini başa çıkma ortalaması 24.71 iken evlilere ait ortalama 25.63’tür. Buna göre medeni duruma göre dini başa çıkma düzeyleri anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($t = -3.82$, $p < .05$). Bu bağlamda evlilerin dindarlık düzeylerinin bekârlara kıyasla anlamlı olarak daha yüksek olduğu söylenebilir. *"H17: Medeni durum ile dini başa çıkma etkinliklerini kullanmak arasında anlamlı bir ilişki vardır."* desteklenmektedir.

2.4. İklim Değişikliği Endişesi, Dindarlık, Dini Başa Çıkma ve Eğitim Durumu İlişkisine Dair Bulgular

Bu bölümde eğitim düzeyinin iklim değişikliği endişesi, dindarlık ve dini başa çıkma değişkenleriyle ilişkisi incelenmiştir. Araştırma değişkenleri ile eğitim faktörü ilişkisinin belirlenmesi için uygun analizler tablolar halinde ilgili bölüm başlıkları altında sunulmuştur

2.4.1. Eğitim Durumu ve İklim Değişikliği Endişesi

Literatürde çevreye yönelik farkındalık ve endişenin en sık yordayıcılarından birinin eğitim düzeyi olduğunu ortaya koyan ve 119 ülkeyi kapsayan bir araştırma mevcuttur. (Lee, Markowitz, Howe, Ko ve Leiserowitz 2015) Daha fazla eğitim almanın çevre sorunlarının daha iyi anlaşılması dolayısıyla çevreye ilişkin daha fazla endişe taşımak anlamına geldiğini ileri süren çalışmalarda yüksek eğitilmiş insanların, iklim değişikliğinin bilimsel sebeplerini ve sayısız etkilerini ortaya koyan bilimsel kanıtları anlama olasılığının daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur. (Etkin ve Ho, 2007, s.623-641; Korkmaz, 2018, s.4045; Yayar ve ark. 2014 s.92) Eğitim ve çevreci tutum arasındaki pozitif ilişkiyi ortaya koyan çalışmalarda eğitim durumu arttıkça iklim değişikliği endişesinin arttığına dair kanıtlar mevcuttur. (Ekholm, & Olofsson, 2017; Aasen, 2017; Abdul-Wahab ve Abdo, 2010; Bodur ve Sarıgöllü, 2005; Carmichael ve Brulle, 2018; Gelissen, 2007; Gifford ve Nilsson, 2014; Gökşen ve diğerleri, 2002; Guagnano ve Markee, 1995; Kvaløy ve diğerleri, 2012; McCright ve diğerleri, 2016; Melgar ve diğerleri, 2013; Olofsson ve Öhman, 2006; Plobon, 2011)

Literatürdeki hakim görüşün aksine Lucas (2018) ve Ergun, S. J., & Rivas, M. F. (2019).

eğitimin iklim değişikliği endişesi üzerine etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 12: Eğitim Durumuna Göre İklim Değişikliği Endişesi (Tek Yönlü ANOVA)							
	Eğitim Durumu	N	M	SD	F	p	Farklar
İklim Değişikliği Endişesi	İlkokul	6	29,00	13,16	1.730	.160	
	Ortaokul/Lise	20	24,95	9,12			
	Lisans	272	30,28	10,38			
	Lisansüstü	121	29,61	9,87			

Bu bölümde eğitim durumuna göre iklim değişikliği endişesi puanlarının en az iki grup arasında anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Verilerin analiz edilmesinde Tek Yönlü ANOVA kullanılmıştır. ANOVA testi sonucunda elde edilen anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenebilmesi için post-hoc testlerinden yararlanılmıştır.

Tablo 12 incelendiğinde ilkokul mezunu olanların iklim değişikliği endişesi ortalaması 29, ortaokul/lise mezunu olanların iklim değişikliği endişesi ortalaması 24.95, lisans mezunu olanların iklim değişikliği endişesi ortalaması 30.28 ve son olarak lisansüstü mezunu olanların iklim değişikliği endişesi ortalaması 29.61'dir. Tek yönlü ANOVA testi sonucuna göre en az iki grup arasında eğitim durumuna göre iklim değişikliği endişesi puanları anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($F = 1.730$, $p > .05$). "*H6: İklim değişikliği endişesini ile eğitim seviyesi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezimiz literatürün aksine araştırma sonucunda anlamlı olarak farklılaşmamıştır.

2.4.2.Eğitim Durumu ve Dindarlık

Dindarlık eğilimini etkileyen önemli bir değişken de eğitim düzeyidir ve literatürdeki araştırmalarda dindarlık ve eğitim düzeyi arasında negatif bir ilişki kurulduğuna dair çok sayıda bulgu vardır. (Mehmedoğlu, 2004, s. 135-141, 191;; Kavas, 2013, s. 13; Uysal, 2015, s.48; Baynal, 2015, s.216; Taş, 2004, s. 73-74). Mevcut literatür ışığında bu araştırmada da "*H11:İlkokul-*

ortaokul ve lise mezunları üniversite ve lisansüstü mezunlarına nazaran daha dindardırlar." hipotezi öngörülmüştür.

Bu bölümde eğitim durumuna göre dindarlık puanlarının en az iki grup arasında anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Verilerin analiz edilmesinde Tek Yönlü ANOVA kullanılmıştır. ANOVA testi sonucunda elde edilen anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenebilmesi için post-hoc testlerinden yararlanılmıştır.

Tablo 13: Eğitim Durumuna Göre Dindarlık (Tek Yönlü ANOVA)							
	Eğitim Durumu	N	M	SD	F	p	Farklar
Dindarlık	İlkokul	6	29,83	.40	6.537	.000	Lisansüstü
	Ortaokul/Lise	20	28,05	1.82			
	Lisans	272	26,63	3.70			
	Lisansüstü	121	25,37	3.97			

Tablo 13 incelendiğinde ilkökul mezunu olanların dindarlık ortalaması 29,83 ortaokul/lise mezunu olanların dindarlık ortalaması 28,05 lisans mezunu olanların dindarlık 26,63 ve son olarak lisansüstü mezunu olanların dindarlık ortalaması 25,37'tir. Tek yönlü ANOVA testi sonucuna göre en az iki grup arasında eğitim durumuna göre dindarlık puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = 6.537$, $p < .05$). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenebilmesi için varyansların eşit dağılmadığı durumlarda kullanılan Dunnet T3 post hoc testleri kullanılmıştır. Buna göre lisansüstü eğitiminde olanların diğer kademelere kıyasla dindarlık düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır ($p < .05$).

Bu araştırmanın "*H11:İlkokul-ortaokul ve lise mezunları üniversite ve lisansüstü mezunlarına nazaran daha dindardırlar."* hipotezi Tablo 13'teki bulgular ile desteklenmiştir.

2.4.3. Eğitim Durumu ve Dini Başa Çıkma

Bu bölümde eğitim durumuna göre dini başa çıkma puanlarının en az iki grup arasında anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. "*H18: Eğitim düzeyi ile dini başa çıkma*

etkinliklerini kullanma sıklığı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır." hipotezini üzerine kurulu olan araştırmanın analiz edilmesinde Tek Yönlü ANOVA kullanılmıştır. ANOVA testi sonucunda elde edilen anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenebilmesi için post-hoc testlerinden yararlanılmıştır.

Eğitim düzeyi arttıkça olumlu dini başa çıkma düzeyi azalmakta olumsuz dini başa çıkma düzeyi ise artmaktadır. (Ayten, 2010 s.102-103; Şentepe, 2009: 47).

Tablo 14. Eğitim Durumuna Göre Dini Başa Çıkma (Tek Yönlü ANOVA)							
	Eğitim Durumu	N	M	SD	F	p	Farklar
Dini Başa Çıkma	İlkokul	6	27,50	,54	4.123	.007	Lisansüstü
	Ortaokul/Lise	20	26,40	1.69			
	Lisans	272	25,35	2.32			
	Lisansüstü	121	24,97	2.43			

Tablo 14 incelendiğinde ilkokul mezunu olanların dini başa çıkma ortalaması 27,5, ortaokul/lise mezunu olanların dini başa çıkma ortalaması 26,4, lisans mezunu olanların dini başa çıkma ortalaması 25.3 ve son olarak lisansüstü mezunu olanların dini başa çıkma 24.9'dur. Tek yönlü ANOVA testi sonucuna göre en az iki grup arasında eğitim durumuna göre dini başa çıkma puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = 4.123$, $p < .05$). "*H18: Eğitim düzeyi ile dini başa çıkma etkinliklerini kullanma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır."* desteklenmiştir.

Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenebilmesi için varyansların eşit dağılmadığı durumlarda kullanılan Dunnet T3 post hoc testleri kullanılmıştır. Buna göre lisansüstü eğitiminde olanların diğer kademelere kıyasla dini başa çıkma düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır ($p < .05$).

2.5. İklim Değişikliği Endişesi, Dindarlık, Dini Başa Çıkma ve Ebeveynlik İlişkisine Dair Bulgular

2.5.1.Çocuk Sayısı ve İklim Değişikliği Endişesi

İklim değişikliği ile ilgili endişeler ile bireysel doğurganlık niyetleri ve seçimleri arasındaki ilişki hakkında çok az ampirik araştırma yayınlanmıştır. Ebeveynlik yapmama kararına ilişkin literatürde, 1970'lerde ve 1980'lerde "nüfus artışı" ile ilgili endişeler göze çarparken (Houseknecht 1987), günümüzde genel çevresel kaygı ve doğurganlık niyetinin ilişkilendirildiği araştırmalar yapılmaktadır. (Arnocky ve ark. 2012) Literatürde ebeveyn olmanın iklim değişikliği endişesini artırdığına yönelik başka bulgular da mevcuttur. (Hamilton, 1985; Lutzenhiser, 2002; Ekholm ve Olofsson , 2017; Ergun, S. J. & Rivas, M. F. 2019). Ebeveyn olmanın gelecek nesillere “miras” olarak bırakılacak çevre için endişelenmeyi açıklayan “miras hipotezini” desteklemektedir. (Thomas ve diğerleri, 2018).

Ancak literatürde çocuk sahibi olmayanların iklim değişikliği konusunda daha endişeli olduğunu belirten (Miller 2018) , ve iklim değişikliğini çocuk sahibi olmamak konusunda önemli bir neden sayan çalışmalar (Morning Consult 2020) iklim değişikliği endişesi ile çocuk sahibi olmak arasında anlamlı bir ilişkiye işaret eder. (De Rose ve Testa 2015). İnsanların iklim değişikliği konusundaki endişelerine dayanarak çocuk sahibi olma seçimini sorgulayıp sorgulamadığına dair New York Times için ulusal düzeyde temsili bir 2018 araştırması, 1800 Amerikalı'nın yaklaşık %25'inin düşündüklerinden daha az çocuğa sahip olmayı beklediklerini söylediğini; bunların %33'ünün iklim değişikliği konusunda endişe duyduğunu belirtti. Business Insider tarafından 2019 yılında rapor edilen bir anket, Amerikalıların neredeyse %30'unun en azından bir şekilde çiftlerin çocuk sahibi olup olmamaya karar verirken iklim değişikliğinin etkilerini göz önünde bulundurmaları gerektiği konusunda hemfikir olduğunu ortaya koydu (Relman & Hickey, 2019). Sierra dergisindeki bir makaleye göre, çocuk sahibi olup olmamaya karar veren kadınlara danışmanlık yapmaya odaklanan bir terapist, kararsızlık bağlamının bir parçası olarak iklim kaygısını bildiren kadınlarda 2014'ten beri bir artış bildirdi (Akt: Clayton, 2020; O'Reilly, 2019).

Çocuk sahibi olmanın iklim değişikliği endişesi üzerine hiçbir etkisinin bulunmadığını ifade eden çalışmalar da mevcuttur. (Blocker ve Eckberg, 1997; Melgar ve diğerleri, 2013; Sundblad, Biel ve Gärling, 2007; Torgler ve diğerleri, 2008; Thomas, Fisher, Whitmarsh, Milfont ve Poortinga, 2018; Ekholm, & Olofsson, 2017).

Bu bölümde çocuk sayısına göre iklim değişikliği endişesi puanlarının en az iki grup arasında anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Verilerin analiz edilmesinde Tek Yönlü ANOVA kullanılmıştır. ANOVA testi sonucunda elde edilen anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenebilmesi için post-hoc testlerinden yararlanılmıştır. Bu araştırmada " *H8: İklim değişikliği endişesi ile ebeveyn olmak arasında anlamlı bir ilişki vardır. "* hipotezi ileri sürülmektedir.

Tablo 15: Çocuk Sayısına Göre İklim Değişikliği Endişesi (Tek Yönlü ANOVA)							
	Çocuk Sayısı	N	M	SD	F	p	Farklar
İklim Değişikliği Endişesi	a)0	173	31,00	9.66	2.856	.037	d < a
	b)1	48	31,33	10.49			d < b
	c)2	100	29,28	10.34			d < c
	d)Üç ve daha fazla	98	27,54	10.75			

Tablo 15 incelendiğinde çocuğu olmayanların iklim değişikliği endişesi ortalaması 31, bir çocuğu olanların iklim değişikliği endişesi ortalaması 31,33 iki çocuğu olanların iklim değişikliği endişesi ortalaması 29.28 ve son olarak üç veya daha fazla çocuğu olanların iklim değişikliği endişesi ortalaması 27,54'dir. Tek yönlü ANOVA testi sonucuna göre en az iki grup arasında çocuk sayısına göre iklim değişikliği endişesi puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = 2.856$, $p < .05$). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğu varyansların eşit dağılmadığı durumlarda kullanılan Dunnett T3 post hoc testiyle incelenmiştir. Buna göre, üç veya daha fazla çocuğa sahip olanlar tutarlı olarak diğer gruplarda daha düşük iklim değişikliği endişesine sahiptir.

Bu sonuç eko-üreme üzerinde ABD de yapılan ilk ampirik çalışmanın sonuçları ile uyumlu görünmektedir. 27 ile 45 yaş aralığındaki 607 Amerikalı katılımcı üzerine yapılan bir çalışmada katılımcıların %59,8 'i üreme sonucu meydana gelecek karbon ayak izi konusunda oldukça endişeli iken, %96,5 'i iklimin değiştiği bir dünyada gelecekte dünyaya gelmesi varsayılan çocukları için "çok" veya "son derece endişeli" olduklarını belirtti. Aynı araştırmada genç katılımcılar yaşlı katılımcılara oranla çocuklarının iklim değişikliğine etkisi üzerinde daha fazla endişe sahibi iken, erkek ve kadın katılımcıların eko-üreme kaygıları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Çocuk sahibi olmak konusunda bir isteksizliğe neden olan iklim değişikliği olgusunun üremenin sebep olacağı karbon ayak izine ilişkin endişelerden ziyade gelecekte mevcut veya

olması muhtemel olan çocukların iyi oluşu konusundaki endişelere sebep olduğunu ortaya koyan araştırmalar da vardır. Aynı araştırmada ebeveynlerin %6,3 'ü iklimin değiştiği bir gelecekte çocuklarını bekleyen dünyaya dair endişeleri sebebiyle çocuk sahibi olmaktan pişman olduklarını belirtmiştir. (Schneider-Mayerson, & Leong, 2020, s.1007-1009).

2.5.2.Çocuk Sayısı ve Dindarlık

Dini yönü ağır basan bir kurum olarak evlilik kişinin dini hayatını şekillendirmesinde ciddi bir etken olabilir. (Rüdanî, 1996: 231-32, Akt. Ayten, 2009) Evlilik hayatının nihai amaçlarından biri olan nesli devam ettirme niyeti ve alt soya karşı ebeveyne yüklenen dini kaynaklı sorumluluklar, hayatın anlam ve amacını sorgulayıcı hissiyatlar kişilerin dine karşı ilgisinin artmasına dolayısıyla dindarlık düzeylerine etki edebilir. Nitekim Balcı (2017) dindarlık ve evlilik doyumu üzerine yapmış olduğu çalışmada ebeveynlikle ve çocuk sayısı ile dindarlık arasında pozitif bir ilişki bulmuş çocuk sayısı ile doğru orantılı olarak dindarlık düzeyinin arttığını tespit etmiştir.

Yurtdışındaki çalışmalar da çocuk sahibi olmak ve dindarlık arasında bir ilişki olduğunu doğrular niteliktedir. (Hayford & Morgan, 2008; Zhang, 2008) Dindarlık ve ebeveynlik ilişkisinin küresel olup olmadığı üzerine yapılan bir çalışmada ebeveynlik ve dindarlık arasındaki ilişkinin Hristiyan, İslam, Budist ve Hindu ülkeleri ve bireyleri arasında mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Kerry, Prokosch, & Murray, 2022).

Bu bölümde çocuk sayısına göre dindarlık puanlarının en az iki grup arasında anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Verilerin analiz edilmesinde Tek Yönlü ANOVA kullanılmıştır. ANOVA testi sonucunda elde edilen anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenebilmesi için post-hoc testlerinden yararlanılmıştır.

Tablo 16: Çocuk Sayısına Göre Dindarlık (Tek Yönlü ANOVA)							
	Çocuk Sayısı	N	M	SD	F	p	Farklar
Dindarlık	a)0	173	25,15	4,35	21.105	.000	d > a d > b
	b)1	48	25,56	3,63			
	c)2	100	26,74	3,13			

	d)Üç ve daha fazla	98	28,60	1,78			
--	--------------------	----	-------	------	--	--	--

Tablo 16 incelendiğinde çocuğu olmayanların dindarlık ortalaması 25,15 bir çocuğu olanların dindarlık ortalaması 25,56 iki çocuğu olanların dindarlık ortalaması 26.74 ve son olarak üç veya daha fazla çocuğu olanların dindarlık ortalaması 28.60'dır. Tek yönlü ANOVA testi sonucuna göre en az iki grup arasında çocuk sayısına göre dindarlık puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = 21.105$, $p < .05$).

Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğu varyansların eşit dağılmadığı durumlarda kullanılan Dunnett T3 post hoc testiyle incelenmiştir. Buna göre, üç veya daha fazla çocuğa sahip olanlar çocuğu olmayanlar ve bir çocuğu olanlara kıyasla anlamlı olarak daha yüksek düzeyde dindarlığa sahip olduğu söylenebilir ($p < .05$). Bu bulgular "*H13: Ebeveyn olmak ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.*" hipotezimizi destekler niteliktedir.

2.5.3. Çocuk Sayısı ve Dini Başa Çıkma

Evlilerin bekârlara oranla daha sık dini başa çıkma etkinliklerinde bulunduklarına dair literatürdeki bulgular (Ayten, (2012 s.100), ebeveyn olmanın ve sahip olunan çocuk sayısının da dini başa çıkma etkinliklerini artıracığı yönünde bir ön kabule sevk etmiştir. Nitekim istenildiği halde çocuk sahibi olamamak başa çıkılması gereken bir sorun iken, çocuk sahibi olan ebeveynlerin ise çocukları ile ilgili muhtemel sorunların üstesinden gelmek üzere dini başa çıkma etkinliklerine başvurması beklenebilir.

Literatürde otizmli çocuğu olanlar, zihinsel engelli çocuğu olan kişiler, tüp bebek tedavisi görmüş kadınlar, engelli bireylerin ebeveynleri, görme engelli çocuğu olan kişiler, erken doğum yapmış kadınlar ve dini başa çıkma düzeyleri üzerine araştırmalar (Abanoz, 2020 s:417, Miltiades, & Pruchno, 2002) mevcuttur. Zihinsel engellilik alanındaki araştırmacılar, ebeveynin engelli bir çocuğu kabul etmesinde dinin önemli bir rol oynayabileceğini öne sürmüşlerdir (Akt. Miltiades, & Pruchno, 2002; Crnic, Friedrich ve Greenberg, 1983) Bu araştırmalarda katılımcıların dezavantajlı çocukları ile ilgilenirken olumlu dini başa çıkma etkinliklerine (Dua etmek, ibadete yönelme, İnancından destek alma) başvurdukları görülmüştür. (Akgemik, 2019 s: 66, Kaya, 2014,s.70) Literatürde engelli çocuk sahibi olan ebeveynlerin sağlıklı çocuk sahibi olan ebeveynlere oranla daha çok olumlu dini başa çıkma etkinliklerine başvurduğunu gösteren bulgular mevcuttur. (Doğan, M. 2016 s. 3230)

Çocuk sahibi olmayan kadınlar bu krizin üstesinden gelebilmek için dini inançlarından destek alabilirler. Latifnejad ve Allan, İngiltere’de ve İran’da ve Hristiyan ve Müslüman otuz infertil kadınla görüşmüş ve bu durum karşısında manevi destek bulmak amacıyla ileride psikolojik gelişimlerine katkı sağladığını belirttikleri dini başa çıkma etkinliklerine başvurduklarını aktarmıştır.(Akt. Göcen,2015, Roudsari, Allan, Smith, 2007)

Bu bölümde çocuk sayısına göre dini başa çıkma puanlarının en az iki grup arasında anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Verilerin analiz edilmesinde Tek Yönlü ANOVA kullanılmıştır. ANOVA testi sonucunda elde edilen anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenebilmesi için post-hoc testlerinden yararlanılmıştır.

Tablo 17: Çocuk Sayısına Göre Dini Başa Çıkma (Tek Yönlü ANOVA)							
	Çocuk Sayısı	N	M	SD	F	p	Farklar
DiniBaşa Çıkma	a)0	173	24,69	2,73	10.753	.000	d > a
	b)1	48	25,16	2,15			
	c)2	100	25,54	1,92			
	d)Üç ve daha fazla	98	26,29	1,65			

Tablo 17 incelendiğinde çocuğu olmayanların dini başa çıkma ortalaması 24.69, bir çocuğu olanların dini başa çıkma ortalaması 25.16, iki çocuğu olanların dini başa çıkma ortalaması 25.54 ve son olarak üç veya daha fazla çocuğu olanların dini başa çıkma ortalaması 26.29’dur. Tek yönlü ANOVA testi sonucuna göre en az iki grup arasında çocuk sayısına göre dini başa çıkma puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = 10.753$, $p < .05$). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğu varyansların eşit dağıldığı durumlarda kullanılan Tukey post hoc testiyle incelenmiştir. Buna göre, üç veya daha fazla çocuğa sahip olanlar çocuğu olmayanlara kıyasla anlamlı olarak daha yüksek düzeyde dini başa çıkma düzeyine sahiptir ($p < .05$). "*H16: Ebeveyn olmak ile dini başa çıkma etkinliklerini kullanmak arasında anlamlı bir ilişki vardır.*" hipotezimiz desteklenmiştir.

3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ, DİNDARLIK, DİNİ BAŞA ÇIKMA ARASINDAKİ İKİLİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Bu başlık altında iklim değişikliği endişesi, dindarlık ve dini başa çıkma değişkenleri arasındaki ilişki nasıldır?” sorusuna cevap aranmaktadır. Araştırmanın modeline uygun olarak üç değişken arasındaki ilişki Pearson Korelasyon Testiyle incelenmiştir.

Tablo 18. İklim Değişikliği Endişesi, Dindarlık, Dini Baş Etme Arasındaki İlişkiler				
		Dini Başa Çıkma	İklim Değişikliği Endişesi	Dindarlık
Dini Başa Çıkma	<i>r</i>	1	,036	,666**
	<i>p</i>		,459	,000
	N	419	419	419
İklim Değişikliği Endişesi	<i>r</i>	,036	1	-,085
	<i>p</i>	,459		,081
	N	419	419	419
Dindarlık	<i>r</i>	,666**	-,085	1
	<i>p</i>	,000	,081	
	N	419	419	419

* $p < ,01$ anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 18’de sunulduğu üzere dini başa çıkma ile iklim değişikliği endişesi arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($r = .36$, $p > .05$). Dini başa çıkma ile dindarlık pozitif yönde orta düzeyde anlamlı olarak ilişkilidir ($r = .666$, $p < .05$). Bu bağlamda dindarlık arttıkça dini başa çıkmanın arttığı yorumu yapılabilir. Son olarak, iklim değişikliği endişesi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($r = -.085$, $p > .05$). Bu bağlamda iklim değişikliği endişesi puanlarına ait artış ya da azalmanın dindarlık veya dini başa çıkma puanlarıyla ilişkili olmadığı yorumu yapılabilir. . Bu bulgular iklim değişikliği endişesini etkileyen başka değişkenlerin olduğu fikrini akla getirmektedir. Bireylerin genel kaygı düzeyleri, yaşları, kişilikleri, ekonomik düzeyleri, çevre krizlerine tanıklıkları, çevre sorularıyla ilgili bilgi düzeyleri gibi değişkenler burada örnek olarak verilebilir.

3.1. Dindarlığın İklim Değişikliği Endişesi Üzerindeki Etkisi

Dindarlık, çevresel kaygı araştırmalarında en az kullanılan sosyal düzey değişkeni gibi görünmektedir (Schultz ve diğerleri, 2000; Yuchtman-Yaar ve Alkalay, 2007). Çevre sorunlarına dair literatürün dayandığı 'Lynn White tezi' (White, 1962), Yahudi-Hristiyan geleneğinde insanı doğanın efendisi olarak takdim eden batı toplumlarının, doğayı sömürmesinin önünü açtığını hatta teşvik ettiğini iddia eder. Bu nedenle Yahudi-Hristiyanlığa mensup kişilerin çevreye ve çevresel sorunlarla daha az ilgilendiği sonucuna varır. Literatüre baktığımızda çoğunluğu Hristiyan olan ve Kitabı Mukaddesin Tanrı'nın gerçek sözü olduğuna inananların daha düşük çevresel kaygı gösterdiklerine dair bulgular da mevcuttur. Guth ve diğerleri (1995) tarafından İncil'deki literalizme bağlı bir Hristiyan söyleme sahip olmak ile çevresel kaygı arasında negatif bir ilişkiye işaret edilir. (Biel & Nilsson, 2005; Hand & Van Liere, 1984; Eckberg & Blocker, 1989; Greely, 1993; Schultz, Zelezny & Dalrymple, 2000; Truelove, H.B.; Joireman, J. (2009). Radikal dini yönelimler ve küresel ısınma endişesi arasında istatistiksel olarak negatif bir ilişki mevcuttur. (Wood & Vedlitz; 2007) Benzer şekilde daha sık ibadet edenlerin iklim değişikliğinin etkilerini algılama olasılığını düşürdüğü de bulgular arasındadır. (Hamilton ve Keim 2009). Kvaløy ve ark. (2012) dindarlık ve çevreye yönelik endişe arasındaki negatif ilişkiye dair bulguları Amerika Birleşik Devletleri özelinde değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çeker. Güney Kore'de de muhafazakâr dindarlığın iklim değişikliğine yönelik bireysel davranışlar konusunda negatif bir etkisi olduğuna dair araştırma sonuçları mevcuttur. (Kwon, Kim, S., & Lee, 2019).

Bu bulguların aksine Seippel ve Lafferty (1996), İncil'de Tanrı'nın yarattıklarını korumaya davet eden çağrının Hristiyanları çevre hakkında daha fazla endişelendirmeye katkıda bulunabileceğini belirtmektedir. (Woodrum, ; Wolkomir, 1997) Kvaløy ve ark. (2012) dini vecibeleri yerine getirenlerin, dua, meditasyon ve tefekküre zaman ayıranların, Tanrı'yı hayatında önemli bir noktada konumda olduğunu düşünenlerin küresel ısınmaya dair endişelerinin daha güçlü olduğuna dair bulgular sunarlar. Kanagy ve Willits (1993) dini katılımın çevresel kaygı ile olumlu bir ilişkisi olduğunu savunur. Literatürün aksine bir başka araştırmada Amerika Birleşik Devletleri'nde dindar olmak çevreci tutumları olumlu ve anlamlı olarak etkilerken, nüfusun % 91,8'i nin dindar olduğu Fas'ta dindarlık çevreci tutum arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. (Plombon, 2011).

29 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyi içine alan bir çalışmada dindarlık ve çevre kaygısı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. (Melgar ve ark. , 2013). Altı İslam ülkesini (Türkiye, Mısır, Fas, Ürdün, Endonezya, Malezya) içine alan bir başka çalışmada da dindarlık ve

iklim değışikliğı endişesi arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur (Mostafa, 2017; Ergun, & Rivas,2019, Rice, 2006).Yahudi- Hristiyan öğretilerinde ontolojik ve rasyonel olarak doğaya hükmeden batılı insan tasavvuru ile Tanrı'nın mükemmel bir denge ile yarattığı yeryüzünde halife tayin edilen (Kuran 35:39) İslami insan tasavvuru birbirine zıt iki dünya görüşüdür. (Schultz ve diğerleri, 2004; Damad,2000) Dolayısıyla doğaya bakışı da birbirinden farklı bulgular doğuracak şekildedir. İslam ülkelerinde yapılan çalışmalarda dindarlık ve iklim değışikliğı endişesi arasında pozitif bir ilişki olması bu farka işaret edebilir. Tanrı'nın vekilharcı olan müslüman kendisine emanet edilen yeryüzünde dengeyi de sürdürmelidir. (Kamla ve diğerleri, 2006; Hope ve Jones, 2014; Vasi, 2010;) . Mostafa (2017) bu bulgular neticesinde çevresel kaygının İslamiyet'le içkin olduğu ifade eder.

ABD'de yapılan bir başka çalışmada ise dindarlık ve çevre kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. (Dietz, Stern ve Guagnano,1998)

Bu başlık altında ise dindarlık ile iklim değışikliğı endişesi arasındaki etkileşim incelenmekte ve “ *Dindarlık iklim değışikliğı endişesini anlamlı olarak yordar mı?* sorusu sorulmaktadır. Bu doğrultuda gerekli ön koşulların sağlandığı kontrol edildikten sonra bağımlı değışken ile bağımsız değışken arasında basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bu analize ait bulgular aşağıdaki tabloda derlenmiştir.

Tablo 19: Dindarlığın İklim Değişikliği Endişesine Etkisi					
R^2	ΔR^2	β	t	F	p
.085	.007	-.232	-1.751	3.065	.081
Bağımlı Değişken: İklim Değişikliği Endişesi					
Bağımsız Değişken: Dindarlık					
Basit Doğrusal Regresyon Analizi, Enter Metot					

Tablo 19’da görüldüğü üzere bulgular, dindarlık değışkeninin iklim değışikliğı endişesi için anlamlı bir yordayıcı olmadığını ortaya koymaktadır ($F = 3.065$, $p > .05$). . Bununla birlikte dindarlık tek başına, iklim değışikliğı endişesindeki değışimin yaklaşık ,007 açıklamaktadır. Bu

sonuçlar " *H1: İklim değışikliği endişesini ile dindarlık arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezimizi desteklememektedir. Hipotezimi destekler nitelikte İklim değışikliği endişesi ve dindarlık ilişkisi üzerine yapılan çalışmalardan birisi de Searle ve Gow, (2010) tarafından 275 yetişkinin kişilik faktörlerinin yanı sıra çevresel inançları ve dindarlık ilişkisini inceleyen bir araştırma yapılmıştır. Hipotezinde öngördüğünün aksine dindarlık ne bu çalışmada yer alan bireylerin iklim değışikliği konusunda sıkıntı yaşamasını önlemede koruyucu bir faktördür ne de iklim değışikliğinin kıyamet senaryoları ile ilişkilendirildiği versiyonları, dini inana sahip olanlar için sıkıntı duygularını artırmamaktadır. Bu sonucu Avrupa ülkeleri ve Amerika'da yapılan çalışmalara kıyasla Avustralya'nın daha düşük dini bağılığa sahip olması ile açıklamaktadır.

3.2. Dini Başa Çıkmanın İklim Değışikliği Endişesi Üzerindeki Etkisi

Mevcut literatürde iklim değışikliği endişesi ile dini başa çıkma düzeyinin ilişkisini doğrudan ölçen bir araştırmaya rastlanılmamaktadır. Hali hazırdaki çalışmalar dinlerin iklim değışikliğini hafifletme eylemlerini motive etmedeki rolüne odaklanmış durumdadır. Dini başa çıkma ve çevre üzerine yapılan bir diğerk araştırma grubu ise daha çok doğal afetlerin bireylerde yarattığı travmalarla başa çıkma dinin rolünü incelemiştir. Mevcut literatür ışığında iklim değışikliği endişesinin dini başa çıkma etkinliklerine başvurmada bir etkisi olabilir mi? sorusuna cevap aradığımız bu araştırmada iklim değışikliği endişesi ölçülürken katılımcıların onları bekleyen geleceğe dair hissettikleri endişe, yaşanan ve yaşanması muhtemel şiddetli hava olaylarının (afetlerin) yaşattığı endişe, değer verdiği insanları kaybetme ihtimalinin verdiği endişe, iklim değışikliğine karşı çaresizlik hissi ve onunla başa çıkamama endişesinin düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla iklim değışikliğinin endişeye sebep olan muhtemel sonuçları veya iklim değışikliği sonucu yaşanan doğal afetler gibi acı tecrübelerle başa çıkmak amacıyla dini etkinliklere başvurma ilişkisini anlamak için dini başa çıkma alanındaki literatür, çalışmamıza kaynaklık etmiştir.

Son yıllarda yapılan stresli durumlarla başa çıkma kişinin dini inançlarının etkisini araştıran birçok önemli çalışma mevcuttur. (Gorsuch, 1988; Pargament, 1997; Pargament ve diğ., 2000). Bu alanın en önde gelen alışmaları Pargament ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. (Pargament, 1997; Pargament ve diğ., 1990; Pargament ve diğ., 1992; Pargament, Smith, Koenig, ve Perez, 1998). Dini başa çıkma metotları, dini olmayan başa çıkma tarzlarından çok daha isabetli ölçümler yaptığını, dinin başa çıkma mekanizmaları içerisinde benzersiz bir işlevinin olduğu, ruh sağlığı ve iyi oluş üzerine sanılandan çok daha etkili neticeler alındığını vurgulayan Pargament, Koenig ve Perez'in (2000a) belirledikleri dini başa çıkma etkinliklerinin beş ana hedefinden biri

olan kaygıyı azaltma ve teselli sunma iklim değışikliğı endişesi ile başa çıkmada kaygıyı azaltma işlevi görebilir. (Akt: Eryücel, 2013 s. 11)

Klinik psikologlar tarafından uzun araştırmalar sonucunda ortaya konulmuştur ki din insanların acı, trajedi ve kayıp duyguları ile başa çıkmalarına ve bu yaşadıkları zorlu tecrübeleri anlamlandırmalarına yardımcı olan önemli bir değışkendir. (Pargament, 2001). İklim değışikliğinin kasırgalar, sel baskınları, orman yangınları, sıcak hava dalgaları ve kuraklıklar gibi şiddetli hava olaylarını daha akut ve daha sık hale getirdiğı günümüzde insanları bekleyen yakın ve uzak gelecek hakkındaki endişeleri, çaresizliğin yarattığı kaygı ile başa çıkmada da dini etkinlikleri kullanmaları oldukça muhtemeldir.

Birçok insanın ölümüne, maddi ve manevi kayba sebep olan doğal afetler insanlarda önemli ruhsal ve psikolojik sorunlar yaratmaktadır. (Akt. Eryücel, 2013 s. 63; Ursano, Cerise, Demartino, Reissman ve Shear, 2006; Weisler, Barbee ve Townsend, 2006).

2005 yılında Amerika'daki Katrina ve Rita kasırgaları ile alakalı olarak yapılan dini başa çıkma çalışmaları bulgularına göre Newton ve McIntosh (2008) ansızın meydana gelen doğal afetler sonucu yaşanan ölüm ve kayıpların insanlarda yarattığı şok etkisini atlatma sürecinde kişilerin mevcut dini birikimlerinin önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. (Eryücel, 2013 s. 63)

Değer verilen birinin ölümü üzerine başvurulanan psikolojik başa çıkmada en az kullanılan a)problem odaklı başa çıkma (Anderson ve diğ., 2005)., acıyı artıran b)duygu odaklı başa çıkma (NolenHoeksema, 2001; Nolen-Hoeksema, Parker ve Larson, 1994; Nolen-Hoeksema, McBride ve Larson, 1997) ve yas sürecini ıskalayan c)kaçınma beraberinde başka sorunları getirdiğı için (Murphy ve diğ., 1999; Schwab, 1990; Znoj ve Keller, 2002) acı ile başa çıkma sürecinde psikolojik başa çıkmanın yetersizlik yaşadığı ifade edilmektedir.(Akt. Eryücel, 2013 s. 59; Anderson ve diğ. 2005)

Sistematiik bir veri analizinde Becker ve diğ., (2007) "araştırmaların %94'ünün yakının ölümünde dini/manevi inançların pozitif etki gösterdiğini" buldular. Park ve Benore, (2004) ölüm üzerine dini inançların rolü üzerine yapılandırdıkları teorilerinde birçok dinin inanç sisteminde ölümden sonraki hayata dair bir inanç olduğunu ve bu inancın ölüm kaygısını azalttığını, yakının ölümünden sonra bu acıyı iyileştirici etkisinin olduğunu ifade ettiler. (Eryücel, 2013 s. 61)

Literatürde bir yakının kaybı ile din arasında olumlu bir ilişkinin kurulduğı birçok çalışma

(Akt. Eryücel, 2013 s. 60; Videka-Sherman, 1982; Golsworthy ve Coyle, 1999; Cook ve Wimberley, 1983; Klass, 1999; McIntosh ve diğ. 1993; Park ve Cohen, 1993) bize iklim değişikliği endişesine sebep olan iklim değişikliği sonucu değer verilen yakınları kaybetme ihtimalinin verdiği endişenin üstesinden gelmede dini başa çıkma etkinliklerinin kullanılabileceğini gösterir.

Mitchell J.(2003) Güney Carolina'daki çeşitli mezheplerin temsilcisi Hristiyan din adamlarından oluşan bir örneklem grubu ile duanın çevresel afetlerle başa çıkmada şu üç fonksiyonunu araştırdı. 1) İnsanların sıkıntıya dayanmasına ve hayatta kalmasına yardımcı olmak 2) Gelecekteki olumsuz olaylardan korunma hissi sağlamak ve 3) gelecekteki felaketler önleyebileceğine inanmak. (Sachdeva, S. (2016 s.18). Neredeyse tüm mezheplerin çoğunluğunun görüşü, duanın önleyici değil, koruyucu ve/veya tamamlayıcı bir felaket müdahalesi olarak yararlı bir dini başa çıkma etkinliği olduğu ifade edilmiştir. *“Kendi kendine yardım edenlere cennet yardım eder” sözünü anımsatan katılımcılar duanın aynı zamanda insan eylemi gerektirdiğini ve tek başına duanın bir şeyi değiştirmediğini belirtmişlerdir. Dua, tehlike kaybını azaltmak için yapılması gereken diğer eylemlerin tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Genel görüş, Tanrı'nın kayıpları azaltmak için -kaynaklar, akıl, deneyim- birçok armağanı zaten sağladığıdır ve bunları uygun şekilde kullanmak insanların sorumluluğundadır. Dua, tehlikeler için bir 911 düşmesi değildir. ”* Sonuçlar, mezhepler arasında sebat için geniş bir destek olduğunu, koruma olarak duanın belirli şartlar altında destek gördüğünü ve önleme olarak duanın bazı daha köktenci muhafazakâr din adamları dışında çok az destek aldığını gösteriyor.

İnsanlar genellikle felaketi anlamaya çalışırken kendilerini kozmolojik olana yönlendirilmiş bulurlar. Din içinde travmatik olaylara açıklama bulur ve anlam yüklerler (Lachman ve Bonk 1960; Dynes ve Yutzy 1965; Lifton ve Olson 1976; Gibbs 1989; Davis ve Wall 1992). Afet müdahalesinde olay sonrası dini katılım da oldukça yaygındır (Smith 1978) Farklı mezheplerden birçok din adamı arasında inançlarının onları felaket karşısında proaktif olmaya yönlendirdiğine dair bir ittifak söz konusudur. Kutsal Kitap duanın bir başa çıkma olarak yararlı olduğunu belirtmekle kalmaz, aynı zamanda ihtiyaç zamanlarında (özellikle de felaketlerde) başkalarıyla ilgilenmeyi zorunlu kılar ve Tanrı'nın yarattığı bir parça olarak yeryüzüne özen göstermek tüm inananların sorumluluğudur. (Akt. Mitchell, J. T. 2003 s. 20-26).

Schmuck (2000) araştırmasında, Bangladeşli dindar Müslüman katılımcıların, doğal afet ve felaketleri yaratanın Allah olduğuna inananların, onu ortadan kaldıracak olanın da Allah olacağına olan inançları nedeniyle bir kıyamet ve umutsuzluk duygusundan kaçınabildiklerini buldu. (Sachdeva, S. 2016 s.18)

Bazı çalışmalar hayatta daha ulvi bir amaca ve dindarlığın diğer “olumlu” boyutlarına sahip olduklarını fark eden katılımcıların daha az travma sonrası stres bozukluğu belirtileri ve daha yüksek olumlu duygular sergilediklerini göstermiştir (Feder ve ark., 2013). Bu bulgular iklim değişikliğinin yaşattığı veya yaşatması muhtemel birçok felaketin insanlarda meydana getirdiği endişe ile başa çıkmada da dini etkinliklere başvurulabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, diğer çalışmalar, dini inançların doğal afetlere uyumu engellediği durumlar olabileceğini de belirtmektedir (Feder ve diğerleri, 2013; Stratta ve diğerleri, 2012). Dini metinlerde tasvir edilen felaket sahneleri ve kıyamet anlatıları bir felaket veya afet durumunda kişilerce işlenen bir günah nedeniyle ceza olarak yorumlanabileceği dolayısıyla olumsuz bir dini başa çıkma etkisinin de görülebileceği ifade edilmelidir. Ancak Amerika'da yapılan araştırmalar, insanların olumsuz dini başa çıkmadan çok olumluyu kullanma olasılığının daha yüksek olduğunu bulmuştur (Pargament ve diğerleri 1998; Cotton ve diğerleri 2006).

Bu başlık altında dini başa çıkma ile iklim değişikliği endişesi arasındaki etkileşim incelenmekte ve “ dini başa çıkma iklim değişikliği endişesini anlamlı olarak yordar mı? sorusu sorulmaktadır. Bu doğrultuda gerekli ön koşulların sağlandığı kontrol edildikten sonra bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bu analize ait bulgular aşağıdaki tabloda derlenmiştir.

Tablo 20: Dini Başa Çıkmanın İklim Değişikliği Endişesine Etkisi					
R^2	ΔR^2	β	t	F	p
.036	.001	.159	.741	.550	.459
Bağımlı Değişken: İklim Değişikliği Endişesi					
Bağımsız Değişken: Dini Başa Çıkma					
Basit Doğrusal Regresyon Analizi, Enter Metot					

Tablo 20’de görüldüğü üzere bulgular, dini başa çıkma değişkeninin iklim değişikliği endişesi için anlamlı bir yordayıcısı olmadığını ortaya koymaktadır ($F = .550$, $p > .05$). . Bununla birlikte dindarlık tek başına, iklim değişikliği endişesindeki değişimin yaklaşık % 1’sini ($\Delta R^2 = .001$) açıklamaktadır. "H2: İklim değişikliği endişesi ile dini başa çıkma arasında anlamlı bir ilişki vardır." hipotezimiz desteklenmemiştir. Örneklem grubunun iklim değişikliği hakkında bilgi düzeyi, kavramsal çerçevenin genişliği, örneklemin iklim değişikliği etkilerini travma

yaratacak düzeyde hissetmemesi iki değişken arasında ilişki kurulamamasının muhtemel sebeplerinden bazıları olabilir.

3.3. Dindarlığın Dini Başa Çıkma Üzerindeki Etkisi

Dini başa çıkma "dini inanç ve davranışların, dini kültürel değerlerin hayatta sıkıntılı durumların getirdiği olumsuz duygusal sonuçların engellenmesi veya hafifletilmesi, anlamın korunması veya dönüştürülmesi ve problem çözümünün kolaylaştırılması" olarak tanımlanır. (Akt: Ayten 2012 s.107; Koenig, Pargament ve Nielson 1998 s :513; Amer ve ark,2008: 70)Dindar bir bireyin geleceğe ve geçmişe dair beklenti ve yaşantılarını şekillendiren din ile olumsuz durumları anlamlandırmaya çalışırken başvurduğu dini başa çıkma etkinlikleri iç içedir. Dua etmek, ibadet etmek, tefekkür etmek, Kur'an-i Kerim okumak, tevekkül etmek gibi dini unsurlar dini başa çıkma etkinlikleri olarak başvurulan sağaltıcı mekanizmalardır. Dolayısıyla araştırmamızda dindarlık ve dini başa çıkma ilişkisinin öngörüldüğü "*H3: Dini başa çıkma ile dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.*" hipotezi test edilmektedir.

Mevcut literatürde dindarlığın hayra yorma, sabır, tevekkül, tevbe, dua, merhamet vb. olumlu dinî başa çıkma etkinliklerini kullanma eğilimini artırdığı tespit edilmiştir. (Akt. Ayten, 2012 s.94; Klaassen, McDonald, & James, 2006 s.112-113; Pargament, Ano, G. G., & Wachholtz, 2005 s.485-6; Topuz ,2003 :119-120)

Bu başlık altında dini başa çıkma ile dindarlık arasındaki etkileşim incelenmekte ve “dini başa çıkma dindarlığı anlamlı olarak yordar mı?” sorusu sorulmaktadır. Bu doğrultuda gerekli ön koşulların sağlandığı kontrol edildikten sonra bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bu analize ait bulgular aşağıdaki tabloda derlenmiştir.

Tablo 21: Dindarlığın Dini Başa Çıkma Üzerine Etkisi					
R^2	ΔR^2	β	t	F	p
.666	.443	.414	18.225	332.147	.000
Bağımlı Değişken: Dini Başa Çıkma					
Bağımsız Değişken: Dindarlık					
Basit Doğrusal Regresyon Analizi, Enter Metot					

Tablo 21’de görüldüğü üzere bulgular, dindarlığın dini başa çıkmayı pozitif yönde orta düzeyde anlamlı olarak yordadığını bildirmektedir ($t = 18.225$, $p < .05$). Buna göre dindarlıktaki bir puan artış dini başa çıkmadaki .443’lük bir artışa denk gelmektedir. . Bununla birlikte dindarlık tek başına, dini başa çıkma değişkenindeki değişimin yaklaşık % 44’ünü ($\Delta R^2 = .443$) açıklamaktadır. Bu bağlamda, bireylerin dini olarak problemlerle başa çıkmaları üzerinde dindarlık faktörünün önemli bir değişken olduğu ifade edilebilir. Diğer bir deyişle, dindarlar günlük yaşamdaki sorunlarla dini olarak başa çıkma eğilimli oldukları ifade edilebilir. Bulgular neticesinde " *H3: Dini başa çıkma ile dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.*" desteklenmiştir.

V. BÖLÜM
SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada yetişkinlerde iklim değişikliği endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık arasındaki ilişkisi ve etkileşim incelenmiştir. Bununla beraber araştırmaya yetişkinlerin iklim değişikliği endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık eğilimlerinde cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve sahip olunan çocuk sayısı gibi sosyo-demografik değişkenlerin rolü de dâhil edilmiştir. Araştırma ilişkisel tarama modeline uygun olarak çevrimiçi anket tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Anket formunda kişisel bilgi formu, iklim değişikliği endişesi ölçeği, olumlu dini başa çıkma ölçeği ve bireysel dindarlık ölçeğine yer verilmiştir. Buna göre 440 kişiden oluşan katılımcıların (%63) 279' u kadın, 161'i (%36) erkektir. Çalışma grubunun % 65.5 (288 kişi) evlilerden, %33 'ü (145 kişi) bekârlardan oluşmaktadır. Araştırma grubunun büyük çoğunluğunu % 64,5 (284 kişi) ile lisans mezunları oluşturmaktadır. Onları sırasıyla lisansüstü eğitim mezunları (130 kişi, %29,5), ortaokul veya lise mezunları (20 kişi, %4,5) ve ilkokul mezunları (6 kişi, %1,4) izlemektedir. Araştırma grubunun % 43,2 (190 kişi) 'si çocuk sahibi değilken, %11,4 (50 kişi) 'ü 1 çocuk sahibi, % 23,2 (102 kişi) 'si 2 çocuk sahibi % 22,3 (98 kişi) üç ya da daha fazla çocuğa sahiptir.

Araştırmada genel olarak “yetişkinlerin, cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve sahip olunan çocuk sayısı ile iklim değişikliği endişesi, dinî başa çıkma ve dindarlık düzeyleri arasında ilişki var mıdır?” ve "yetişkinlerde iklim değişikliği endişesi, dindarlık ve dini başa çıkma arasındaki ilişki nasıldır? " sorularına cevap aranmıştır. Bağımsız değişkenler (demografik özellikler) ile iklim değişikliği endişesi, dinî başa çıkma ve dindarlık arasındaki ilişkileri tespit etmek için, t-test, ANOVA ve Pearson korelasyon katsayılarından, iklim değişikliği endişesi, dinî başa çıkma ve dindarlık arasındaki ilişkilerin incelenmesinde ise Pearson Korelasyon katsayılarıyla birlikte regresyon analizinden faydalanılmıştır.

Öncelikle iklim değişikliği endişesi, dinî başa çıkma ve dindarlık ile cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve sahip olunan çocuk sayısı gibi demografik faktörler arasındaki ilişkiler ve gruplar arası farklar tespit edilmiştir. Yapılan mukayeselerde iklim değişikliği endişesinde cinsiyetin önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Kadın ve erkeklerin farklı düzeyde iklim değişikliği endişesi taşıdıkları söylenebilir. Kadınlara ait ortalamanın (M=30.91) ve erkeklere ait ortalamadan (M=28.45) yüksek olduğu görülmektedir. Gruplar arasındaki ortalama farklılığı istatistiki açıdan anlamlıdır ($p < .05$). Buna göre kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek düzeyde iklim değişikliği endişesi yaşadıkları söylenebilir. Buradan hareketle "*H4: Kadınların iklim değişikliği endişesi erkeklere göre anlamlı derecede yüksektir.*" şeklindeki hipotezimizin

desteklendiği söylenebilir. Literatürdeki birçok araştırma sonucunda olduğu gibi bulgularımız kadınların dindarlık düzeyinin erkeklere oranla yüksek olduğuna işaret etmektedir. Dindarlık ile cinsiyet ilişkisinde erkeklere ait dindarlık ortalaması 27.06 iken kadınlara ait dindarlık ortalaması 25.98'dir. Cinsiyete göre dindarlık düzeyi anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($t = 8.07, p < .05$). Buna göre erkeklerin kadınlara kıyasla dindarlık düzeylerinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu ifade edilebilir. Bu bulgular "*H9: Kadınların dindarlık düzeyi erkeklere göre yüksektir.*" hipotezini desteklemiştir. Cinsiyet ve dini başa çıkma etkinliklerini kullanma ilişkisine ait bulgulara erkeklerin dini başa çıkma ortalamaları 25.33 iken kadınların dini başa çıkma ortalamaları 25.32'dir. Buna göre cinsiyete göre dini başa çıkma anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($t = .003, p > .05$). Bu bağlamda kadın ve erkeklerin dini başa çıkma düzeylerinin istatistiksel açıdan birbirinden farksız olduğu ifade edilebilir. Bulgular "*H14: Kadınlar dini başa çıkma etkinliklerini erkeklere göre daha fazla kullanır.*" şeklindeki hipotezimizi desteklememiştir.

Yetişkinlerin yaşları ile iklim değişikliği endişe düzeyleri arasındaki ilişki literatürü de destekleyecek şekilde yaş ilerledikçe iklim değişikliği endişe düzeyinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ergenlerin iklim değişikliği endişesi ortalaması 30.75, ilk yetişkinlerin iklim değişikliği endişesi ortalaması 30.31, orta yetişkinlerin iklim değişikliği endişesi ortalaması 29.15 ve son olarak ileri yetişkinlerin iklim değişikliği endişesi ortalaması 29.85'dur. Tek yönlü ANOVA testi sonucuna göre en az iki grup arasında yaş aralığına göre iklim değişikliği endişe puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = .377, p > .05$). Buradan hareketle "*H5: Yaş ilerledikçe iklim değişikliği endişesini azalmaktadır.*" hipotezimiz mevcut bulgular ve literatürdeki bazı sonuçlarla da benzer niteliktedir. Yaş ve dindarlık arasındaki ilişki incelendiğinde ergenlerin dindarlık ortalaması 25.50, ilk yetişkinlerin dindarlık ortalaması 25.68, orta yetişkinlerin dindarlık ortalaması 26.23 ve son olarak ileri yetişkinlerin dindarlık ortalaması 28.41'dir. Tek yönlü ANOVA testi sonucuna göre en az iki grup arasında yaş grubuna göre dindarlık puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = .10.510, p < .05$). İleri yetişkinler ergenler ve ilk yetişkinlere kıyasla daha yüksek dindarlık düzeylerine sahiptir ($p < .05$). Bulgular araştırmanın "*H10: Yetişkinlerde yaş ilerledikçe dindarlık düzeyi artmaktadır.*" hipotezini desteklemektedir. Katılımcıların yaş ve dini başa çıkma eylemleri arasında da anlamlı bir ilişki kurulmuş, ergenlerin dini başa çıkma ortalaması 24.41, ilk yetişkinlerin dini başa çıkma ortalaması 25.06, orta yetişkinlerin dini başa çıkma ortalaması 25.21 ve son olarak ileri yetişkinlerin dini başa çıkma ortalaması 26.28'dir. Tek yönlü ANOVA testi sonucuna göre en az iki grup arasında yaşa göre dini başa çıkma puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = 6.014, p < .05$) Bulgulara göre "*H15: Yaş ilerledikçe dini başa çıkma etkinliklerini kullanma sıklığı artar.*" desteklenmiştir.

Medeni durum ve iklim değışikliğı endişesi arasındaki ilişki incelendiğinde bekar ve evlilerin iklim değışikliğı endişelerinin istatistiksel açıdan farksız olduğu ifade edilebilir. Buradan hareketle, literatürün aksine araştırma sonuçları "*H7: İklim değışikliğı endişesi ile medeni durum arasında anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezini desteklememektedir. Yine medeni duruma göre dindarlık düzeyleri de anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Buradan hareketle, "*H12: Medeni durum ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır. Evliler, bekârlara göre daha yüksek dindarlık ortalamasına sahiptir.*" hipotezimiz desteklenmemiştir. Medeni duruma göre dini başa çıkma düzeyleri anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($t = -3.82, p < .05$). Bu bağlamda evlilerin dini başa çıkma düzeylerinin bekârlara kıyasla anlamlı olarak daha yüksek olduğu söylenebilir. "*H17: Medeni durum ile dini başa çıkma etkinliklerini kullanmak arasında anlamlı bir ilişki vardır.*" hipotezi desteklenmektedir.

Eğitim ve iklim değışikliğı endişesi düzeyleri arasında literatürün aksine anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Eğitim durumuna göre dindarlık puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = 6.537, p < .05$). Buna göre lisansüstü eğitiminde olanların diğer kademelere kıyasla dindarlık düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır ($p < .05$). Bu araştırmanın "*H11: İlkokul-ortaokul ve lise mezunları üniversite ve lisansüstü mezunlarına nazaran daha dindardırlar.*" hipotezi Tablo 13'teki bulgular ile desteklenmiştir. Eğitim durumuna göre dini başa çıkma puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır. ($F = 4.123, p < .05$). "*H18: Eğitim düzeyi ile dini başa çıkma etkinliklerini kullanma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.*" desteklenmiştir.

Çocuk sahibi olmak ve iklim değışikliğı endişesi seviyesi arasındaki ilişki incelendiğinde çocuğı olmayanların iklim değışikliğı endişesi ortalaması 31, bir çocuğı olanların iklim değışikliğı endişesi ortalaması 31,3 iki çocuğı olanların iklim değışikliğı endişesi ortalaması 29.2 ve son olarak üç veya daha fazla çocuğı olanların iklim değışikliğı endişesi ortalaması 27,54'dir. Tek yönlü ANOVA testi sonucuna göre en az iki grup arasında çocuk sayısına göre iklim değışikliğı endişesi puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = 2.856, p < .05$). Buna göre, üç veya daha fazla çocuğı sahip olanlar tutarlı olarak diğer gruplarda daha düşük iklim değışikliğı endişesine sahiptir. "*H8: İklim değışikliğı endişesi ile ebeveyn olmak arasında anlamlı bir ilişki vardır.*" hipotezimiz bu bulgular ışığında desteklenmektedir. Çocuk sayısı ve dindarlık karşılaştırmasında çocuk sayısına göre dindarlık puanları anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = 21.105, p < .05$). Üç veya daha fazla çocuğı sahip olanlar çocuğı olmayanlar ve bir çocuğı olanlara kıyasla anlamlı olarak daha yüksek düzeyde dindarlığa sahip olduğu söylenebilir ($p < .05$). Bu bulgular "*H13: Ebeveyn olmak ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.*"

hipotezimizi destekler niteliktedir. Çocuk sayısına göre dini başa çıkma puanları da anlamlı olarak farklılaşmaktadır ($F = 10.753, p < .05$). Buna göre, üç veya daha fazla çocuğa sahip olanlar çocuğu olmayanlara kıyasla anlamlı olarak daha yüksek düzeyde dini başa çıkma düzeyine sahiptir ($p < .05$). "H16: Ebeveyn olmak ile dini başa çıkma etkinliklerini kullanmak arasında anlamlı bir ilişki vardır." hipotezimiz desteklenmiştir.

Araştırmada iklim değişikliği endişesi, dini başa çıkma ve dindarlık ile demografik faktörler arasındaki ilişkilerden sonra iklim değişikliği ve dindarlık ile dini başa çıkma arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Pearson Analizinde elde edilen değerlere göre, dini başa çıkma ile iklim değişikliği endişesi arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($r = .36, p > .05$). Dini başa çıkma ile dindarlık pozitif yönde orta düzeyde anlamlı olarak ilişkilidir ($r = .666, p < .05$). Bu bağlamda dindarlık arttıkça dini başa çıkmanın arttığı yorumu yapılabilir. Son olarak, iklim değişikliği endişesi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($r = -.085, p > .05$). Bu bağlamda iklim değişikliği endişesi puanlarına ait artış ya da azalmanın dindarlık veya dini başa çıkma puanlarıyla ilişkili olmadığı yorumu yapılabilir.

Sonuç olarak mevcut araştırmada iklim değişikliği endişesi, dindarlık ve dini başa çıkma temel değişkenleri ile sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiye dair hipotezlerin çoğunu destekler nitelikte bulgular elde edilmesine rağmen, değişikliği endişesi, dindarlık ve dini başa çıkma ilişkisine dair hipotezler doğrulanamamıştır. Bu bulgular iklim değişikliği endişesini etkileyen başka değişkenlerin olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bireylerin genel kaygı düzeyleri, yaşları, kişilikleri, ekonomik düzeyleri, çevre krizlerine tanıklıkları, yaşadıkları bölge, çevre sorularıyla ilgili bilgi düzeyleri gibi değişkenler burada örnek olarak verilebilir.

Katılımcıların iklim değişikliği hakkında yaşadığı kavramsal kargaşa ve bilgi düzeyi eksikliği bu ilişkinin kurulamamasının sebeplerinden olabilir. Yerli ve yabancı literatürde çevre ve dindarlık üzerine çalışmalar yapılmış olsa bile doğrudan iklim değişikliğine dair yaşanan endişenin muhtemel olumsuz sonuçları ile başa çıkmada dini başa çıkma etkinliklerinin kullanılma sıklığını araştıran bir çalışma olmaması nedeniyle konusu ile farklılaşmaktadır. İleri de iklim değişikliği endişesi ve din ilişkisi üzerine yapılacak araştırmalara şu önerilerde bulunulabilir:

Yurt dışında çocuk ve gençlerin iklim değişikliği algı ve endişe düzeyinin araştırıldığı çalışmalar olmakla beraber ülkemizde din ile ilişkilendirilmiş bir çalışma yapılmamıştır. İklim değişikliğinin olası sonuçları itibari ile dezavantajlı grupların başında gelen çocuk örneklem grubunun tanrı ve evren tasavvuru ile iklim değişikliğine dair taşıdıkları endişeler üzerine bir

araştırma yapılabilir.

Çevre müttehassıslarının iklim değışikliğı endişe düzeyleri ile dindarlık ve dini başa çıkma pratikleri bir başka araştırmanın konusu olabilir. Değışken olarak bilgi düzeyinin de ölçüldüğü bu çalışma mevcut çalışmamızın sınırlılıklarından uzak olarak temel değışkenler arasında anlamlı ilişkiler kurma potansiyeline sahiptir.

Medya ve politik söylemlerde hâkim olan dil ve üslubun iklim değışikliğı endişesini artırmadaki etkisi ve dini söylemin söz konusu endişeye olan etkisi de konunun araştırmaya değeri bir yönüdüür.

KAYNAKÇA

- Aasen, M. (2017). The polarization of public concern about climate change in Norway. *Climate Policy*, 17(2), 213–230. <https://doi.org/10.1080/14693062.2015.1094727>
- Abanoz, S. (2020). Türkiye’de yapılan ‘dinî başa Çıkma’Konulu araştırmalar hakkında bir değerlendirme. *Eskiyeni*, (40), 407-429.
- Abdul-Wahab, S. A., & Abdo, J. (2010). The effects of demographic factors on the environmental awareness of Omani citizens. *Human and Ecological Risk Assessment: An International Journal*, 16(2), 380–401. <https://doi.org/10.1080/10807031003670410>
- AĞIRALAN, E., & Sadioğlu, U. (2021). İklim değişikliği farkındalığı ve toplum bilinci: İstanbul örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 627-654.
- Aguilar M., Vefaie ve Abiari M., (2007), “Coping Response Inventory: Assessing Coping among Iranian college students and introductory development of an adapted Iranian Coping Response Inventory (CRI)”, *Mental Health, Religion&Culture*, c. 10, sayı: 5, s. 499;
- Akçakaya, A., Sümer, U. M., Demircan, M., Demir, Ö., Atay, H., Eskioğlu, O. ve Çukurçayır, F. (2015). Yeni senaryolar ile türkiye iklim projeksiyonları ve iklim değişikliği. *Meteoroloji Genel Müdürlüğü*, Ankara
- Akdoğan, A. (2002). *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Akgemik, F. Z. (2019). Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinde Dini Başa Çıkma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Aksay, C. S., Ketenoğlu, O., & Kurt, L. (2005). Küresel ısınma ve iklim değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Dergisi*, 29-41.
- Akyüz, A. (2019). YAŞAMSAL BİLİNMEZLİK: İKLİM KRİZİ VE GIDA (A Vital Obscurity: Climate Crisis and Food). *Toplum Ve Hekim*.34(5), 348-355
- Albrecht, G. (2005). 'Solastalgia'. A new concept in health and identity. *PAN: Philosophy Activism Nature*, (3), 41-55.
- ALPAN-ATAMER, S. (2008), “İklim Değişikliğine İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye”,

TMMOB İklim Değişikliği Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 13-14 Mart Ankara, 337-357.

ARAS, B. B., & DEMİRCİ, K. (2020). İklim değişikliğinin insan sağlığı üzerindeki psikolojik etkileri. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 77-94.

Arcanjo, M. (2019). *Eco-anxiety: mental health impacts of environmental disasters and climate change*. Washington DC: A Climate Institute Publication. Preuzeto, 6, 2019.

Arnocky S, Dupuis D, Stroink ML (2012) Environmental concern and fertility intentions among Canadian university students. *Popul Environ* 34(2):279–292

Arslan, H. (2011). Dindarlık boyutları, algıları ve uygulamaları. Hikmet Yurdu: Düşünce–Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 4(7), 39-61.

Ayten, A. (2009). *Prososyal davranışlarda dindarlık ve empatinin rolü* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

Ayten, A. (2010 a) *Empati ve Din: Türkiye’de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık

Ayten, A. (2010b). ‘Sahip Olma’mı ‘Emanet Görme’mi?-Çevre Bilinci ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 203-233.

Ayten, A. (2012). *Tanrı’ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psikososyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık

Ayten, A. (2014a). Din ve Sağlık: Bireysel Dindarlık, Sağlık Davranışları ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(3), 7-31.

Ayten, A. (2014b) *Erdeme Dönüş: Psikoloji ve Muthuluk Yolu*. İstanbul: İz Yayıncılık

Ayten, A., & Hussain, A. (2017). The Relationship between Religiosity, Environmental Orientation and Environmental Behaviors: An Empirical Study with Turkish and British Muslim Samples. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53(53), 27-44.

Ayten, A., & Yıldız, R. (2016). DİNDARLIK, HAYAT MEMNUNİYETİ İLİŞKİSİNDE DİNİ BAŞA ÇIKMANIN ROLÜ NEDİR? EMEKLİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA. *Dinbilimleri Journal*, 16(1).

- Ayten, A., Öztürk E., Göcen G., Sevinç K., (2012). Dini başa çıkma, şükür ve hayat memnuniyeti ilişkisi: hastalar, hasta yakınları ve hastane çalışanları üzerine ampirik bir araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(2), 45-79.
- BAHADIR, A.(2018) İnsanın Anlam Arayışı ve Din Logoterapik Bir Araştırma, 4.Baskı., İstanbul: İnsan Yayınları
- Balcı, F. A. (2017). Dindarlığın evlilik doyumu üzerindeki etkileri ve değerlerin, dindarlık ve evlilik doyumu ilişkisi üzerindeki arabulucu rolü. *Yayınlanmamış doktora tezi*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ballew MT, Marlon JR, Maibach EW, Gustafson A, Goldberg MH, Leiserowitz A. 2018. Americans are more worried about global warming and show signs of losing hope. Rep., Yale Progr. Clim. Change Commun., Yale Univ., George Mason Univ., New Haven, CT
- Baloch, S. (2022) [Pakistan declares floods a 'climate catastrophe' as death toll tops 1,000](https://www.theguardian.com/world/2022/aug/28/pakistans-south-braces-for-deluge-as-death-toll-from-floods-tops-1000) *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2022/aug/28/pakistans-south-braces-for-deluge-as-death-toll-from-floods-tops-1000> (28 Ağustos 2022)
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173–1182. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.51.6.1173>
- Baynal, F. (2015). Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Gore İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 206-231.
- Benson, E. (2008), “Society’s grand challenges: insights from psychological science, global climate change”, available at: www.apa.org/science/GC-ClimateChange-small.pdf
- Berry, H. L., Waite, T. D., Dear, K. B., Capon, A. G., & Murray, V. (2018). The case for systems thinking about climate change and mental health. *Nature climate change*, 8(4), 282-290.
- Biel, Anders & Andreas Nilsson (2005). Religious values and environmental concern: Harmony and detachment. *Social Science Quarterly* 86(1): 178–191.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. (2002). *İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi*, 33.

- Blocker, T. J., & Eckberg, D. L. (1997). Gender and environmentalism: Results from the 1993 general social survey. *Social Science Quarterly*, 78(4), 841–858.
<https://www.jstor.org/stable/42863735>
- Bodur, M., & Sarigöllü, E. (2005). Environmental sensitivity in a developing country: Consumer classification and implications. *Environment and Behavior*, 37(4), 487–510.
<https://doi.org/10.1177/0013916504269666>
- Böhm, G. (2003). Emotional reactions to environmental risks: Consequentialist versus ethical evaluation. *Journal of environmental psychology*, 23(2), 199-212.
- Borkovec, T., Robinson, E., Pruzinsky, T., ve DePree, J. A. (1983). Preliminary exploration of worry: Some characteristics and processes. *Behaviour Research and Therapy*, 21(1), 9-16. [https://doi.org/10.1016/0005-7967\(83\)90121-3](https://doi.org/10.1016/0005-7967(83)90121-3)
- Bourque, F., & Cunsolo Willox, A. (2014). Climate change: the next challenge for public mental health?. *International Review of Psychiatry*, 26(4), 415-422.
- Broecker, W. (1975) "Climatic Change: Are We on the Brink of a Pronounced Global Warming?" *Science*, vol. 189 460-463.
- Çamur, D. ve Vaizoğlu, S. A. (2007). Çevreye ilişkin önemli toplantı ve belgeler. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(4), 297-306.
- Cankardaş, S. ve Sofuoğlu, Z. (2021). İklim değişikliği ve birey üzerindeki etkilerinin gözden geçirilmesi. *Nesne*, 9(19), 139-146. DOI: 10.7816/nesne-09-19-11
- Carmichael, J. T., & Brulle, R. J. (2018). Media use and climate change concern. *International Journal of Media & Cultural Politics*, 14(2), 243–253.
https://doi.org/10.1386/macp.14.2.243_7
- Cirhinlioğlu, Z., Ü. Ok, ve F. G. Cirhinlioğlu. (2013). *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Clayton, S. (2020). Climate anxiety: Psychological responses to climate change. *Journal of anxiety disorders*, 74, 102263.
- Clayton, S., & Karazsia, B. T. (2020). Development and validation of a measure of climate change

- anxiety. *Journal of Environmental Psychology*, 69, 101434.
- Clayton, S., Manning, C. M., Speiser, M., & Hill, A. N. (2021). *Mental Health and Our Changing Climate: Impacts, Inequities, Responses*. Washington, D.C.: American Psychological Association, and ecoAmerica.
- Clayton, S.; Manning, C.M.; Krygsman, K.; Speiser, M. *Mental Health and Our Changing Climate: Impacts, Implications, and Guidance*; American Psychological Association, and ecoAmerica: Washington, DC, USA, 2017.
- Clifford T. M., *Psikolojiye Giriş*, ed. Rükzan Eski Sirel Karakaş, 23. Konya: Eğitim Yayınları, 2019, s. 298.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cook, J., Nuccitelli, D., Green, S. A., Richardson, M., Winkler, B., Painting, R., ... & Skuce, A. (2013). Quantifying the consensus on anthropogenic global warming in the scientific literature. *Environmental research letters*, 8(2), 024024.
- Cotton, S., Puchalski, C. M., Sherman, S. N., Mrus, J. M., Peterman, A. H., Feinberg, J., et al. (2006). Spirituality and religion in patients with HIV/AIDS spirituality and religion in patients with HIV/AIDS. *Journal of General Internal Medicine*, 21, S5–S13. doi:[10.1111/j.1535-1497.2006.00642.x](https://doi.org/10.1111/j.1535-1497.2006.00642.x).
- Crona, B., Wutich, A., Brewis, A. & Gartin, M. (2013). Perceptions of climate change: Linking local and global perceptions through a cultural knowledge approach. *Climatic Change*, 119(2), 519-531. doi: 10.1007/s10584-013-0708-
- Cunsolo A, Ellis NR. 2018. Ecological grief as a mental health response to climate change-related loss. *Nat. Clim. Change* 8(4):275–81
- Damad M. (2000). *A Discourse on Nature and Environment*, Tehran: *Department of Environment*
- De Rose A, and Testa MR (2015) Climate change and reproductive intentions in Europe. In Italy in a European Context: Research in Business, Economics, and the Environment, Donatella Strangio and Giuseppe Sancetta (eds), 194–212. Palgrave Macmillan UK

- Demir, M. (2017). Dindarlık – Yardımseverlik İlişkisi (Malatya Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE.
- Doğan, M. (2016). Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynler ile Sağlıklı Çocuk Sahibi Ebeveynlerin Dinî Başa Çıkma, Umut ve Sabır Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 5(8).
- Doherty, T. J., & Clayton, S. (2011). The psychological impacts of global climate change. *American Psychologist*, 66(4), 265.
- Eckberg, Douglas L & T Jean Blocker (1989). Variations of religious involvements and environmental concerns: Test- ing the Lynn White thesis. *Journal for the Scientific Study of Religion* 28(4): 509–517.
- Ekholm, S., & Olofsson, A. (2017). Parenthood and worrying about climate change: The limitations of previous approaches. *Risk Analysis*, 37(2), 305–314. <https://doi.org/10.1111/risa.12626>
- Elifoğlu Çurum, E. (2015). Dindarlık ve İş Stresi İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE.
- Encyclopedia of Psychology, 2000, <https://www.apa.org/topics/anxiety>
- Ergun, S. J., & Rivas, M. F. (2019). The effect of social roles, religiosity, and values on climate change concern: An empirical analysis for Turkey. *Sustainable Development*, 27(4), 758-769.
- Eryücel, S. (2013). Yaşam olayları ve dini başa çıkma. *Doktora Tezi*, Ankara : Ankara Üniversitesi SBE.
- Etkin, D. & Ho, E. (2007). Climate change: Perceptions and discourses of risk. *Journal of Risk Research*, 10(5), 623-641. doi: 10.1080/13669870701281462s.519-531).
- Farmer, G. T., & Cook, J. (2013). Climate change science: a modern synthesis: Volume 1-The physical climate (Vol.1). Springer Science & Business Media.
- Feder, A., Ahmad, S., Lee, E. J., Morgan, J. E., Singh, R., Smith, B. W., ... Charney, D. S. (2013). . *Journal of Affective Disorders*, 147(1–3), 156–163.

- Fiori, K. L., E. E. Brown, K. S. Cortina ve T. C. Antonucci. (2006). Locus of Control as a Mediator of the Relationship Between Religiosity and Life Satisfaction: Age, Race, and Gender Differences. *Mental Health, Religion & Culture*. 9.3, 239-263.
- Fisher, A. (2016). Going deep: A review of environmental melancholia: Psychoanalytic dimensions of engagement by Renee Lertzman. *Ecopsychology*, 8(4), 222-227.
- Francis, L. (1997). The psychology of gender differences in religion: A review of empirical research. *Religion*, 27, 81–96.
- Fritze, J.G., Blashki, G.A., Burke, S. and Wiseman, J. (2008), “Hope, despair and transformation: climate change and the promotion of mental health and wellbeing”, *International Journal of Mental Health Systems*, Vol. 2 No. 13, available at: www.ijmhs.com/content/2/1/13
- G. Mahmoudi, A.G. Ebadi ve H. Akbarzadeh,(2007) “Religious Coping and Anxiety in Students of Islamic Azad University-Sari Branch, 1999-2000”, *World Applied Sciences Journal*, c. 2, sayı: 4; s. 366.
- Galip, A. (2006). Küresel ısınma, nedenleri ve sonuçları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46(2), 29-43
- Gallup Research Center web sayfasından erişildi: <https://news.gallup.com/poll/234314/global-warming-age-gap-younger-americans-worried.aspx> (25 Eylül 2022)
- Gallup, G. J., & Lindsay, D. M. (1999). *Surveying the religious landscape. Trends in the US*. Harrisburg: Morehouse pub.
- Gelissen, J. (2007). Explaining popular support for environmental protection: A multilevel analysis of 50 nations. *Environment and Behavior*, 39(3), 392–415. <https://doi.org/10.1177/0013916506292014>
- Genç, H. (2020). Zorlu yaşam olayları ve dini başa çıkma hz Eyüp, hz Yusuf, hz Yunus örneği (Master's thesis, ESOGÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- George, D. and Mallery, P. (2010) *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference 17.0 Update*. 10th Edition, Pearson, Boston.
- GEZER, M., & İLHAN, M. (2021). İklim Değişikliği Endişesi Ölçeği: Türkçeye Uyarlama

Çalışması. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(1), 195-204.

Gifford, R., & Nilsson, A. (2014). Personal and social factors that influence pro-environmental concern and behaviour: A review. *International Journal of Psychology*, 49(3), 141–157.

Göcen G. (2015)“Tüp Bebek Tedavisi Almış Kadınların Dinî Başa Çıkma Süreçleri ve Dinî Yaşantıları Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 , 165-217

Gökşen, F., Adaman, F., & Zenginobuz, E. Ü. (2002). On environmental concern, willingness to pay, and postmaterialist values: Evidence from Istanbul. *Environment and Behavior*, 34(5), 616–633. [https://doi.org/ 10.1177/0013916502034005003](https://doi.org/10.1177/0013916502034005003)

Goldrick, G. (2019). ["2019 has been a year of climate disaster. Yet still our leaders procrastinate"](https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/dec/20/2019-has-been-a-year-of-climate-disaster-yet-still-our-leaders-procrastinate). *TheGuardian*.
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/dec/20/2019-has-been-a-year-of-climate-disaster-yet-still-our-leaders-procrastinate> (04 Eylül 2022)

Greely, Andrew (1993). Religion and attitudes toward the environment. *Journal for the Scientific Study of Religion* 32(1): 19–28.

Guagnano, G. A., & Markee, N. (1995). Regional differences in the sociodemographic determinants of environmental concern. *Population and Environment*, 17(2), 135–149. [https://doi.org/10.1007/ BF02208385](https://doi.org/10.1007/BF02208385)

Gustin, G.(2019). “The Paris Climate Problem: A Dangerous Lack of Urgency”,
<https://insideclimatenews.org/news/07112019/paris-climate-agreement-pledges-lack-urgency-ipcc-timeline-warning> (10 Eylül 2022)

Guth, James; John Green, Lyman Kellstedt & Corwin Smith (1995). Faith and the environment: Religious beliefs and attitudes on environmental policy. *American Journal of Political Science* 39(2): 364–382.

Hamilton, L. C. (1985). Who cares about water pollution? Opinions in a small-town crisis. *Sociological Inquiry*, 55(2), 170–181. [https://doi.org/ 10.1111/j.1475-682X.1985.tb00857.x](https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1985.tb00857.x)

Hamilton, L. C. (2011). Education, politics and opinions about climate change evidence for

- interaction effects. *Climatic Change*, 104(2), 231–242. <https://doi.org/10.1007/s10584-010-9957-8>
- Hamilton, L. C., & Keim, B. D. (2009). Regional variation in perceptions about climate change. *International Journal of Climatology*, 29(15), 2348–2352. <https://doi.org/10.1002/joc.1930>
- Hand, Carl & Kent Van Liere (1984). Religion, mastery-over-nature, and environmental concern. *Social Forces* 63: 555–570.
- Hayward, R. D., & Krause, N. (2015). Aging, social developmental, and cultural factors in changing patterns of religious involvement over a 32-year period: An age-period-cohort analysis of 80 countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(8), 979–995.
- Hirsch, C. R., Perman, G., Hayes, S., Eagleson, C., ve Mathews, A. (2015). Delineating the role of negative verbal thinking in promoting worry, perceived threat, and anxiety. *Clinical Psychological Science*, 3(4), 637–647. <https://doi.org/10.1177/2167702615577349>
- Hodder P. ve Martin B. (2009). "Climate Crisis? The Politics of Emergency Framing. *Economic and Political Weekly*. 44 (36): 53, 55–60.
- Hökelekli, H. (1996). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Houseknecht SK (1987) Voluntary childlessness. In handbook of marriage and the family, edited by Sussman, M.B., Steinmetz, S.K. and Peterson, G.W. Springer Science & Business Media
- <http://www.pewresearch.org/methodology/international-survey-research/international-methodology/all-survey/turkey/2015/>. (26 Eylül 2022)
- Hvidtjørn, D., Hjelmberg, J., Skytthe, A., Christensen, K., & Hvidt, N. C. (2014). Religiousness and religious coping in a secular society: The gender perspective. *Journal of religion and health*, 53(5), 1329-1341.
- Inhofe, J. (2015). Republican senate environment chief uses snowball as prop in climate rant. *The Guardian*, 26 Şubat 2015.

- IPCC (2007). AR4 Climate change 2007: *The physical science basis*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/ar4_wg1_full_report-1.pdf.
- IPCC (2013). AR5 Climate change 2013: *The physical science basis*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WG1AR5_all_final.pdf.
- Işık, H. (2018). *Kişilik ve dindarlık ilişkisi (Artvin ili örneği)* (Master's thesis, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı).
- Jaskulsky, L., & Besel, R. (2013). Words that (don't) matter: An exploratory study of four climate change names in environmental discourse. *Applied Environmental Education & Communication*, 12(1), 38-45.
- Kadioğlu, M. (2009). KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİMİ VE TÜRKİYE. *Engineer & the Machinery Magazine*, (593) s.15-25
- Kamla R, Gallhofer S, Haslam J. 2006. Islam, nature and accounting: Islamic principles and the notion of accounting for the environment. *Accounting Forum* 30: 245–265.
- Kanagy, Conrad L & Fern K Willits (1993). A 'greening' of religion? Some evidence from a Pennsylvania sample. *Social Science Quarterly* 74(3): 675–683.
- Karabulut, F. M. (2010). Gençlik ve Din Kur'an Kursu Öğrencilerinin Kişilik Gelişmesi Üzerine Bir Din Psikolojisi Araştırması (Kayseri/Develi Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi.
- Karasar, N. (2009) Bilimsel Arastırma Yontemleri. Nobel Yayinlari, Ankara.
- Kavas, E. (2013). Demografik Değişkenlere Gore Dini Tutum. *Akademik Bakış Dergisi*, (38), 1-20.
- Kaya, F. (2014). Zihinsel engelli çocuklara sahip ailelerde problem çözme ve dini başa çıkma . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Kaya, H. E. (2020). KYOTO'DAN PARİS'E KÜRESEL İKLİM POLİTİKALARI. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 165-191.
- Kayıklık, H. (2003). *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*. Adana: Baki Kitabevi.

- Kennedy, C., & Lindsey, R. (2015). What's the difference between global warming and climate change. National Oceanic and Atmospheric Administration. Retrieved from the NOAA website: <https://www.climate.gov/newsfeatures/climate-qa/whats-difference-between-global-warming-and-climatechange>. (06 Eylül 2022)
- Kenneth I. Pargament, Harold G. Koenig ve Lisa M. Perez, "The Many Methods Of Religious Coping: Development And Initial Validation Of The RCOPE", *Journal of Clinical Psychology*, 56, (2000), ss. 519–543.
- Kerry, N., Prokosch, M. L., & Murray, D. R. (2022). The Holy Father (and Mother)? Multiple Tests of the Hypothesis That Parenthood and Parental Care Motivation Lead to Greater Religiosity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 01461672221076919.
- Kidner, D.W. (2007) Depression and the natural world: Towards a critical ecology of psychological distress. *Crit. Psychol.*, 19, 123–146
- Kıraç F. (2007). Dindarlık Eğilimi, Varoluşsal Kaygı ve Psikolojik Sağlık. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Kızılgeçit, M., Seçer, İ., Karabulut, F., Angın, N., Vural, M., & Bayram, N. (2021). COVID-19 ve DİNİ BAŞA ÇIKMA YALNIZLIK, UMUTSUZLUK, HAYATIN ANLAMI ve KADER ALGISI UYGULAMALI ÇALIŞMA.
- Klaassen, D. W., McDonald, M. J., & James, S. (2006). Advance in the study of religious and spiritual coping. *Handbook of multicultural perspectives on stress and coping*, 105-132.
- Knight, K. W. (2018). Explaining cross-national variation in the climate change concern gender gap: A research note. *The Social Science Journal*. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2018.08.013>
- Koc, M. (2010). Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 217-248.
- Koktaş, M. E. (1993). *Türkiye’de Dini Hayat-İzmir Orneği*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Korkmaz, M. (2018). Public awareness and perceptions of climate change: Differences in concern about climate change in the west mediterranean region of Turkey. *Applied Ecology and Environmental Research*, 16(4), 4039-4050. doi: 10.15666/aeer/1604_40394050

- Köse, A., & Ayten, A. (2016). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Krause N. (2004). Religion, Aging, and Health: Exploring New Frontiers in Medical Care. *Southern Medical Journal*. 97.12, 1215-1222.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18. 2, 1-26.
- Kvaløy, B., Finseraas, H., & Listhaug, O. (2012). The publics' concern for global warming: A cross-national study of 47 countries. *Journal of Peace Research*, 49(1), 11–22. <https://doi.org/10.1177/0022343311425841>
- Kwon, S. A., Kim, S., & Lee, J. E. (2019). Analyzing the determinants of individual action on climate change by specifying the roles of six values in South Korea. *Sustainability*, 11(7), 1834.
- Lee, T. M., Markowitz, E. M., Howe, P. D., Ko, C. Y., & Leiserowitz, A. A.(2015). Predictors of public climate change awareness and risk perception around the world. *Nature Climate Change*, 5(11), 1014–1020. <https://doi.org/10.1038/nclimate2728>
- Levin J. S. ve L. M. Chatters. (1998). Religion, Health, and Psychological Well-being in Older Adults: Findings from Three National Surveys. *J Aging Health*. 10.4, 504-531.
- Loraz, G. (2022). Üniversite Öğrencilerinde Bilişsel Abartma Tarzının Endişe, Kaygı ve Depresif Belirtilerle İlişkisi: Endişe ile İlgili İnançlar ve Olumsuz Sorun Yöneliminin Aracı Rolünün İncelenmesi.
- Lorenzoni, I., & Pidgeon, N. F. (2006). Public views on climate change: European and USA perspectives. *Climatic change*, 77(1), 73-95.
- Lucas, C. H. (2018). Concerning values: What underlies public polarisation about climate change? *Geographical Research*, 56(3), 298–310. <https://doi.org/10.1111/1745-5871.12284>
- Lutzenhiser, L. (2002). An exploratory analysis of residential electricity conservation survey and billing data: Southern California Edison, Summer 2001. *Consultant Report*, 400-02.
- McCright, A. M. (2010): The effects of gender on climate change knowledge and concern in the American public. – *Population and Environment* 32(1): 66-87.

- McCright, A. M., Dunlap, R. E., & Marquart-Pyatt, S. T. (2016). Political ideology and views about climate change in the European Union. *Environmental Politics*, 25(2), 338–358. <https://doi.org/10.1080/09644016.2015.1090371>
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). Din, dindarlık ve değerler. *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi/IZU Journal of Social Science*.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). Din, dindarlık ve değerler. *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi/IZU Journal of Social Science*.
- Melgar, N., Mussio, I., & Rossi, M. (2013). Environmental concern and behavior: Do personal attributes matter? *Documento de Trabajo/FCS- DE*; 1/13.
- MFA, Ministry of Foreign Affairs, Paris Anlaşması, <http://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>, (10 Eylül 2022)
- MGM.(2022)*Hava durumu ve iklim*. <https://www.mgm.gov.tr/iklim/iklim.aspx?key=B> (29 Ağustos 2022)
- Miller CC (2018) Americans are having fewer babies. They told us why. *The New York Times*
- Miltiades, H. B., & Pruchno, R. (2002). The effect of religious coping on caregiving appraisals of mothers of adults with developmental disabilities. *The Gerontologist*, 42(1), 82-91.
- Minor K, Agneman G, Davidsen N, Kleemann N, Markussen U, et al. 2019. Greenlandic Perspectives on Climate Change 2018–2019: results from a national survey. Rep., Kraks Fond Inst. Urban Res., Univ. Greenl., Univ. Cph.
- Mitchell, J. T. (2003). Prayer in disaster: case study of Christian clergy. *Natural hazards review*, 4(1), 20-26.
- Moreira-Almeida, A., I. Pinsky, M. Zaleski ve R. Laranjeira. (2010). Religious Involvement and Sociodemographic Factors/ a Brazilian National Survey. *Rev Psiq Clin*. 37.1, 12-5.
- Morning Consult (2020) National Tracking Poll #200926. https://assets.morningconsult.com/wpuploads/2020/09/28065126/200926_crosstabs_MILL_ENIAL_FINANCE_Adults_v4_RG.pdf. Accessed 11 Nov 2020

- Mostafa, M. M. (2013). Wealth, post-materialism and consumers' pro- environmental intentions: A multilevel analysis across 25 nations. *Sustainable Development*, 21(6), 385–399. <https://doi.org/10.1002/sd.517>
- Mostafa, M. M. (2017). Concern for global warming in six Islamic nations: A multilevel Bayesian analysis. *Sustainable Development*, 25(1), 63–76. <https://doi.org/10.1002/sd.1642>
- Mukheibir, P; Mallam, P. (2019). "[Climate crisis – what's it good for?](https://www.thefifthestate.com.au/urbanism/climate-change-news/climate-crisis-whats-it-good-for/)". *The Fifth Estate*. <https://www.thefifthestate.com.au/urbanism/climate-change-news/climate-crisis-whats-it-good-for/> (04 Eylül 2022)
- NASA. (2008) *What's in a Name? Global Warming vs. Climate Change* https://www.nasa.gov/topics/earth/features/climate_by_any_other_name.html (06 Eylül 2022)
- NASA. (2022) *Weather vs. Climate*. <https://climate.nasa.gov/global-warming-vs-climate-change/> (29 Ağustos 2022)
- New york.
- O'Connor, R.E.; Bard, R.J.; Fisher, A.(1999). Risk perceptions, general environmental beliefs, and willingness to address climate change. *Risk Anal.*, 19, 461–471.
- Ojala M. 2016. Facing anxiety in climate change education: from therapeutic practice to hopeful transgressive learning. *Can. J. Environ. Educ.* 21:41–56
- Ojala, M., Cunsolo, A., Ogunbode, C. A., & Middleton, J. (2021). Anxiety, worry, and grief in a time of environmental and climate crisis: A narrative review. *Annual Review of Environment and Resources*, 46(1), 35-58.
- Öktem, A. U. (2008). Küresel bir risk: iklim değişikliği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3(1), 87-94.
- Olofsson, A., & Öhman, S. (2006). General beliefs and environmental concern: Transatlantic comparisons. *Environment and Behavior*, 38(6), 768–790. <https://doi.org/10.1177/0013916506287388>
- Öztürk, K. (2002). Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri. *Gazi Üniversitesi Gazi*

- Pallant, J. (2005) *SPSS Survival Guide: A Step by Step Guide to Data Analysis Using SPSS for Windows*. 3rd Edition, Open University Press, New York.
- Panu, P. (2020). Anxiety and the ecological crisis: An analysis of eco-anxiety and climate anxiety. *Sustainability*, 12(19), 7836.
- Pargament, K. (1997). *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*.
- Pargament, K. (2003), “‘Tanrım Bana Yardım Et’ Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru”, *Tabula Rasa*, çev. Ahmet Albayrak, sy. 9 ss. 207-23.
- Pargament, K. I. (2001). *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*. Guilford Press.
- Pargament, K. I., Falb, M. D., Ano, G. G., & Wachholtz, A. B. (2013). The religious dimension of coping: Advances in theory, research, and practice. In R. F. Paloutzian & C. L. Park (Eds.), *Handbook of the psychology of religion and spirituality* (pp. 560–579). The Guilford Press.
- Pargament, K. I., Kennell, J., Hathaway, W., Grevengoed, N., Newman, J., & Jones, W. (1988). Religion and the Problem-Solving Process: Three Styles of Coping. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 27(1), 90–104. JSTOR. <https://doi.org/10.2307/1387404>
- Pargament, K. I., Smith, B. W., Koenig, H. G., ve Perez, L. (1998). "Patterns Of Positive And Negative Religious Coping With Major Life Stressors." *Journal for The Scientific Study of Religion*, 37, ss. 710–724
- Pargament, K.I. (1997). *The Psychology of Religion And Coping: Theory, Research, and Practice*. New York: Guilford Press.
- Pargament, K.I., Ensing, D.S., Falgout, K., Olsen, H., Reilly, G., Van Haitsma, K., Ve diğ.. (1990). "God Help Me (I): Religious Coping Efforts As Predictors Of The Outcomes of Significant Negative Life Events." *American Journal of Community Psychology*, 18, ss. 794–824.
- Pargament, K.I., Koenig, H.G., ve Perez, L.M. (2000). "The Many Methods of Religious Coping: Development and İnitial Validation of The Rcope." *Journal of Clinical Psychology*, 56, ss.

519–543.

Pargament, K.I., Olsen, H., Reilly, B., Falgout, K., Ensing, D., ve Van Haitsma, K. (1992). "God Help Me (I): The Relationship Of Religious Orientations To Religious Coping With Negative Life Events." *Journal for The Scientific Study of Religion*, 31, ss. 504–513.

Peker, H. (2012). Kur'an'a Göre Dindarlığın Boyutları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 41-49.

Plombon, E. (2011). Factors affecting pro-environmental attitudes. *Journal of Undergraduate Research*, 25, 1–14.

Purdon, C., ve Harrington, J. (2006). Worry in psychopathology. Worry and its Psychological Disorders, 41-50. <https://doi.org/10.1002/9780470713143.ch3>

R. L., Roudsari, H. T. Allan, P. A. Smith,(2007) “Looking at infertility through the lens of religion and spirituality: A review of the literature”, *Human Fertility*, 10(3), s.148.

Reimer, N.(2019). “Climate Change” or “Climate Crisis” – What’s the right lingo? <https://www.cleanenergywire.org/blog/climate-change-or-climate-crisis-whats-right-lingo> (05 Eylül 2022)

Reinhart, R.J. (2018, 11 Mayıs). Global warming age gap: Younger americans most worried (Araştırma raporu). (25 Eylül 2022)

Rice, G. (2006). Pro-environmental behavior in Egypt: Is there a role for Islamic environmental ethics? *Journal of Business Ethics*, 65(4), 373–390. <https://doi.org/10.1007/s10551-006-0010-9>

Rigby, S. (2020). "Climate change: should we change the terminology?". *BBC Science Focus* <https://www.sciencefocus.com/news/climate-change-should-we-change-the-terminology/> (04 Eylül 2022)

Roszak, T. (2001). *The voice of the earth: An exploration of ecopsychology*. Red Wheel/Weiser.

Roth, Sammy (2022). "August is coming. Prepare for climate calamity". *Los Angeles Times*. (04 Eylül 2022)

Sachdeva, S. (2016). Religious identity, beliefs, and views about climate change. In Oxford

research encyclopedia of climate science.

Schneider-Mayerson, M., & Leong, K. L. (2020). Eco-reproductive concerns in the age of climate change. *Climatic Change*, 163(2), 1007-1023.

Schultz P, Shriver C, Tabanico J, Khazian A. (2004). Implicit connections with nature. *Journal of Environmental Psychology* 24: 31–42.

Schultz, P Wesley; Lynette Zelezny & Nancy J Dalrymple (2000). A multinational perspective on the relation between Judeo-Christian beliefs and attitudes of environmental concern. *Environment and Behaviour* 32(4): 576–591.

Searle, K., & Gow, K. (2010). Do concerns about climate change lead to distress?. *International Journal of Climate Change Strategies and Management*.

Şen, Z. (2022). İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE TÜRKİYE. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 1(1), 1-19.

Şentepe, A. (2009). *Yaşlılık Döneminde Temel Problemler ve Dini Başaçıkma* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

Şentepe, A., & Guven, M. (2015). Kişilik Özellikleri ve Dindarlık İlişkisi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(31), 27-44.

Shaftel, H. (2016). "What's in a name? Weather, global warming and climate change". NASA Climate Change: Vital Signs of the Planet.

Shannon,N.(2019) [Climate Chaos Is Coming and the Pinkertons Are Ready](https://www.nytimes.com/interactive/2019/04/10/magazine/climate-change-pinkertons.html). *The New York Times*.
<https://www.nytimes.com/interactive/2019/04/10/magazine/climate-change-pinkertons.html> (03 Eylül 2022)

Shi, J., Visschers, V. H. M., Siegrist, M. (2016): Knowledge as a driver of public perceptions about climate change reassessed. – *Nature Climate Change* 6: 759-762.

Spielberger, C. D., & Reheiser, E. C. (2009). Assessment of emotions: Anxiety, anger, depression, and curiosity. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 1(3), 271-302.

Stewart, A. E. (2021). Psychometric properties of the climate change worry scale. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(2), 494.

- Stratta, P., Capanna, C., Riccardi, I., Carmassi, C., Piccinni, A., Dell’Osso, L., & Rossi, A. (2012). . *Journal of Affective Disorders*, 136(3), 1227–1231.
- Sundblad E-L, Biel A, Garling T. (2007) Cognitive and affective risk judgments related to climate change. *Journal of Environmental Psychology*, 27:97–106.
- Szewczyk L.ve Windmuller E.(2006) “Religious Aspects of Coping with stres among adolescents from Families with Alchol Problems”. *Mental Health, Religion&Culture*. 2006, c. 9, sayı: 4, s. 389
- Taş, K. (2004). *Dindarlığa Etki Eden Faktorler*. *Suleyman Demirel Universitesi İlahiyat Fakultesi Dergisi*, (13), 63-83.
- Terimler Sözlüğü*. (2021). <https://www.iklimiduy.org/terimler-sozlugu/> (03 Eylül 2022)
- Thomas, G. O., Fisher, R., Whitmarsh, L., Milfont, T. L., & Poortinga, W. (2018). The impact of parenthood on environmental attitudes and behaviour: A longitudinal investigation of the legacy hypothesis. *Population and Environment*, 39(3), 261–276. <https://doi.org/10.1007/s11111-017-0291-1>
- Topuz İ., (2003) Dini Gelişim Seviyeleri ile Dini Başa çıkma Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, (*Uludağ Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi*), s. 108
- Torgler, B., Garcia-Valiñas, M. A., & Macintyre, A. (2008). Differences in preferences towards the environment: The impact of a gender, age and parental effect. *Fonadzione Eni Enrico Mattei Working Paper no, 18*, 2008.
- Truelove, H.B.; Joireman, J. (2009). Understanding the relationship between christian orthodoxy and environmentalism: The mediating role of perceived environmental consequences. *Environ. Behav.* , 41, 806–820.
- Tümer, G. (1994). Din. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9 , 312-320.
- Tunay, Ş. (2006). Depresyon ve kaygı belirtilerinde örtüşen ve ayrışan özelliklerin endişe olgusu açısından incelenmesi.
- Türkçe Sözlük* (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkeş, M. (1997). ‘Hava ve iklim kavramları üzerine’, *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, 355,

36-37, Ankara.

Türkeş, M. (2000). Hava, İklim, Şiddetli Hava Olayları ve Küresel Isınma. *Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü*, 187-205.

Türkeş, M. (2008). Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler. *İklim Değişikliği ve Çevre* 1(1), 26-37.

Türkeş, M. (2012). Türkiye’de gözlenen ve öngörülen iklim değişikliği, kuraklık ve çölleşme. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-32.

Türkeş, M. (2019). İklim Değişikliğinin Bilimsel Temelleri, Türkiye’ye Etkileri, *İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi* 1.

TÜRKES, M. (2022a). IPCC’nin Yeni Yayımlanan İklim Değişikliğinin Etkileri, Uyum ve Etkilenebilirlik Raporu Bize Neler Söylüyor?. *Resilience*, 6(1), 197-207.

Türkeş, M. (2022b). ‘İklim değişikliği mi, yoksa iklim krizi mi?’ ya da ‘Ne zaman iklim krizi ne zaman iklim değişikliği?’ *Yeşil Gazete* <https://yesilgazete.org/iklim-degisikligi-mi-yoksa-iklim-krizi-mi-ya-da-ne-zaman-iklim-krizi-ne-zaman-iklim-degisikligi/> (05 Eylül 2022)

Türkeş, M., Sümer, U. M. ve Çetiner, G. 2000. ‘Küresel iklim değişikliği ve olası etkileri’, *Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları* (13 Nisan 2000, İstanbul Sanayi Odası), 7-24, ÇKÖK Gn. Md., Ankara.

Tüzer, M., Doğan, S. (2021). İklim Değişikliğinin Bilimsel Temelleri. *Social Sciences Research Journal*, 10 (3), 639-656.

Uysal, V. (2006). Türkiye’de Dindarlık ve Kadın. İstanbul: Dem Yayınları.

Uysal, V. (2015). Genç Yetişkinlerde Affetme Eğilimleri ve Dinî Yönelim/Dindarlık. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48, 35-56.

UZ, N. N. (2018). İklim Değişikliği Nedir? *İktisat Ve Toplum*, (91), 39–44.

Uzmen, R., (2007) *Küresel Isınma ve İklim Değişikliği İnsanlığı Bekleyen Büyük Felaket mi?*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat

Vasi J. (2010). Environmentalism and Islam: a study of Muslim women in the United States.

Research in Social Problems and Public Policy 18: 451–484.

Verplanken, B., Marks, E., & Dobromir, A. I. (2020). On the nature of eco-anxiety: How constructive or unconstructive is habitual worry about global warming?. *Journal of Environmental Psychology*, 72, 101528.

Vural, M. E. (2016). Yetişkinlerde alçakgönüllülük, dindarlık ve psikolojik iyi oluş ilişkisi (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Watts, N., Adger, W.N., Agnolucci, P., Blackstock, J., Byass, P., Cai, W., ... ve Cox, P. M. (2015). Health and climate change: policy responses to protect public health. *The Lancet*, 386(10006), 1861-1914. doi: 10.1016/S0140-6736(15)60854-6.

Weber, E. U. (2006). Experience-based and description-based perceptions of long-term risk: Why global warming does not scare us (yet). *Climatic Change*, 77(1–2), 103–120. <https://doi.org/10.1007/s10584-006-9060-3>

William J Ripple, Christopher Wolf, Thomas M Newsome, Phoebe Barnard, William R Moomaw, World Scientists' Warning of a Climate Emergency, *BioScience*, Volume 70, Issue 1, January 2020, Pages 8–12

WMO, W. (1999). Statement on the status of the global climate in 1998. WMO no 896. World Meteorological Organization, Geneva.

WMO. (2022) *Climate*. <https://public.wmo.int/en/our-mandate/climate> (02.09.2022)

Wood, B Dan & Arnold Vedlitz (2007). Issue definition, information processing, and the politics of global warming. *American Journal of Political Science* 51(3): 552–568.

Woodrum, E.; Hoban, T. (1994) Theology and religiosity effects on environmentalism. *Rev. Relig. Res.*, 35,193–206.

Woodrum, E.; Wolkomir, M.J. (1997). Religious effects on environmentalism. *Sociol. Spectr.* , 17, 223–234.

Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din :Psikososyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi.

Yayar, R., Kaplan, C., Simsek, U. (2014): Awareness on economic, social, and environmental effects of the global warming: Experimental findings from Turkey. – *Business & Economics*

Research Journal 5(3): 81-95.

Yıldız-Türker, N. (2018). Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Sağlamlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.

Zhang, L. (2008). Religious affiliation, religiosity, and male and female fertility. *Demographic Research*, 18, 233–262.

Zhou, N. (2019). ["Oxford Dictionaries declares 'climate emergency' the word of 2019](https://www.theguardian.com/environment/2019/nov/21/oxford-dictionaries-declares-climate-emergency-the-word-of-2019) . *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2019/nov/21/oxford-dictionaries-declares-climate-emergency-the-word-of-2019> (04 Eylül 2022)

Zinnbauer, B. J. & Pargament, K. (2013). Dindarlık ve Maneviyat. R. F. Paloutzian, & C.L. Park (der.), *Din ve Maneviyat Psikolojisi içinde*. (s. 61-102). Ankara: Phoenix Yayınevi.

EKLER

EK 1: KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Saygıdeğer Katılımcı,

Bu çalışma Türkiye'de yaşayan yetişkinlerde iklim değişikliği endişesi, dindarlık ve dini başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişkiyi açıklamak üzere yapılmaktadır. Bu **ankete katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır**. Soruların tamamına samimi ve doğru cevap vermeniz araştırmanın güvenilirliği için önemlidir. Yanıtlarınız hiçbir şekilde bireysel olarak kullanılmayacak, bilimsel bir amaç için topluca değerlendirilecek ve gizliliğe kesinlikle önem verilecektir. Bu yüzden **anket formuna lütfen isim yazmayınız**. Değerli görüşlerinizi bizimle paylaşarak araştırmaya yaptığınız önemli katkı ve ilginiz için teşekkür ederiz.

Araştırmacı Danışman

Ayşe Büşra AYDEMİR Prof. Dr. Ali AYTEN

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrencisi Öğretim Üyesi

Araştırmacı

Ayşe Büşra AYDEMİR

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

Danışman

Prof. Dr. Ali AYTEN

Enstitüsü Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

1. Cinsiyetiniz? () 1. Kadın () 2. Erkek

2. Yaşınız? ()

3. Medeni Durumunuz? () 1. Evli () 2. Bekar () 3. Diğer

4. Eğitim düzeyiniz () İlkokul () Ortaokul/ lise () lisans () lisansüstü

5. Çocuk sayısı () Yok () 1 () 2 () 3+

EK 2: İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ ÖLÇEĞİ

	İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ENDİŞESİ ÖLÇEĞİ	HİÇBİR ZAMAN	ÇOĞU ZAMAN	BAZEN	NADİREN	HER ZAMAN
1	İklim değişikliği konusunda diğer insanlardan daha fazla endişeleniyorum.	1	2	3	4	5
2	İklim değişikliği ile ilgili düşünceler, geleceğin neler getireceği konusunda endişelenmeme neden oluyor.	1	2	3	4	5
3	İklim değişikliği hakkında medyada (örneğin tv, gazeteler, internet) yer alan bilgileri arama eğilimindeyim	1	2	3	4	5
4	İklim değişikliğinin etkilerinin ortaya çıkması uzak görünse bile bunları duymak beni endişelendiriyor.	1	2	3	4	5
5	Yaşanan şiddetli hava olaylarının iklim değişikliğinden kaynaklandığı düşüncesi beni endişelendiriyor	1	2	3	4	5
6	İklim değişikliği konusundaki kaygılarımın yeni olmadığını fark ettim.	1	2	3	4	5
7	Değer verdiğim insanların iklim değişikliğinden nasıl etkileneceği konusunda endişeleniyorum	1	2	3	4	5
8	İklim değişikliği konusunda o kadar endişeliyim ki bu konuda hiçbir şey yapamadığım için kendimi çaresiz hissediyorum	1	2	3	4	5
9	İklim değişikliğiyle baş edemeyeceğimden endişe duyuyorum.	1	2	3	4	5
10	İklim değişikliği konusunda bir kez endişelenmeye başlayınca yaşadığım endişeyi durdurmada güçlük çekiyorum.	1	2	3	4	5

*Ölçekte Hiçbir zaman (1) ile Her zaman (5) aralığında uzanan beşli bir dereceleme benimsenmiştir.

EK 3: OLUMLU DİNİ BAŞA ÇIKMA ÖLÇEĞİ

Zorluklarla karşılaştığınızda ne yaparsınız?	Asla	Nadiren	Bazen	Çok sık
1. Allah’a yakın olmak isterim	1	2	3	4
2. Allah’ın inancımı test ettiğini düşünürüm	1	2	3	4
3. Allah’ın rahmet ve sevgisini ararım.	1	2	3	4
4. Ferahlamak için Kur’an okurum.	1	2	3	4
5 . Allah’tan bağışlanma dilerim	1	2	3	4
6. Allah’ın sabrı emrettiğini kendime hatırlatırım.	1	2	3	4
7. Yapabileceğimi yapar gerisini Allah’a bırakırım	1	2	3	4

EK 4: BİREYSEL DİNDARLIK ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ifadelerin size ne kadar uygun olduğunu (X) işareti koyarak işaretleyiniz.	Bana Hiç Uygun Değil	Bana uygun değil	Kararsızım	Bana uygun	Bana tamamen uygun
Sıklıkla dinim hakkında bilgiler edinirim.	1	2	3	4	5
Dinimi daha çok anlamaya çalışırım.	1	2	3	4	5
Hayatın anlamıyla ilgili birçok sorunun cevabını verdiği için, din benim için önemlidir.	1	2	3	4	5
Dini inançlarım, hayata bakış açımı bütünüyle etkilemektedir	1	2	3	4	5
Din, hayatımdaki bütün etkinliklerimi etkilemektedir.	1	2	3	4	5
Gün içerisinde dini düşünce ve dualara belirli bir süre ayırmak benim için önemlidir	1	2	3	4	5